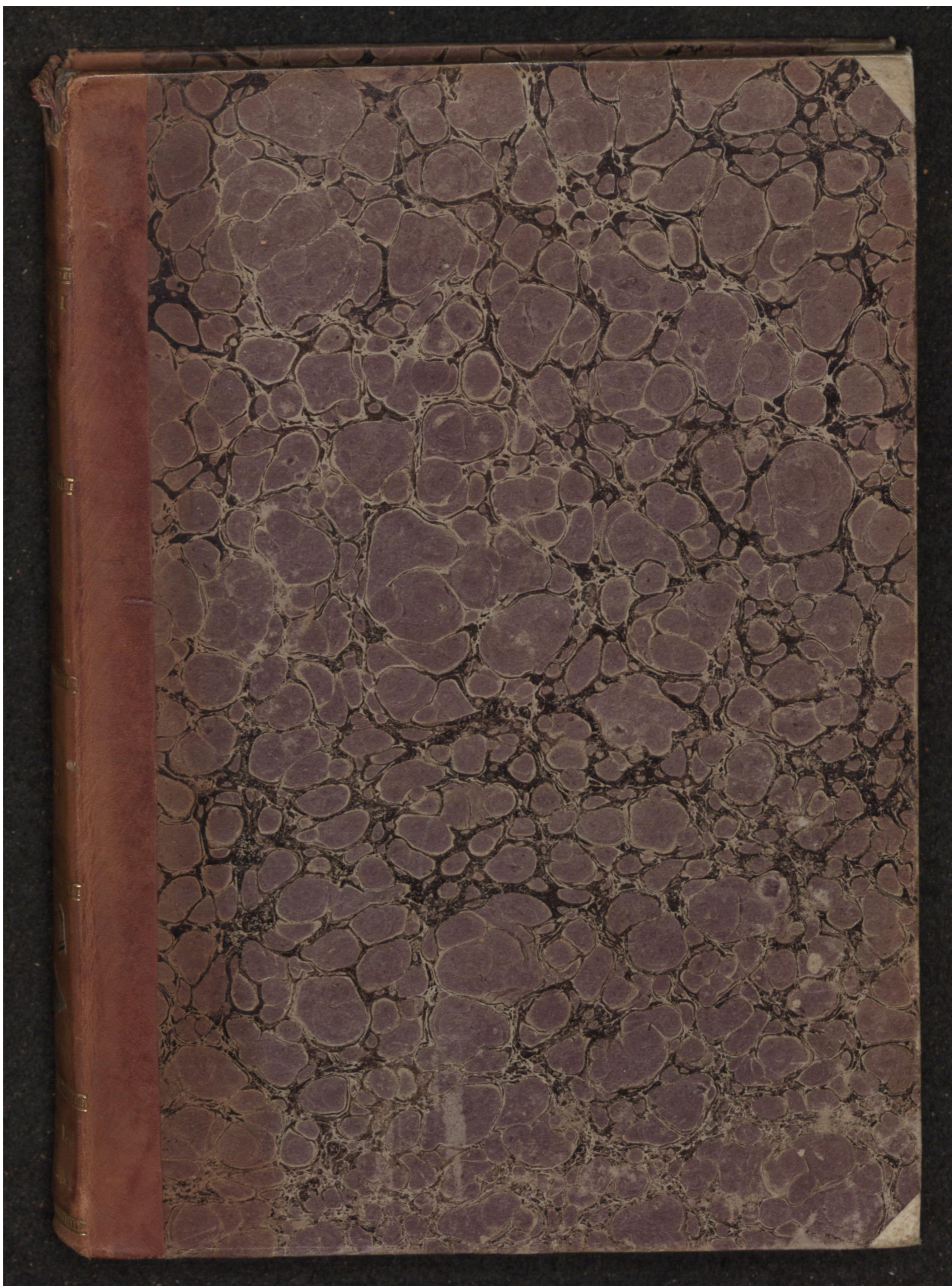
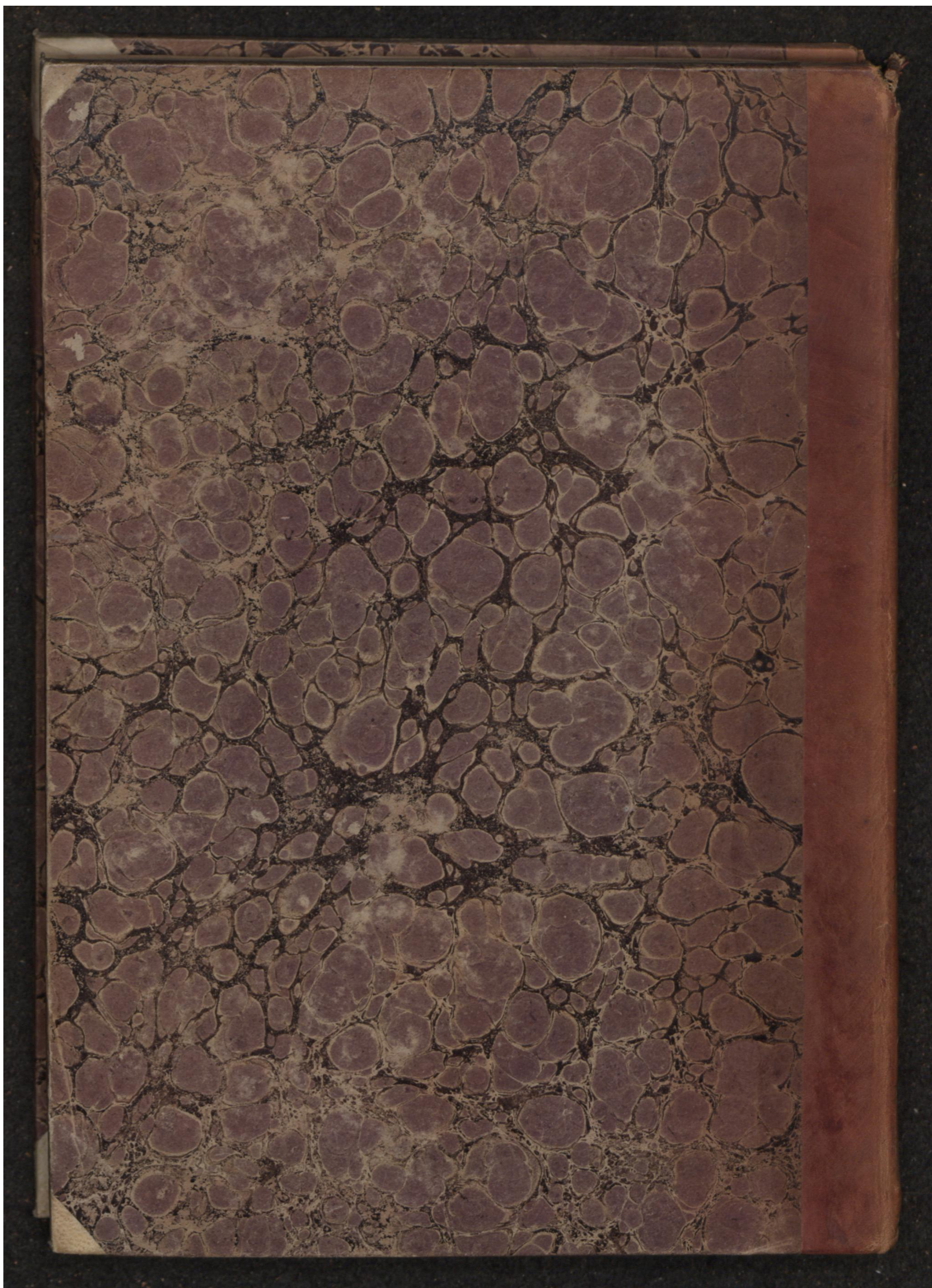

VI
ABELLIC
M. A.
DE SITU
URBIS
VENETAE
EC.
53
52
S. L.
ET A.

BIBLIOTECA
XV
NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

.M. Antonius ſabelicus Hieronymo Donato uiro omnibus diſciplinis ornatiſſimo ſalutem

Værebam nuper Hieronyme uir omni litterarũ genere præſtantiſſime cui tandem:tris hos breuiores libros quos de uenetæ urbis ſitu & uetuſtate ſuperiore ãno accurratiſſime conſcripſi:potiſſimum legendos traderẽ.nec quũ omnia circũſpicerem:occurrebat mihi te uno dignior quiſquã uel quia meas aliquid nugas eſſe:ut lepidiſſimi poetæ utar uerbis putare ſis ſolitus:uel quod non multo poſt publicæ legationis nomine te a patriæ & tuorum conſpectu longiſſime abſuturum intelligebam:nullaq; ob id lectio tibi ſuauior futura uideretur:q̃ ea quæ urbis huius quæ te gẽuit ĩ qua maiores tui omnia ſunt cum dignitate conſecuti:cui mentem omnem : curam:ſtudium:conſilia dedicaſti:tuis poſſet oculis uel quum longiſſime abeſſes imaginem repræſentare:&.n.quæ figurationis ratio tibi hac una aut utilior aut gratior hoc tempore proponi poſſit non facile reperio nec uideo quæ perdocta artificis manus non ſi euphranor ille adſit qui amorem iudicium:& ultionem:in uno paride expreſſit)plura in hoc genere q̃ ſtilus queat explicare : præſtitit ille quæ dixi fuitq; me hercule non parum quod non unus affectus in uno ſentiretur:abditiſſimas tamen templorum aras: aureas teſtudines pauimenta & alia quæ teſto & parietibus · continentur:nudare nunq̃ potuiſſẽt:Addo coeli naturam: ciuitatis mores:cõmertia:ſermonem:quæ tam multa non magis opifex ullus coloribus & penicillo expræſſerit q̃ iis quæ effingenda ſunt animã(quod fieri non poteſt) aut mentem adiicere:at nos hæc omnia ni fallor conſecuti ſumus. Speroq; ita futurum ut quotiens hæc noſtra legeris media patria mediis neceſſitudinibus quibus poſt uirtutem nihil eſſe poteſt ſapienti uiro charius

tibi constitutus uideare. Superest igitur ut quãdiu domo absue ris ad leuandũ eorum quæ tibi charissima sunt desiderium hæc nostra intuearis. Erunt fortasse & alii qui in hunc usum hos nostros libros suarũ peregrinationũ comites habere non recusabunt; sed ego omnia quæ uolui mihi consecutus uidebor. si tibi uiro sũmo qui soles omnia graui iudicio expendere nõ displicuero. Satis enim placuisse arbitrabor si quicquid hoc est quod tuo nomine primũ in lucem exiit cognoscere non dedignaberis. Vale.

Marci Antonii Sabellici de Venetæ urbis ſitu liber primus.

q Votiens mecum cogito repetoq; aĩo diuerſarum gentiũ ſtatũ uel earum ĩprimis quæ rerũ quandoq; potitæ ſunt. Solet præter cætera illud nobis cõſtare: populorũ omniũ qui ſunt hodie in terris quiq; olim fuere: eos ſemper & noĩs celebritate & opibus longe præcelluiſſe quibus urbes & ad pacis ocia & ad belli uſum quã opportuniſſimas habere cõtigiſſet: poterãq; ego id ipſum non unius ciuitatis exemplo demonſtrare. niſi uetus apollinis oraculũ notũ eẽt: quo calcedonis cõditores cõſtat cæcos ob id iudicatos: quia parũ conſiderate urbẽ poſuiſſent: tanti delphicũ oraculũ referre cenſuit: quo potiſſimũ loco noua ſtatuerentur mœnia. Fuerũt ad hæc ex nobiliſſimis ſcriptoribus quidã qui affirmare ſunt auſi: ne romanos q̃dẽ tam facile ſibi imperiũ quæſituros fuiſſe: ſi urbẽ a ſuis maioribus q̃ alio ſita erat ſolo accepiſſent. Quãq̃ hoc ipſũ nõ magis de romanis ipſis qui uirtute armorũ oĩbus gentibus lõge præſtitere. quã de pœnis athenienſibus: & aliis qui late terra mariq; oli ĩperiũ tenuerãt: dictũ uideri põt: mittã reliquos de his loquar an dubiũ cuiquã uideri põt ſtrenuitate gẽtis fortuna ue: an muniti ſſimo potius urbis ſitu: illud euenerit quod carthaginenſes traditis romano populo armis traditis liberis ſine præſidio ulſo ſine auxiliis tertiũ bellũ punicũ tam diu diſtulere: aut antiquiſſimos poetas tã ocioſe & inepte nugatos dixerimus ut nõ aliq̃d uiderint quũ ob athenas Palladẽ & Neptunnũ in apertũ commiſere certamẽ: iudicarunt quis nõ uidet: uiri illi ſapiẽtiſſimi nihil nouis urbibus cõmodius: ſalubrius auſpicatius poſſe contingere q̃ ſi eo ab initio cõditæ eſſent loco: pro quo tanq̃ pro per

petuo quodã mansuroq; templo ne dii quidẽ ipsi certare recu-
sassent quod quũ ita sit:constetq; inter oẽs ob id ipsum plerosq; populos phama & opibus maxime claruisse: Venetæ quidem urbis stupendus magis q̃ admirandus situs:non solũ fastigium hoc rerum ad quod uentũ est:primis illis cõditoribus ab initio pollicitus uideri potest:sed posteris etiam stabile: perpetuum:& mansurum imperium:Ne igitur res sane memorãda & ad quã cognoscendã summi interdum principes ab extremis terrarum oris uelut in rem presentẽ:peregre profecti sunt: non omnibus nota esset.de ea breuiter scribere constitui: confisus ita fore: ut quum in auditam alioquin loci sedem edificiorum præstantiã. diuitem cultum.quũ deniq; uetusta & recentia oĩa explicauero. ii qui Venetam urbem quandoq; uiderint:inciderintq; forte in hanc lectionem: uno sint ore affirmaturi me non solum urbis huius situm descripsisse:sed uelut in tabula quadam simillimã illius expressisse imaginem:quibus uero ad id tẽpus rem tãtam uidere non contingit:& ipsi aperte fateantur:hanc unam Vrbẽ præ cæteris quæ hodie sunt maxime spectari dignã: ac uere talẽ cui neq; situs nouitate:neq; magnifico urerm apparatu alia in toto orbe ulla cõparari possit:Et quia sitis superq; euagati sumus iam h in cde re dicere incipiam.

NARRATIO

a Lluitur itaq; urbs ipsa ad quam ultro describendam ueni mus:non ut plæræq; aliæ suis partibus marino fluctu: sed ipsa tota mediis est aquis sita:in qua præter ædificia nihil facile reperias:quod nõ idẽ sit & mare:idcirco tota nauibus cõmodius q̃ pedibus peragratur:q̃q̃ ne hoc ipsum quidẽ daret᷑:nisi põtibus iungerent᷑ riui quibus nõ solũ insulæ:sed tecta quoq; pene singula iter se sunt discreta:Affert & illud miraculũ primo spe-

ctātibus:cū pelago sub Vrbanæ aquæ agunť:singulis seuis horis uariatť locorū facies ut hic ubi nuper alti nauigabanť fluctus paulo post uada fiāt:mox uero qcq̄d ubiq; uadorum fuit subita uideas ī nudatiōe optū:quæ ꝑpetua alternātis æstus uariatio nō patiť in tāta ceni altitudine ꝑniciosum aliq̄d cōcrescere:nā quāta sit ipsius coeli tēperies uel ex eo pōt ītelligi quod cæteris paribus multo plures ī hac una:q̄ in reliq̄s terræ italiæ: Ciuitatibus senes reperiunť:atq; illi ipsi pleniore corpis habitu: minusq; offensa ualitudine:nec auster italiæ parū alioquin saluber multū urbi ipsi formidabilis: Quippe q̄ in tāta maris uastitate fractus quāta illi a libya ad adriā euoluēda est: minus uiolētus applicat: aut certe quo magis alpinis frigoribus propinquat eo minus minusq; illorū occursu ut antea tepescit:quo fit ut præter uastissimos fluctus nō sine in undatione in uenetū littus deiectos:nihil ultra ciuitati hētur īfestus:sed nos nō ad hæc scribēda uenimus: ad īstitutū opus redeo:siq̄s eminētiore loco tāq̄ ex specula q̄dā subiectā urbē diligēter cōsideret:illius facerē magis q̄dē rotundā iudicet:q̄ alterius figuræ oportet:si iudaicā īsulā ad meridiē urbi applicet:quæ ī theatri speciē lunata ad duo stadia illi ex aduerso respōdet:sed illud ædificiorū efficit altitudo: quæ aquarū cōspectū hoc se loco aut illo īsinuātiū procul aufert spectātibus nec sic quoq; ita absolutā intelligi uolo formā ut nulla prorsus uspiā promineat īæqualitas quū sane & ad oliuolēsem ædē quæ æstiuū solis ortū spectat:& ad ex tremū canaregiū inter septentrionē & solstitialē occasum ac rursus & ad Marthe phanū q̄d ad hibernū solē occidentē uergit tāq̄ ī tris angulos paululū prominētiores ex currāt ædificia:sed illa ipsa lōgis īterse spatii distātia:atq; tectorū īteruētu oī ferme obliq̄tate castigata circularē figurā magis q̄ ullā aliā ꝑscribūt:domorū ad hæc frequētia & altitudo īgēs oēm pene urbanarū aq̄rū auferūt prospectū quo fit

ut q̄ supne(ex specula aliq̄ eminētiore)urbē cōteplet͛: turritā tel
luris imaginē medio oceão figuratā se putet ĩspicer͛: nauigāt͛ aq̄
ipse suburbãæ nō mīori nauigiorū frequētia q̄ altū mar͛:sed a lo
corū pitis lēbisq; aut aliis leuioribus nauigiis:quo patet urbē tu-
tiore oīno loco sitā:q̄ si alto allueret͛ pelago:ad usū igr͛ rerū uici
narū & ad piscatiōes fluctus moenibus circūiecti frequētant͛ qp
pe q̄ & si nō sint tamē uastissimi cuiusdā stagni habēt speciem:
obiectu nāq; littorū neq; tā facile ut ĩ alto agitant͛ fluctus:neq;
ubi moti sut tā atrociter sæuiūt:quāquā nō eo ĩficias ĩ his quo-
q; locis subitis deprēsos procellis:nō nūquā piclitari solitos:qđ
oīno raro accidit:sed ut ad eorū q̄ ĩ urbe sūt enarrationē quādo
q; redeā:primū oīū nū ignorare oportet:urbē de qua hæc scribe
re orsi sūmus præ alto & ĩflexo riuo q ĩ meādri speciē illā perrat
in duas eē ptes diuisā:Quarū hæc ad meridiē & occasū uergat
Illa ad septētrionē & ortū:utraq; ĩ tris disticta regiōes(sextertia
uulgo appellāt)citerior ĩ canaregiū:castellū:& eā quæ : ab aurea
diui æde Marciana ē nūcupata:idurū dorsū ulterior & alias du
as:a sacris ædibus noīatas quarū cruceiā hāc:illā uero paulinā re
cte dixeris:antiquus medoaci flumīs alueus si medoaciis ē hodie
uulgo brētā uocāt:alio aquarū ĩpetu opibus auerso uetustā reti
nuit laterū altitudinē:quā marini fluctus hodie cōplēt prisci illi
ueneti urbis cōditores ab altioribus ut arbitror uadis potius quā
ripis:riuū altū ab initio dixer͛ nūc quoq; ps urbis ualde illustris
nomē hēt ide acceptū is ab occasu urbi ĩsinuatus:Marthe pha-
nū prio pstrigit ip leuā ædificiorū orā alueus ad claræ ædē urba
nis tectis ĩfusus cruceiā regionē a canaregio disterminat: mox ĩ
ter utrāq; octo ferme stadiis allapsus:ab ortu paululū ĩ meridiē
flexus:iter paulinā quā dexterā hēt & diui Marci regionē ad oc
casū cōuertit͛:atq; ita r͛cto alueo stadia q̄ttuor emēsus priusq̄ ad
samuelis ripā sit uetū iterū ad orietē solē iclīat ac r͛cto placidoq;

cursu: inter Marci regionē iam dictam & durū dorsum ad Georgii usq; phanū quod eregione fori est urbis & tectorū patiēs procedit: mox uero omnē angustiam quasi uincula declinās: urbe ad leuā relicta per aperta euagatus stagna: in portum urbis ultimum detorquet cursum.

DE PRIMA REGIONE.

Vum hanc igit̄ sua natura urbs ipsa recipiat partitionem ea nobis regio auspicatissimū dabit exordiū: quæ procacissimo occursu propinquātem medoaci alueū gremio exciperet: nisi ab eo fastidita ad dexteram ut dixi relinqueret̄: fuit regio durū dorsū ab initio appellata: ab eo ut arbitror: quod priusq̄ locus īhītari coepisset qd̄ cōstat aliq̄to recētius cōtigisse prædurus eēt illic scopulus inq; dorsi speciē productus: protēdit̄ regio a Martha quæ occidētē spectat solē usq; ad salinū caput trinitatis phano prætētū ē locus ī triremis speciē fastigiatus atq; oīum q ī regiōe sūt nouissimus ad ortū: quāq̄ iudaica quæ illi obuersa iacet: quæq; regiōi ascribit̄ aliq̄to lōgius pgat Maritimis occurrere fluctibus: sed illa ad duo stadia q̄si diuersū a reliquo mēbrū ac totius æmula a cætero refugit corpe: hēt itaq; uniuersa regio Insulas. xx. sacras ædes totidē & sex āplius: sed de summa hactenus: In pria aūt regiōis frōte Martha sita ē qd̄ ab initio docuimus: opus recēs frequētiq; uirginū cōuētu: hic ad Mēdiculorū ædē piscatorius uicus) eo. n. q̄ lōgissime ab oculis Ciuitatis cōcessere: qcūq; fere: hodie ī urbe quæstū ex pisciū captura faciūt) tota inter utrāq; ædē ora quæ austro obuersa est quæq; ad sagittæ iactū & āplius excurrit crebris pōtibus stagno procūbētibus suspēsa ē: his illi pro tētoriis ad esiccāda retia aut certe explicanda utuntur: intus nihil memoria dignum: in summo uico breui pōte ad Nicolai mendiculi fanum transcenditur (: Modica insula clauditur:) Tres supra uestibulum uirgines muro clausæ quo-

tum unã hodie ob creditã sanctitatẽ:quasi futurorũ præsciã
uulgo ut audio matronæ cõsulunt:ædẽ subeũtibus ad leuã pri-
usq̃ ad arã maximã sit uentũ niceti martyris occurrit tumulus:
Dextero inde tẽplo ligneo põte in aduersam trãscẽdit̃ isulã i eã
nihil memoria dignũ proceditq; recta frõte illa cũ aqs usq; fer
me ad proximũ tririuiũ quod & ad sebastianũ ducit:& ad here
mitanã ædẽ.Sed cũ eo nõ ẽ lõgius procedẽdũ ad raphaelẽ q in
aduersa sedet ripa proximo põte trãscendit̃ magni opitergini
opus uetustissimũ:tẽpli uero dedicatio lõge recẽtior:niceta an-
tiochenus ad arã maximam marmorea ẽ clausus arca : iudaicæ
frõs ad occasũ uersa diuo ualde cõtra respõdet ẽ uicus hic aut i-
sula potius duobus fermæ stadiis ab urbe ut dixi dirẽpta:quæ in
lõgũ ad mille passus protẽta circa medium deuexa cornibusq;
hinc ĩde paululũ reductis:theatralẽ pene exprimit formã: urbi-
cæ itaq; lõgitudinis emula hinc lõge ad ortũ cũ ea excurrit do-
nec uicta ad georgii phanũ subsistat:tota ferme habitat̃ sed qua
urbẽ ĩtuet̃ frequẽtius:habet in extremo ad occasum latere(nam
quãdo regioni de qua agit̃ attributa ẽ de ea satis erit semel dice
re)Balasio & cataldo cõem ædem:opus & ipsum ĩsigni uetusta
te:frequẽtiq; uirginũ cõuẽtu:r̃cta ĩde secus aquas ad euphemiæ
itur:habetq; ad meridiẽ ultra riuũ q mediã dirimit cosmi & da
miani phanũ in quo uirgines pleræq; sacris operant̃. ide crucis
ara cũ uirginio frequẽtissimo:at uirgines alterius sexus oẽs cir-
ca diuorũ tẽpla ppetuo clausas:ad huc noiamus tũ qa nulla ho
nestior̃ nũcupatiõe uidet̃ mihi appellari posse q̃ ppetuũ deo uo
uere obsequiũ:tũ qd ferme in nuptæ ea ætate q̃ iure uirgines cre
di possũt soleãt initiari:magis ĩde ad ortũ.Baptistæ ædes occur
rit ipsa quoq; ut fert̃ diui magni uetustũ opus:& in sũma iudai
ca georgii tẽplum luculẽtissimũ canalia reliqua ĩsula dirẽptum

utrobiq; freqūes cōuētus:sed ad georgiū frequētior mira inibi hortorū & amoenitas & ī æde porphiritici lapidis lacus hilarissimus plurimæ diuorū reliqe uestimētorū egregius apparatus & ī uestibulo ædis tota ora quæ urbē spectat qnq; pontibus pagratribus ligneis:duobus lapideis redeo nūc nō nihil euagatus ad īstitutā urbis descriptionē & ad raphaelis arā unde propinquus angiportus ad sebastianū postico ducit in eo oīa recētia:sacrorū apparatus tenuis:religio multa:hic quoq; pleriq; sed pro religione nō adeo multi sacris opātur riuus citro ultroq; enauigatus ædē pstringit quo sublicio pōte supato ad basiliis dextera fūdamētis ducit:Vetusta tēpli facies:duobusq; coelitibus cōstātio Anconitano & petro acotātio ueneto illustris. ītrorsum pātheō cū uirginio opus ut illud de quo dixi uetus:ita hoc noua facie nitēs riuus illi a tergo & a meridie īfunditur:unde recta ad geruasiū ducit uia:tēplū uetustissimū cū porticu quæ uirēti areæ īcubat : testudo ad arā maximā aurea græcanici opis:in ora quæ:a riuo se se in cōspectu ædis:īsinuāti usq; ad basilii aqs lōge rectoq; margine excurrit:īgēs uis lingneæ materiæ ad ædificādū cōparate: & domesticatim & in aqs disiecta uisitur:barbaricæ familiæ ædes & ad leuā:& a frōte in aduersa īsula geruasio adiacēt : ædes uel hoc uno memoria dignæ qd his paucis annis duos optimos pricipes ciuitati dederūt:Marcū barbaricū defūctū: & augustinū eius frēm quo pricipe nō poterit res publica nō sp beatissima eē seqtur alia īsula quæ eodē aquarū deriuio a meridie ad septētrionē excurrit:utrinq; extremis lateribus loca duo īsignia sed de eo q in itima ora sedet postea:nūc de iesuatico cænobio: ī eo pleriq; agūt:sed illi minime initiati:sacramēti ministerio religiōe ībibentur:orare nō facere eorū ē:uulgus iesuatos appellat:ligneus pōs hinc ī agnetinā trāsmittit īsulā:ī iesuaticæ domus cōspectu

præiacenti area:agnetis uetusta ædes modice assurgit: cui p exiguũ uirginiũ accubat:Diuæ ara uetussia:sed uiti martyris q̃ iad uersa sedet ĩsula si muscosæ frõti credimus oĩno uetustior:hic georgii corpus religiose cõditũ:loci arã quot ãnis stato die princeps cũ bõa pte patrũ quasi diuo gratulaturus ob ciuitatẽ piculosa cõiuratiõe seruatũ structo ad tps supra riuũ maximũ põte ĩuisit:Adiacet a tergo ĩsula ad meridiẽ uersa:ĩ ea nouũ almi spiritus uirginiũ in ipsa pene ora iuxta nauale ĩgẽs cũ lateritiis fornacibus:ĩtus piũ uiti hospitiũ:leua fornacibus ipsis sedet ĩsula ĩ frõte ad meridiẽ nouẽ publici salis cõclauia pietibus tãtũ iter se ædificiorũq; supciliis discreta:ĩde ad salinũ caput põte trãscendit:locũ & ipsum:a publici salis cõclauibus noĩatũ:fastigiat in naualis rostri speciẽ ĩmo efficit ut tota regio d̃ q̃ adhuc diximus triremis formã pene exprimat utriq; extremis frõtibus ĩ puppĩ & prorã extenuat:latius circa mediũ patet:Quicq̃d a trinitatis fano ad ortũ decurrit publica optinẽt ædificia sed illa ipsa ualde recẽtia:huc triremes ac nauigia pegre appulsa:qcq̃d mari subuehit publicanorũ oculis subiiciũt nequa uectigalibus fraus fiat:Douanã uulgo noĩant:ædes ipsa ad ĩternã orã ut multa q̃ sequũt spectat:theutonicũ ĩ ea collegiũ:proxĩa ĩde ĩsula.Gregorii tẽplũ b̃tholomeo putio ãtistite nup ĩstauratũ: atq; ob id festiua & hilari facie:hinc ad ædẽ publicæ caritatis nihil præter priuata ædificia conspectione dignũ.sed nos publica scribimus: Hæc ẽ uetus illa alexãdri.Ro.põtificis latebra:unde a principe & patribus reuulsus in põtificiam est ut fertur p dignitatem restitutus: Extant adhuc monumẽta non pauca quæ rem ita gestã ut proditum est memoriæ manifeste arguunt: Mianus Alexandrinus antistes & ut phama est Diui marci discipulus ad aram maximam est cõditus:olim ædicula illic. Magnifici.Iuliani:ut

quidã tradũt opus:nũc splẽdidũ tẽplũ:præcipuaq; religiõe præ ditũ: Turris præalta canonicorũq; cætus ĩgens:accubat templo nobilissimũ cõclaue:cũ celeberrimo urbis collegio uisunt hic il lustriũ pictorũ tabulæ circũ quaq; nõ magis ad relligionẽ q̃ or-natũ dispositæ plurima sunt ĩ urbe eiusmodi collegia:sed oĩum q̃nquæ celeberrima atq; ex iis unũ hoc de quo loq̃mur:p ĩflexos inde uicos ac põtes aliquot itur ad barnabæ limina: Tẽplũ faciæ pene cariosa patẽti area?diui uestibulũ recta ducit ad lapideum põtẽ:unđ p obliquas semitas ad margaritã pãdit accessus:mau ri antistatis opus.& ipsum mirãdæ uetustatis ũt pote ãno urbis circiter.cccc.cõditũ:aurea illi testudo cũ colũnis quattuor por-firitæ lapidis aut certe illi p q̃ similis:uastus ad meridiẽ inde spa ciat cãpus:p quẽ ad carmelitas itur:uirginis hæc sedes:satis opu lẽta:ac nõ nihil a tergo ĩstaurata plurimi in ea operant. Ex area quæ ædi præiacet lingneo põte in aduersam trãscẽdit ĩsulã quæ regionis nouissima ẽ ad occasum hinc dextero riuo ad amagia-nas colũnas pene ppetuis fũdamẽtis itur quæ regionẽ ea pte ter minãt locus ẽ citra crucis phanũ riuo cimba aut lapideo põte su pato alterutro.n.mõ fieri põt:aduersis fũdamẽtis retro ad pãta leonis arã ẽ reditus:cætera uetustatẽ arguũt:tẽpli tamẽ dedicatõ recẽs lapideus põs:huic ad margaritã ex aduerso sedẽtẽ trãsmit tit:& quãuis ualde ipse ĩter se propinquæ sint ædes ac pene con tiguæ utraq; tamẽ plebanica ẽ diui limine ĩflexo angiportu uno q; põte ad figulorũ areã procedit:Hinc digredi uolẽtibus leua ocurrit area minorũ phano a tergo herẽs ubi hoc biẽnio ĩstau-ratum diuo roccho templum:unde collegium cum sacris aliò translatum fuerat locum:cum herbido cãpo qui humilibus ac paucis ĩteriectis domibus a tergo patet castellum uulgo appella ti audio:sed causam adhuc reqro nisi forte proximis inquilinis

fidem habendā putamus:q mihi dicebāt accepisse se a maioribus i propinqs hortis ubi nūc ifectorū fullonūq; tentoria uisūtur locum olim munitissimum fuisse:cuius uetusta operis aliqua hodie appareant uestigia.

De secunda urbis regione.

Seqtur hinc proxia regio quā a uetustissima diui ædeq̄ ea ferme media attollitur paulinā recte dixeris:hæc cū Cruceia i sūmum riuū altum excurrit: unde fit ut si frōte paulo magis fastigiata procederet dimidiatæ pyramidis hr̄et formā:sunt in ea insulæ.xiii.Sacræ ædes totidē numero:atq; in his plebanicæ octo: & neqd ab istituta narratione aberremus:Describēdæ regionis inde sumetur exordiū:ubi ea de qua proxime diximus habuit exitū:Erit igitur basis huius linea a tririuio quod ē ultra Euāgelistæ phanum post minorū ædem p campum in quo castellum fuisse memorāt: præterq; Thomæ arā in riuum maximū deducta:Est id templum de quo loqmur: in ipsa pene ora: habetq; a tergo traiectum ab eo dictum:Ex area quæ illi præiacet p inflexos calles itur ad nobilissimū uirginis tēplum:hic minores frequentissimo cōuentu sacris operantur: Domum maximā uulgo ab ædificii magnitudine uocāt:Hic sanguis Christi summi regis uisitur: Hic eius simulachrū abhinc triēnio miraculis illustratū:sacrariū nobilissimo ope præditū:in cuius frōte eminētiore loco equestris pauli sabelli statua cōspicitur:Nauauit is rei publicæ:patauino bello optimi ducis operā:ad aram maximam ducaria monumenta Francisci foscari marmore & auro præditū:& Nicolai throni materia & opere ut aliquāto recētius ita facie magis cōspicua:prominet aduersa tēpli pte aliud sane eximium Iacobi Marcelli q̄ uenetæ classis ipator Gallipolitana periit expugnatiōe:magnitudine duobus illis minime cōparāda:cæte

rum ope. & materia haud q̄q̄ dissimili: respōdet: cōtra lodouici foscarini uiri sapiētissimi sepulchrū cuius magnitudo quo minus luxuriat̄ ita frōs hilarior: porticatim ex hac æde ad nicolai itur arā quæ a tergo ē. Eadē & hic religio sed aris plane diuersis: lapideus pōs & ex iis q̄ hodie sūt pene uetustissimis ad propinquā steni arā trāsmittit hic nihil præter cariosā tēpli faciē cōspectiōe dignū: præiacet arenosus illi cāpus p quē euntes leua semita excipit q̄ breuior ducit ad euāgelistā uia: Huius uestibulū marmoreo ē ope munitū. ita ut quū ītra pene oīa sint situ obsita lōge tamē fronte splēdeat: asseruat̄ hic dominicæ crucis lignū plurimis īsignitū miraculis: Vnū hic ex q̄nquæ maximis urbis collegiis piūq; hospiciū uicinis ædibus obiectū: breuissimus hinc processus ad geminos pōtes q̄ tririuio unde lineā duximus īcubāt: regiōis finis: īde p steni areā: recta & ampla semita ad subliciū pōtē procedit̄: unde digressum cōtinuo augustini ara excipit: & ipsa multo senio cōfecta accliui turre: ac primo ampliore uia: mox ultra pōtē q̄ haud procul: īde superādus ē p angiportū ad eubaldū: cursus breuissimus. nec ipsū uicino tholo iuniorē: riuus diui areā alluit regiōis ē ea pte finis: Vbi te ille ad pōtē remiserit. duobus r̄ctis uicis citra ultraq; lapideū pōtē atq; ad caput alterius breui īflexu ī paulinū dessēdit̄ cāpū: locū frequēti mercatu īsignē. icubat illi uetustū pauli tēplū cū porticu aut uestibulo potius media ēt luce sub obscuro: si retro unus hic pōs fuerit trāscēsus: duplex uicus excipiet hic ad minoritanā uirginē: ille ad thomæ limina uterq; duobus pōtibus remittit: a paulina area riuū altū uersus tribus pōtibus ad appolinar: itur locū uetustate cōfectū aurea testudie tessellatoq; pauimēto: Eminēs īlli turris īcubat præter quā uiæ huc & illuc īflexe ī carātanū uicū ducūt und̄ nup sublatū lupanar: leuus apollinaris p augustū u cū ad siluestrū mittit: patriarchiā olim sedē: ī ora traiectus fre

qués & cõclaue amplissimũ a rocchiano collegio nup istauratũ mox i pristinas sedes oi sacrorũ põpa relata destitutũ: ædes ipsa ad arã maximã post collegii digressũ magnifice istructa. quic qd ide ẽ aquarũ ad cassiani ripã citra ultraqꝫ toto riuoaltino iste xu negociatoriis obtegit nauigiis occurritqꝫ prio trãs riũ (ut orã pagremus) farinariũ ẽporiũ: icredibile relatu: quãta uis i eo ue-nalis annonæ sp adsit: q̃ libera occasio mercari uolẽtibus: ad ia-ctũ fere lapidis: italicæ exoticæqꝫ farinæ utrinqꝫ tabernæ patẽt: q eã appẽdãt qqꝫ appẽsam baiulẽt præsto adsũt: Ab ẽporio ad põ tẽ oium q i urbe sũt ãplissimus: altiora tecta a magistratibus oc cupãt i his duo ãplissima fere urbis uectigalia cõtiguis pene lo cis uini unũ: oium cõtinẽtis eræ merciũ alterũ: qd & ipsũ domã uocãt i imo tabernæ freqntes oleariæ cũ publico carcerẽ a laterẽ si to: uici a tergo iteriecti cõclauia habẽt pegrinarũ merciũ refer-tissima: unde ad icẽdiũ p noctẽ his locis cõtractũ meminime tã tã ui aromatũ i publicũ nocturna illa trepidatõe deprõptã ut re rũ ipitiores uulgo iudicarẽt nõ italiæ solũ: sed toti europæ decẽ nio suffecturã: libet hic narrare exẽplũ priuatæ largitiõis qd dr̃ ea nocte accidisse: Quũ iã ignis effusæ euagari cœpisset ac nõ sine piculo totius isulæ iualesceret ferũt priuatũ ciuẽ cuius do-mus adhuc erat igni itacta cũ fisco auri plẽo i aptũ prodiuisse hicqꝫ igẽti largitiõe proposita oẽm ferme multitudinẽ ad ædes suas proxĩo icẽdio tuẽdas cõuertisse nemo dicit ea limina sub-iisse q prius aureo saltẽ nõ fuerit nũmo dõatus: quo offõ accẽ-sis aĩs fortiter præsẽti piculo itũ ẽ obuiã: atqꝫ ea potissimũ rõne non sola domus sed nobilissima pars ciuitatis creditur noctur-na illa clade seruata: Ineptæ igitur faciunt qui aurum semper ut rem perniciosam insectantur: quum plus in ignem manifesto argumento interdum agat: q̃ aqua contrarium elementum:

ſed hæc natura:illud uero auaritia:poſt carcerem a tergo Area ubi ſerica: argentea: & aurea ſtamina ab opificibus ad texturam depectūtur:ad dexteram publici magiſtratus q̄ ſalis uectigal procurāt a fronte philoſophiæ Gymnaſiū cui Antonius cornarius bragadini auditor: homo moribus & excellenti doctrina inter ueteres philoſophos merito reponendus ſed hinc in oram unde modo digreſſi ſumus eſt reditus ac priuſq̄ ad pōtem ſit uētum porticus cum uenali ferro & mercibus aliis paſſim diſiectis:in ea pleriq; urbis magiſtratis de quibus abundæ in altero ſeorſum opere:tota ripa ab ipſo mercium genere ferraria nuncupata eſt:pons inde incubat omnium q in urbe ſunt ut maximus ita frequētiſſimus:nulla ferme ē diei hora qua ob citro ultroq; commeantium turbā non anguſte ſuperetur: Eminent aduerſa fronte ædes publicæ & ipſæ ab urbis magiſtratibus inſeſſæ.reſpondet cōtra ad dexteram porticus aquis incubans nouiſq; a tergo materia & opere pſpicuo aucta ædificiis: ad leuam Iacobi tēplum uetuſtiſſimum uotoq; publico a priſcis uenetis urbis cōditoribus ob ciuitatem incendio ſeruatam ut dicitur erectum:Explicatur ante illam area nobiliſſima in qua oīa urbis īmo orbis negocia tranſiguntur:Coit huc mane & ueſperi negociorum cauſa tota ferme ciuitas:ſed quum omnia mortalium frequentia conſtipata uideas: illud primo ſpectantibus miraculo eſſe poteſt:quod in tanto hominum conuentu:nulla uox:nullus auditur ſtrepitus:non libelli:nō altercationes:non urgia:ſtipulationes ue ullæ:omnia remiſſiore uoce aguntur unde manifeſte apparet uetiſſimum eſſe illud:quod in ore multorum eſſe ſolet:rectam negociandi rōnem nihil minus q̄ uerbis indigere:Duo uel ampliſſimum conficiunt negocium.ſi quid inter ſe pactū uolunt ad nummarias menſas itur:quæ plurimæ

in ipsis sunt porticibus:atq; ex his uel ex proximo:pecuniæ credi toribus representantur:amplissima cōclauia duobus porticibus imposita magna ex parte in fori usum absumuntur: humilior ī de porticus sed ea q̃ lōgissime spatiatur tabernis plurimis: cum uenali panno referta:in eius front e celeberrimum quadriuium si ad leuam flectas continuo. Io: Vestibulum eodē latere occur rit medio Diui templo Pauli pergulam sophistæ sua tempestate celeberrimi conspicitur tumulus:turris ualde eminens templo ī cubat quicquid inde est recta ad apoltinarem hinc inde densis p strepit tabernis & officinis:Atriuii fronte annularius uicus dex tra leuaq; annulariæ officinæ:inde publicum lupanar: in quo ue tustum Mathei phanum:in summo calle:uicus argentarius ni hil eo de quo diximus infrequentior:sed iccirco illum neq; auri ficinum neq; argentarium libuit uicum appellare:Quoniam & si monilia:torques:segmenta atq; alia pleraq; aurea & argentea opera in eo conficientur:præcipua tamen opera in annulis con sumitur:atq; ob eā rem tāta interdum uis gēmarum in artificū manibus ac mensis ipsis exposita conspicitur:ut eius spectaculi ī suetos primo aspectu stupore defigat:uixq; credat euenire po tuisse ut ciuitas una q̃ uis amplissima tā frequentē opificiū nu merum aleret:sed in nulla re sūptuosa ciuitas sibi magis indul sit:ut una interdum mulier duo honesta patrimonia altera ge stet munu:sed de ciuitatis cultu postea:dextera quadriuii per dē sissimas tabernas in forum olitorum mittit:quod riuo altiuo a tergo accubat:hic per salatium uicum in piscarium forum itur: utrunq; ripis proximum:Ex piscario præter macellum ad lapi deum pontem qui foro lignario incubat regionis confiniū itur ultra nihil ad paulinam attinet regionem:a tergo usq; ad eubal di limina præter paniceas tabernas quæ Macello herēt nihil di

gnum memoria reperio

DE TERTIA REGIONE

Superest ut de tertia regione dicamus que ab eadem lignarii fori ripa ad claræ ædem que in extrema urbe sita est procurrit eã quando ab antiquissimo crucis phano nominari placuit cruceiam ut arbitror non ab surde nuncupaui: Habet tota regio: insulas.xi.paremq; fere sacrarum ædium numerũ:quicquid a põte nouissime dicto ad cassiani:traiectum in frõte est:ad presentẽ urbis regionem scribendam præbebit aditum: quantacunq; est ea ora est.n.omnino breuis quippe quæ iactum lapidis nõ ex cedat ad forum lignarium attinet totam ripam insident onerarie naues uenalibus lignis honustæ duæ hinc uiæ modico inter se spacio distantes ab aquis introrsum recedũt: Hec amphorariũ habet uicum ab traiectu illa ad cassianum ducit ea ædes ciciliæ hic caput cuius olim & ædes tabulaq; messenii pictoris cui ad exprimenda quæ uoluit nihil uidetur præter animam quã dare non potuit defuisse:incubat ædi turris eminens:duobus ĩde põtibus uarioq; uicorũ inflexu:ad matris domini itur:ara uirginis uetustissima:& ab magno opitergino cõdita: testudineũ tẽplũ argentea hec tabula:turris ualde ac cliuis cum præiacẽti area ad ortũ ex hoc loco reditus ẽ ad eustachiũ caterinæ ab initio ædes fuit hĩc diui hic cõiugis natorũq; capita eodem sacrario cõdita herbidus ĩde cãpus ad ripã extẽsus ũde ĩ canaregiũ frequẽs traiectio:nec procul hĩc publica horrea nuper instaurata:ab eustachio retro flectẽda uia dextrãq; angiportum ingressus sublicio ponte in uirentem transcendens campum:qui ad leuam occurrit:lupriũ ueteres a palustri facie dixere:uetus iacobi phãũ cum turri ĩ parte areæ.dextra sublicio põte seita ad atestẽses ædes ducit:ĩ ora illæ sitæ:sed p ãgustos & ĩ ãguis speciẽ ĩflexos uicos cõ

modius ad.io.decollati patet accessus. diui ædes uetus & ipsa in luprio & qd uix ĩ ulla aliarũ ĩsularũ reperies tã hec q̃ illa quã iacobi ĩproximo ostẽdimus plæbanica.hic ut pleriq; locis accliuis turris : unde apparet ĩfũdãdis molibus olim priscos uenetos nõ ea usos fuisse qua hodie diligẽtia:quũ id uicium in recẽtioribus operibus nõ sit fere reperire:cõtra nõ uno loco ĩ ueteribus:a frõte riuus excipiẽs reliquos totius regiõis ab aquilone ad aplíricũ decurrẽtes:qui sequũtur a septentrione & meridie regioni infũduntur:duobus hinc põtibus ĩ nebuloniũ uenit cãpũ eo egressis simeonis cõfestim se offert templũ facies senio obsoleta : ad leuam inde lõgissimis fũdamentis ad tririniũ itur quo nõ procul euangeliste phano regionẽ perscripsimus: in eo nihil memoria dignũ dextra longiore angiportu : symonis & indæ parua ẽ ædes adeũda:nuda hic quoq; decrepitas in ora ipsa pene est sita cui parũ abest quum luciæ tholus cõtra respõdeat:sunt qui presẽti regioni id phanũ ascribãt : sed ob id credo q̃a riuus maxius nõ semp ea parte peruius fuit:nũc q̃a utrũq; locũ ab altero spatioso dirimit alucro de ea in sua regione dicet:ab cõmuni diuorum area iã dicta ad crucis limina breuis accessus:ac põte uno ꝑuius ex hoc tẽplo regio nõinata ubi & ãgustissima .frequẽs hic uirginiũ:exit deĩde ĩ duos ãguios ĩ hoc claræ uirginium ubĩ claus imus ex iis quibus christus rex cruci fuit affixus uisitur:insula ea est:ac longiusculo ponte ceteræ regioni applicita:altero angulo aduersa frõte andriæ respõdẽt tecta ibi quoq; uirgines plurime:inter utrunq; locum in ora aggeribus secus aquas ꝑuius est usus introrsum orti nõ ĩ amoeni & hæc de tertia urbis regiõe

Secundus Liber:

De tribus urbís regionibus quæ ad meridiem & occasum uergunt priore uolumine abunde diximus : Hunc de reliquis

quæ ad septentrionē & ortū spectāt ordine dicēus: offert se mi
hi omniū prima cānaregiū: regio cruceiæ magna parte ex aduer
so obiecta: pene pari cum illa progressu in stagna ad occasū ex
currit: eius insulæ circiter. xx. insularum numerum iccirco cōfu
se ad huc retuli quoniā regiōatim ita angustis finibus aquæ nō
nunq̄ cœant: ut singula etiā edificia: quia undiq; sint circū flua
insule speciem exprimant: quo fit ut parum exploratū habeam
plures neq̄ opus sit an pauciores qotius: q̄ oportuisset singules
regionibus ascripserimus: sacræ æde? ueris insulis pauciores es-
se nequeunt: quu m plurimum singulæ singulas sortite sint:
in ora igitur introrsum ad eucharistiæ ædē peæclarū uirginiū
templi facies ad. huc pene recens: respondet crucis phanum ual
de cōtra: in eadē ora ac ita psoximo loco ut parū absit quin ipsa
se cōtingant ædificia: alterū ad luciæ tholum sacrarum uirgini
um chorus: in æde ipsa diuæ corpus: marmorea arca clausū mul
tis clarum miraculis hæc duo loca quidam cruciæ ascribunt r-
regioni at nos ob eam quam qixi causam canaregio ascribimue
itur unde rectis aggeribus ad uicum qui in hieremiæ campū exs
currit hic diui phanum non tam amplū q̄ uetus obiicit se herbi
do campo in riuum spatiari uolēti: castigatq; ea parte qua sedet
areæ nastitatem: turris ad sūmum quadrata: dexter illi riuus. a
quo tota est regio nominata: quidā ab eo nomē factū existimāt
quod in ex trema regione ubi olim naues construi consuesent
cannarū palustrium fasces ad naualis fabriæ usū comparati pas
sim ordtne exponerentur: & quia ueteres. quod adhuc plertq;
dicunt ad regium locari dixere quicquid suo loco. & ordinē po
neretur ab re ipsa factum esse nomen affirmāt ut canaregium
una lr̄a derrita dictū sir quasi cānar̄giū: uerū q̄a pluriū opinio-
ne cōstat q̄d pene res subiecta oculis arguit: cānalē ipsū opera ut

plerosq; alios nõ natura cõstare haud absurdũ esset dicere ab scissione ipsa factũ esse nomen ρηχνυμι.ν.frãgo est siue rũpo unde & rogiæ dicunt fluuiorum deriuia et in extrema italia oppido admodũ illustri hinc quoq; nomẽ iditũ plane cõstat: ut quem maiores ab initio canalẽ regiũ hoc est scissum dixerint: recentiores corrupto nomine canaregiũ dicere pseuerarint: q̃a rege appellationem loco datum autumant: quid sibi uelint non intelligo: ubi igit ab hieremiæ cõspectu ad proximũ pontẽ ueneris qui riuo cuius nũc meminimus est ĩpositus. leua ad iob fũdamẽta per orã ducunt: hic lucæ cõditoriũ: opus ipsũ uetus sed mauri principis ĩpensa instauratum: hic & ipse situs est. uisit in parte ædis ioannis bellini tabula insignis quã ille ĩter prima suæ artis rudimenta in apertũ rettulit: sacrorũ curam francisci gymnopodes habẽt: in extrema insula unde in margariã uicum traiicitur: paruũ nauale atq; idipsũ exiguum: secundanæ obiectum insule: huic pene iũctum mauranum atrium ad pauperũ usum ab eodem principe priuato sumptu constructũ: undiq; domiciliis circũplexum: intus leucæria & in ortis pannorũ tentoria: si ĩ proxima transeũdũ sit insulam cymba opus est: aut subliciũ potius hieremiæ pontẽ reuise: ubi eum trãscẽderis ad leuã flectito hic subito dextera occurrit: auri ficma uetus patrio sermone iactum uocãt: locus hodie magna ex parte dirutus ex ea ĩsula ĩ cãpũ undiq; ædificiis clausũ põte trãscẽdit: est is undiq; ut insula circũfluus recẽtiorẽ iactũ nominãt: tenuis riuus hyeronymi arã inde diuidit: spheritici martyris in ea sacrarium: freques uirginũ cætus: inde ad stagna nihil memoria dignũ ĩfectorius uicus in aduersa ripa a stagno ad aceti põtẽ latioribus fũdamẽtis peragratur: augusta hic semita in misericodie insulam ab edæ credo que in summa parte sita est. amplior dictam ducit: & altera

nihilo amplior ad alouisium cuius uirginium cum modica ædc stagnis alluitur:in eodem tractu hortensis uirginis phanum: christophori olim fuit:illustris locus multaq; relligione uirginis:ex ortensiana ara in aduersam insulam est reditus:in ea basseium atrium ad usum pauperum conparatum:in fronte misericordiæ ara:cum frequenti clero & collegioq; uno ex urbis clarissimo.mauræ familie opus omnisq; sacrorũ impensa: omnes ad hũc locum riui ab occasu ad ortum tectis influentes eodem tractu insulas figurant:unus omnium præter ædem a borea infusus cæteros ordine excipiens in riuum altum recta decurrit: quæ intus dicenda restant:prius sunt referenda q̃ in aduersam transcendatur insulam ab misericordiæ ara fundamentis.in cuius parte infectorium statuimus uicũ:breuis ad marcelliani põtem nec omnino recta ducit uia: ex aduerso diui phanum & in eo uirginis miranda effigies arimino ut phama est miraculo delata:spartanĩ ad hæc lapidis aut certe illi perq̃ similis delubrum: in eodem tractu ad occasum magis conspicuum uirginis templum cum numeroso seruorum cætu sic.n. se qui ibi sacris operantur nominant ad aram maximam mariæ cleophæ caput: lapideo inde ponte uicorum inflexu ad geminos pontes ad occasum potius q̃ ad meridiem est reditus:donec tririuio nauigetur in riuum altum sinistris aquis:dexteris retro ad seruorum aram rectis in margariam uicum:in leua ĩgitur procedentis riui ora: modica area:uetustissima accubat leonardi porticus:ædes & ipsa insigni uetustate:inde retro ad hermacoram carpenda simita templum cum præalta turri:hic mihi urbem recognoscenti. io. baptiste dexteram per ocium spectandi facta est copia: eam dico quæ christum deo genitum atq; ipsum deum ad iordanem amnem:baptismi lauacro respersit:licuitq; antistitis indulgen-

tia eam nõ ſolum inſpicere:ſed aureo depromptam tabernacu-
lo quod uix optatius quicq̃ contingere potuiſſet idemtidem ex
oſculari:una omnium reliquiarum quæ in urbe ſunt hæc in pu-
blica cerimoniarum ponpa ſub umbella circumfertur intus tha
ſii lapidis colunnæ plæreq;:præter hæc in eo nihil dignum me-
moria patet hinc per implicitos uicos & quem ex aggeratum ri
uum uocant ad magdalenam uia unde abeũtes continuo poſt
ſublicium pontẽ fuſæ breuis area excipit annoſa loci facies: cæ-
terum nihil in eo quod ad ſui contẽplationẽ inuitet. Diuæ limi
nibus ſupinus pons ideq; ſublicius ad felicẽ tranſmittit allũtur
propemodũ diui poſtes riuo qui a ſeptentrione ut dixi infuſus
ſecundũ miſericordie aram in riuum altum decurrit Petri mi-
chaelis opus pons qui in conſpectu eſt in aduerſam inſulam
tranſmittit:ab eo modico proceſſu:leua ad caterinæ itur: longiſ
ſimi angiportus duobus ligneis pontibus ad ædem ipſam recta
ducunt:ſedet illa cum numeroſo uirginum cætu in extrema ad
aquilonem inſula:unde dextro riuo ad crucigeros in ſumma in
ſula ſacris operatos profectio eſt:crucem illi ueteri inſtituto pre
ſe ferunt unde nomen ſortiti cretus petri diſcipulus religionis
auctor: ſed ciriacus hieroſolomitanus antiſtes qui dominicam
crucem cum Helena conſtantini mater curioſæ quæſitam inue
nit circũferendæ crucis decretum ĩduxit Barbaræ corpus penes
illos chriſtophoriq; fœmur:hæc procul domus uetuſtiſſima ad
pium uſum conſtructa ac quam nitidum & hilare eorum cæno
bium nuper inſtauratum tam huius Alouiſii dardani procura-
tiõe loci de quo loquor facies ſitu obſitu remenſis uiis ad fœlici
ani pontis diuerticulum leua ad ſophiam flectitur præiacet ædi
patens campus celeberrimus qua patet in piſcatium forũ traie-
ctus præter diuæ poſtes ãguſtiorĩ calle ad apoſtolos breuis ducit

uia:unum ex magni opitergini operibus: Vetus turris incuba
hinc retro ad crucigeros duplici antiportu suis utroq; pōtibus
peragrando datur regressus ingens ad hæc pro luco area in frō
te.pōs sublicius:qui per in tortos uicos ad chrisothomum ducit
ipsum quoq; non sine uetustatis uestigio:angiportus inde ad la
pideū fert pontem qui in summo calle anguineo sedet: regiōis
confinium:ex diui uestibulo duobus pontibus rectoq; ferme ui
co retro ad cantianum & uirginem cognomēto nouam: aris pe
ne cōtiguis patet reditus:utraq; facies situ & uetustate consum
pta:riuus qui nouam uirginem ab ea quæ miraculorum dicitur
ponte disterminat:canaregii & oliuolēsis est regionis terminus

De oliuo lensi regione

Oliuo lensis regio quæ & castelum recentiore uerbo dicitur
duatum est regionum humeris impsita non nihil & ipsa ad or
tum fastigiata ac nescio an omnium maxime post durum dor-
sū in acumē exitura nisi augustissimū urbis templum pari fer
me fronte cū uirginio qđ cōtra respondet in stagna percurere
basis q̄q̄ parum recti linea a te tamen patet:perscriptis a stagno
finibus inter cantianum & miraculorum ædem.mox iter mari
ne & saluatoris phanum:iulianum & ædem auream in canalē
usq; maximum:quæ nūc castellana est ædes obliuolēsis quōdā
fuit recte igitur tam hinc regionis nomen:q̄ inde traxeris:insu
læ in ea circitor.xx.sacre ædes.aliquanto plures & ut descriptio
nis ordo oī pplexitate careat:hæc quoq; ea pte adeūda ē:q̄ pro-
xime regionis relatio inuenerat sibi exitum:referrentur itaq; pri
mo ea que ad borealem attinent oram:mox reliqua dicentur ab
ara uirginis quæ nouæ olim cognomētum sortita est sublicius
pons ad miraculorum transmittit ædē.locum ut noua ita præ-

cipua relligione insignem : fuit breuis : uirginis tabula angu-
sto calle affixa : quod in plærisque locis urbis cernere est : ea
proximis annis subitis miraculis illustrata magno morta-
lium concursu frequentari cœpit : quo breui contigit ut am-
plissimis donariis eodem quo fuerat loco marmorea sit ædes
erecta opus magnificum ac nescio post auream ædem omni-
bus quæ in urbe sunt opere & materia lõge præfendum: Exteri-
or facies ædis a summo ad imũ ligustico saxo: histrico & bena-
censi ĩteriectis: est ceu tabulis cõtecta: a fronte porphirites spar-
tamusq; lapis ad ornatum reliquã per ĩteualla distinguunt ma
teriã: opus ad cõsumationem spectat. cõtra ædem nouum uirgi
nium & ipsum nõ uulgari apparatu ab ĩmo deductum utrũq;
opus francisci dedi equitis & francisci zeni procuratione ab fũ
damentis excitatum: mox. M. superantio & thoma contareno
procurãtibus aliquid eductum nouissime leonardo lauretano
& augustino superãtio extrema pene manus est operi admota:
fuerat amãtiæ familiæ imago illa prius q̃ illustrari cõtigisset: at-
q; rei monumẽto publice decretum ut duo amãtii cum duobus
patriciis sacram pecuniã donariaq; procurarẽt: recto deinde cal
le ad lapideũ itur pontem qui tenui angiportu atq; altero ponte
ad gemellos mittit opus amplissimum ac præ nimia altitudine
caligãti fastigio uasta magnitudine: cultuq; pene pari prædica-
torum cõuentus quattuordecim principum cymiteriũ sparsim
tota æde uisunť illorum monumẽta: sed oĩum ut maxime recẽs
ita nobilissimum petri mocenici principis ex hostium manubiis
erectum: præiacet templo area cum lapideo ponte qui in mino-
res birros & maiores mittit: medio tractu circa pontem marcia-
ni collegii cõclaue illud clarissimum nobilibus tabulis & auro

præditum quod hoc quadriennio non sine totius ciuitatis me-
rore nocte una conflagrauit nunc materia longe sumptuosiore
q̃ antea instauratum: nouissimeq; a frõte alouisio dardano col-
legii magistro apparatu longe opulentiore excultum: uasta a ter
go atria templo adiecta: ac tam ampla conclauia ut centũ & am
plius sacrorum causa inibi ferme agant: bibliotheca ad hæc in-
gens hortis incubans qui cum nõ parua ædificiorum parte sta-
gno alluuntur. Ad iustinam inde aliquãdiu recta itur: euntiq;
ad leuam post gemellos herbidus occurrit campus ubi hi qui in
nauales turmas scribuntur sagittandi peritiam delectum in ha-
bẽtibus probãt cõtinguus inde uicus: cum uenalibus tabulis utri
q; ad ædificandum dispositis barbarum uicum uocant quem re
ctius tabularium dicerent: per aream inde pontẽq; unum subli-
cium hilari fronte instaurata nuper: euntem iustina excipit ædes
alioquin uetustissima ut pote unũ ex magni ãntistitis operibus
accubat recens phano uirginium petri mauroceni: berthucii del
phini: michaelis cornarii & laurentii delphini qui aream obtulis
se dicitur procuratione erectum: addiderũt aliquid templo za
charias barbarus. M. Antonius maurocenus: hieronymus con-
tarenus: matheus & andreas donati fratres & hieronymus co-
gnomento ioannes qui hodie procurant: angusto uico eũti her
bidus aperitur campus cum antiquo in murianum traiectu qui
frequentari desiit: excurrit planicies illa ut pote in urbis recessu
aliquanto licentiosius ad alteros francisci gymnopodas qui ad
nouam diui aram sacris operantur tenuis templi huius ornatus
sed ædificia ædi circuniecta queq; in stagnum protẽduntur am
plissima: ingentes undiq; explicãt porticus & supra illas freq̃uẽs

bibliotheca andreas bragadinus sexaginta auri pōdo in id opus contulit: hieronymus badouarius quadraginta atq; uterq; uiuēs dono aurum dedit: monstratur in uicinis hortis ædicula diuo marco sacra a principe & patribus ueteri īstituto quot annis sta to die adiri solita: hic qum ab gymnopodum uno quesiuissem ecquid esset quod locus uinea diceretur: quum nulla circūiecta essent uineta: insulam esse ab urbe res pondit ad quinq; millia passuum: quas uineolas hodie uocant ibiq; diuū bernardinum præfuisse aliquandiu editum nomine: unde postea translatam in urbem relligionem loci nomen retinuisse: uisitur in ædis ue-stibulo lodouici siciliæ regis sepulchrum corpore ex hierony-mis in urbem pro sanctiore quodam deportato: uerum cogni-to errore placuit purpureo pallio eius arcam editore loco sitam operiri: ab francisci ara deflexa uia præter bocolorum hospiti-um inflexosq; uicos ad altera itur trinitatis tecta: ubi anastasiæ corpus: a ualeresio ualeresii cognominis bizantio delatum: Ex area quæ uestibulo ædis præiacet sublicius pons ad celestinam mittit ædem: ubi chorus ingens uirginum annosum templum cum effigie uirginis miraculis multis illustrata: celsiq; principis marmoreo sepulchro. hic quoq; locus quia in ora stagno allui-tur: post trinitatis phanum. Geminosq; puteos pium. Io. hispi-tium medio ferme uico cū tenui sacello occurrit: publicum hinc nauale uisitur: cuius moenia procul ueuienti uaste se pandunt īmēsum opus ac ita longe lateq; excurrens ut. xx. circiter stadia circuitu pateat: undiq; ualide munitum: sed intus si quis omnia collustret: haud facile expediet nauale ne an armentarium po-tius sit dicendum: siquidem præter ingentem triremium nu-

merum in pontibus stantium ad omnem occasionem paratarũ
præter alia nauigia & multa & uaria quisquis uim tormentorũ
maximam. arcuũ. sagittarum telorum omnis generis: quorum
amplissima sunt conclauia referta: siquis anchorarum: uelorum
funium remorum. omnisq; nauticæ rei stupendum ĩspexerit ap
paratum: fateatur necesse est nullum esse tam arduum bellum:
nullum tam diuturnum: siue terrestre siue maritimum ad quod
ĩstruendum id nauale non abunde esset suffecturum. sed ab ip-
sa rei magnitudine ulterius exprimẽda quoniam id uerbis præ-
stari non põt consulto abstineo: sub ipsis naualis moenibus in
martini aream transcendit̃ annosa templo facies id subeunti-
bus ad leuam paulo eminentiore loco uetus est sepulchrum tri-
bus familiis olim cõmune: sed tam angustum ut ne extensa q̃dẽ
cadauera possit capere: unde quum forte locum spectarem: una
reputare cœpimus quanta fuisset olim ciuitatis parsimonia in
qua plures familiæ quinq; pedum & quadrantis possedissent tu
mulum: intus sub delubro basis cum arpiis duabus ueteri opere
ĩcisis ostenditur nobiliore q̃dem opificio q̃ materia certum ho-
die statuariis & pictoribus figurandi monstri exemplar. Dexero
inde tẽplo ad naualis itur ianuam maripetri principatu marmo-
reo opere munitam: Eminẽtissimus põs transcendit̃: riuo impo
situs: p quem triremes in altos trahunt̃ fluctus: hinc præter na-
ualis moenia ĩ sagittarium itur stadium unde p tana idis cãpum
ad hospitium duobus apostolis sacrũ ducit uia: uetusta hic oĩa
tam me hercule q̃ in danielis uirginio quod longe hinc digres-
sis collapsa pene fronte occurrit. templum senescenti facie ĩfir-
mum: testudine & fornicibus fultum: in eius uestibulo marinæ
beluæ portentosæ magnitudinis ossa: duæ ad hæc uirgines inibi

Io. Martyris sacrarium nobis reserarunt. corpus pene itegrum & ut ex illis didici bizantio delatum. ad hæc usq; loca decurrunt naualis mœnia aduersam insulam optinent quæ iter sanctimoniales urbis peculiari appellatione uirgines dicuntur: in æde nihil præter uetustatem occurrit obseruatione dignum: uirginium ipsum nocturno icendio nuper deflagrauit atq; biennio minus sumptuose istauratum hinc subito pons lõgissimus i oliuolensem trãsmittit isulam: ubi patriarchica nunc sedes: ubi & diui petri phanum: magni opitergini opus: uetustas in eo nobilis: sed rerum apparatus longe nobilior aurea testudo aræ maximæ incubans: pauimentum testellatum: colũnæ & multæ & magnæ sed omnes peregrini lapidis herbidus campus ad riuum procurrẽs turrisq; in eo candidi lapidis paucis ante annis ad fastigium ferme perducta: isula omnium extrema ad ortum: nunc quinta a quibusdam uallis dr̃: olim ut plane constat oliuolensis ab oliuis in ea consitis ut quidam memoriæ prodiderunt nominata: post longissimum pontem cuius proxime facta est mentio leuo calle perq; alium sublicium pontem ad annam transcenditur: sedet ea in insula quæ omnium regionis huius maxime est anstralis: uirgines hic quoq; plurimæ hinc rectis aggeribus profectum dominici limina excipiunt frequens in eo prædicatorum conuentus: rectissima inde uia leuo templo ad antonium ducit: per aperta ligneo uno ponte superato: eundem: in diui æde uirginis imago miraculis insignis: & ad aram maximam uictoris pisani uenetæ classis genuensi bello imperatoris ex pario marmore sepulchrum: nobilissimum templo opus incubat: atq; idẽ recens: ad pium usum paucis annis clarissimo opere constructũ iter recentia urbis ædificia præcipua admiratione conspicuum citra ligneum sacellum ad tempus relligionis gratia erectum: ue

ſtigiis retro obſeruatis leuum occurrit nauale cũ publica illa arce uerius q̃ naue in pontibus adhuc ſtãte:inde p dominici callẽ in ora pietiſſimum illud oĩum qui in urbe ſunt domicilium:ubi ex abiectitiis certus puellarum aſſeruat̃ numerus quæ ab ineunte ætate optimis artibus iſtituuntur:ſed in primis morum habet̃ rõ:tam ſeuera adhibetur diſciplina:ut nõ modo nõ compellãdi cuiuſq̃ alterius ſexus:aut alloquẽdi:ſed ne uidẽdi qdem ulla relinquatur occaſio:ubi uero p ætatem adoleuere & iam uiro maturæ eſſe cœperũt publico ære honeſto mattimonio locant̃: icubat a fronte aquis:aduerſa ripa ducariũ atrium ad piũ uſum nuperrimæ abſolutũ:ex eo ad ſupinũ itur põtem qui aquis:a ſuperiore publici naualis parte corriuatis incubat:ex aduerſo ad meridiẽ antoniana inſula deſinit ulterius procedere: publica lignorũ conclauia circa pontem ad oportuniores ciuitatis uſus cõparata:reliqua ora uſq; ad pontem regionis confiniũ eum pelearũ uulgo uocãt quinq; peragratur pontibus iã hinc ordine referẽdis a lignariis conclauibus digreſſum blaſiana excepit ara in tenui æde quæ areæ introrſum præiacet græci per q̃ pauci nup hic ſacris operabant̃:Honerarium nauiũ uis ingens proxime hæret ripæ tota ora nautæ pro ſtatione tutiſſima utunt̃:circa pontẽ q proximus ſe offert citra ultraq; publica horrea mox & publici furni ubi ad nauales uſus panis uis igens cõficitur:inde domus quæ dei optimi maximi dr̃ occurrit:mox ligneus pons unde ad celeſtinã introrſum nauigatur ædem:pons inde lapideus a proxima pietatis domo nũcupatus ocurrit:huc pueri furto cõcepti abiiciunt̃:abiectiq; diligẽti cura & ſtudio alunt̃: ſubiectæ põti aquæ ad iuſtinã uario iflexu ſpatiant̃:hinc ad bragolanã ædẽ di uerticulũ ducit:ipſam quoq; grãdi æuo confectã:utpote iã inde a longobardico tumultu conditã:igens area templo accubat ubi

mihi de loci noīe diligentius ſiſcitanti:ſenes quidam ut ex eorū
ſermone aduerti non oīno deliri memorabāt accepiſſe ſe a ma
ioribus priſcos illos uenetos qui ab initio urbem tenuere merca-
tum bragolam appellaſſe:& quia olim eo loco frequens merca-
tus celebraretur datum ob id loco nomē:fuerunt poſtea qui mi-
hi dicerent illic olim piſcoſa fuiſſe loca:atq; idcirco q̄a piſcatio-
nem uerteres bragolā dixiſſent a re ipſa nomē locum accepiſſe
nō de ſunt qui bragolā.io.cognomēto helemoſinarii patriā fuiſ
ſe memorent:atq; a diui ſacrario nomē uiciniæ datum:alii a pa-
tauinis quos patria a barbaris eiectos primos oīum eā urbis par-
tem tenuiſſe conſtat:torcular:bragolarium dici aiunt:ſed cur in
īſulas ſit nomē trāſlatum nō expediunt:ab æde loco haud mul
tum diuerſo oſtendebātur mihi:āgiportus proximi inq̄lini nar
rabāt mihi exiſtimare ſe ueriſſimū eſſe illud quod maiorū rela-
tu uulgo percrebuiſſet eo olim loco reos capitali ſupplicio affici
ſolitos:atq; in argumētum fabulæ adducebāt infœlix ibi uadū
eſſe affirmātes uidiſſe ſæpius ſe illic uiros ſubito cōgreſſu con
trucidatos:alios uero aut lapſu pedis aut diuerſo caſu periclita-
tos:p hunc ipſum uicum obliqua ſemita buſeia domo ad dex-
teram relicta in oram breuis eſt reditus:ſequunť duo inde pon-
tes hic aquis zachariæ uirginiū a tergo alluentibus icubās: ille ri
uo q̄ eiuſdem diui lapideum pōtem a frōte irrigat:nouiſſimus
oīum qui a uenali palea quæ nunc ad georgii phanum ueditť
nomē habet:atq; hic regiōis finis ſed huc nō ē uenire ut reliquū
regiōis pagrari poſſit:q̄n retro p raſcianū uicū in proximā ueni
re oportet areā ad leuā uicullus breuis ad cōem iacobi & philip-
pi arā ducit:templū ipſum aquis dirimentibus diui marci tergo
pene heret auerſa areæ parte:a fronte. Io. cognomento noui li-
mina : ſed illa ipſa ueteri non noua facie : ad dexteram eodem

uestigio stãtis zachariæ uirginiũ uetus & ipsum opus:sed nunc proximo loco phanũ ornatissimo apparatu erectũ nulliq; nouo rum operum sumptuositate & ædificii rõne post habendum:ad ueterem aram gregorii:zachariæ:theodori:sabine pãcratii nerei & archilei corpora uno condita sunt sacrario diui atrium egressis ad dexteram in conspectu se proculi tẽplum offert in eo præ ter æuum nihil hodie miramur:in aduersa insula sedet mauritius unde per breuem uicum ad geminos pontes est aditus: dex tero relicto per eum q a fronte occurrit in subiectum angiportum & uiciniũ pontem dextera ad antoninum particiatiæ fami liæ opus uetustum trãscẽditur:ubi & sabæ sacrarium: fundamẽ ta:sacræ ædi propinqua ac paululum ĩ curua in bragolanam retrahunt aream:sed de loco plura fortassis q̃ oportuit si leua a põ te procul ire pergas de quo nuper diximus si ad. Io. hierosolimi tanum & ĩ foroiulianum uicum uenies:ultra aquas ad occasum aduersa ĩsula laurentianum uirginium cum æde ei q̃ proximo loco antonino sacrã ostẽdimus æquali id quoq; particiatiorum opus fuisse memorãt anno conditæ urbis circiter.cccc. estructũ utrãq; ĩsulam ueteres geminas dixere per pontes nouissime dictos ad diui ædem retro patet reditus: dextero riuo post geminum pontem septentrionem uersus fundamentis itur. lapideus pons ad diuum & uirgines ducit:hinc longissimis patẽtioribus q; uicis ãd pontem uenitur qui in longum trãsmittit callem:hĩc dextera ad lateranum ducit:locum pene sacris destitutum: recta ad mariã formosam:uastus cãpus atq; herbidus blãde uenientes excipit ad meridiem tẽplum attollit:magni opitergini mo numẽtum:Delubrum in eo porphiritici lapidis cum subiecta co lũna nobili materia sed ope nobiliori:duobus hinc pontibus semitisq; pene rectis ad marine itur limina ibi diuæ corpus bizan

tio delatum:per eius aream:& lapideum pontē fit reditus ad miraculorū ædem.unde ſcribendæ regionis ſumpſeramus initiū auerſam inde uiam quæ in fronte diuæ eſt ingreſſus ad leonis phanū inflexis uicis unoq; pōte tranſcendens lium uulgus corrupto nomine uocat:opus per ſe uetus ſed magna nuper ex parte inſtauratum.& hæc ſacrarum ædiū quæ in oliuolēſi ſunt regione nouiſſima:ac pene confinium ipſum.a tergo introrſum capſariū habet uicū qui uſq; ad pontes regionē ea parte claudētes bifariam extenditur.

De uia et ultima regione

Reliquum erat ut de nobiliſſima urbis regione diceremus quæ eadem eſt & diui marci in.xiiii.diuiſſa inſulas:ſacras ædes decē & octo:eius forma ad occaſū reſupinata baſim duabus inſulis affinem:nec rectilineā habet:duro dorſo & paulinæ regioni eſt a lateribus & a frōte inſerta. eius deſcriptio a canaregii finibus ſumet exordium lapideus ibi pōs germanici emporii tergo herens mox & inflexus uicus qui in anguis ſpeciē intortus anguinus dicitur:ſed illi ipſi ambitus hinc inde dēſiſſimus ſunt officinis referti:in quibus omnis urbicus purpureæ texturæ apparatus non ſine ſpectantium admiratione cōſpicit̃ icredibilis opificū manus in auro & ſerico uarii coloris explicādo eſt occupata.ad leuam ſinuoſus callis ad pontem ducit per quem ad leonē oliuolenſis regionis tranſcenditur:ad dexteram germanicū ſe offert emporium:locus alto riuo iminet plurimi hic germani ſāguinis conductis ad id circa atrium cubiculis negociantur. ingens inde rei publice uectigal.quicqd merciū ex urbe in germaniā & circumiectas oras deuehit̃ hic propemodū depromitur: qcqd rurſus ide affert̃ hic negociatorū oculis ſubiicit̃:plura ſe per nauigia.ad merciū ucturā quæ ſita ſubiectis hærēt ripis:

ab emporio in apertũ egressis riuoaltinus pons dexter occurrit ad leuam frequentissima urbis uia ad auream usqꝫ ædem & ipsa admodum sinuosa decurrit tota inter capedo quæ quattuor pe ne continet stadia densissimis dextra leuaqꝫ aromatariis aliisqꝫ omnifariã tabernis officidisqꝫ promiscue feruet interiectis ĩ his omnis urbicæ peregrinæqꝫ mercis copia uenalis exponitᷣ adeo ut quũ omnia in apertũ deferuntᷣ inter blanda urbis ornamenta id quoqꝫ solent magnorum hospitiũ oculis subiici spectaculũ per eam aliquãto progressis Bartholomei uestibulũ phano accubãs ad dexterã se offert:dextera & saluatoris edes cum Isidori cor- pore conuentu celebriqꝫ opus testudineũ miraqꝫ religione præ- ditum:nec multo post contractiore fronte & iulianus q a latere spathariũ habet uicũ:aquariũ uero a tergo:mercaria uia a frõte pergit in aureæ ædis aream procedere:sed ad oram unde digres si fuimus est redeundũ ut ordine dicantᷣ quæ hinc sequuntur.

Quicquid igitur a ponte omniũ maximo qui idẽ ẽ & riuoaltus secus aquas peragrari potest:totum aggeribus est suffultũ qui- bus hærent mercatorie exotici italiciqꝫ uini naues:ita inter se fre quentia stipatæ ut mutuus sit inter illas transcensus in fronte ta bernæ plurimæ oleariæ uini apothecæ hic bauilorum & quis sor didum faciunt in ciuitate quæstum semp turba iugens:in extre mis aggeribus augustus uicus in lucæ aream ducit:hinc a tergo ærarius uicus per quẽ ad saluatoris ædem retro patet accessus:a fronte angiportus qui ligneo ponte in sagittariũ callem mittit haud procul ab area diuerticulũ ad diui arã : unde in apertũ re- uersis perstringendũ est Lucæ tẽpli paterniani uestibulũ : q̃ cũ æde ad leuã relicta duplici angiportu sublicio ponte dirẽpto ad benedicti uetustã itur ædẽ diui tholus cũ præiacẽte itrusus area ad ripã qua in aduersam traiicitᷣ insulã:post diuerticulum recta

procedit uia ad angeli phanũ noua hic turris uetus quæ ibi fue rat subita ruina nõ sine plurium pernicie noctu repente procidis se dicitur: quin & tertio ab hinc ãno itẽ noctu e cælo tactu adeo omnibus pene lateribus concussa est ut res sit in prodigiũ uersa sed latera subito instaurata Heremitanorũ atriũ cum Augusto prothomartyris tẽplo ab angelo digressum lapideo excipit pon te frequẽs hic conuẽtus templũq; sacellis plurimis & pauimẽto ornatũ: in fronte cymiteriũ mox & uicus cum bubulis stabulis & lacte omnifariã uenali. Hinc flexus ad Rochi & susanne arã: huc his paucis annis Rochianũ collegiũ cõcesserat: ac pluribus ædificiis solo æquatis quæ ad hoc ipsum cœmerant nouum si- bi conclaue cum diui æde erigere constituerant: sublato inde ue teri lupanari ingentẽ explicauerat ad edificandum aream: quũ repente mutato cõsilio cum ipsis sacris ac diui corpore ex gallia nup delato & quod pro tpe: ĩ Geminiani phano religiose fuerat asseruatũ in uetustissimũ phanũ ultra riuum cõmigrarunt: no uissime hinc quoq; cũ omni cerimonia profecti eũ cura mĩorũ ædẽ locũ ĩstaurare cœperint ubi prĩa fuerãt diuo iacta fundamẽ ta ẽ id hodie q̃q̃ recẽs ex quĩq; celeberrimus urbis collegiis unũ illis igit abeũtibus locus ẽ iterũ prophanatus: sed nõ multo post ĩ sacrũ usum restitutus: traductusq; eo frequens uirginũ cætus ædes cũ uirginio tumultuario pene ope exstructa Rocho & su sannæ sacra relinquũt cõe phanũ ad leuã hi qui ad Samuelẽ ire pergũt: preiacet illi area cũ traiectu oĩum ferme q̃ in urbe sunt frequẽtissimo iã hinc atq; aliquãto retro usq; ad Trinitatis pha nũ citra ultraq; riuũ clarissima spectant urbis ædificia: & in eis- dem sit uestigiis ad Stephani areã redeundũ: cymba q̃ uolet ad proximã Vitalis ripã euelit: exiguũ id tẽplũ hinc publicã carita tem spectãs inde uirentẽ prothomartyris campum mox ex diui

cõspectu cymba ablatus post appulsum ad mauritiũ per tenuẽ ibit angiportum parum abest quin ille heremitanæ aræ a tergo accubet tenui riuo disternitur campus qui diuo præiacet ad lapideos mittit pontes post illos in banicæ uirginis uetusta occurrũt limina cum turri præ multa uetustate iam collapsa: in æde colũnæ pleræq;: & peregrini lapides uetustissimũ loci arguunt apparatum campus a fronte ad Gregorii traiectum excurrit. secus in banicæ tecta per inflexos calles ad angelum leua: dextra ad fantini itur aram: hic uirginis imago multa religione assiduisq; miraculis illustrata: frõs ædis nitida candidoq; saxo nuper instaurata: duplici in de uia in diui Marci itur aream: leua per sagittariũ uicum dextera pontibus duobus in ulterioris conspectu Mosis phanum cum accliui turræ hic quoq; uirginis Icon & ipsa miraculis multis insignis tenuiq; fabrorũ collegimus: sed huiusmodi collegia regionatim omnibus ferme templis reperiuntur: recta hinc ad almi spiritus ducit omnia ibi tenuia: uiculus ex huius cõspectu i Geminiani fert uestibulum id in aureæ ædis aream cũ ipso templo decurrit duæ deinde porticus: dextra leuaq; usq; fere ad auream ædem longe lateq; spaciantem amplexantur areã imæ utrinq; partes publicæ locãtur: & cum his leue porticus superiora domicilia: dextere uero a diui Marci procuratoribus inhabirant a Geminiani uestibulo illa profecta per pontes & in ærariũ uicũ & alia ignobilia a tergo loca peruia ẽ: ipsa cum area usq; in mercariũ excurrit uiam: tum publica quædam sine porticu ædificia ad bassi usq; uestibulum protenduntꝰ: quæ spartariũ uicum & aquariũ post se propinquo loco habent: sed illa suo loco relata procuratoria porticus: & ipsa spaciantis areæ æmula ꝑgeret ad aureã usq; ædẽ procurrere: uel potius in forum ipsũ cui magis contra respondet: nisi superbissime turris occursu com-

primeretur omniũ illa quæ in urbe sunt eminentissima: adeoq;
altis fundamẽtis uixa ut pene plus operis latere credat̃ q̃ ad au-
ras extet: sũmus apex adeo sublimis ut fulgor auri quo illitus est
ad ducenta stadia ex alto nauigantibus uelut saluberrimũ quod
dam occurrat sydus: sanctiora conclauia in quibus pecuniæ &
alia quoquomodo diui Marti procuratoribus administrãda di
ligenter asseruant̃: festiua facie turri accubant peruii fornices a
sũma porticu ad pium diui marci transmittũt hospitiũ in aditu
magnũ conclaue ubi publico decreto his annis litterariũ ẽ Gym
nasium constitutum: hinc postea egressis ad meridiem explica-
tur area quæ & ipsa duabus cohibetur porticibus forensi ad or-
tum ad occidentem solem tabernaria: Hæc a fronte paniceas ta
bernulas habet itus superiore parte meritoria hospitia: ĩfra cau
pomile multæ: cum sellariolis popinis in summa porticus ianua
ĩgens quæ ad nũmariam ducit officinam: hic assidue uis ingens
auri & argẽti cudit̃: opificum ĩgens numerus: mox hinc alterũ
heret macellũ cũ piscario foro & tabernis plerisq; salariolis nu-
mariæ officiniæ cõtiguis post piscariũ forũ: seq̃t̃ & cæpariũ ter
rã nouant eam loci ĩtercapedinẽ ueteres dixere: Edificia illi ĩpo-
sita ubi nunc publica sunt horrea olim carceris usum prebuere
cõstat ibi genuenses captiuos in uinculis olim habitos: ripa a ue
teribus cloacis quæ hodie nõ sunt usq; ad palearium pontẽ: tũ
cymbe plurimæ tũ maiora nauigia partim oneraria partim ad-
uectores excipiendos parata die noctuq; hærẽt: medio tractu ge
minæ columnæ præstanti forma prominẽt: mira in illis specta-
tur proceritas ĩ hoc epistilio diui marci simulachrum ea forma
qua a latum imitatur leonem ĩ illo theodori martyris ĩtenta ha-
sta droconi incubantis: in utriusq; numinis tutela ciuitas adhũc
diem mansit: in martyris olim: nunc in diui marci est, in ipso in

tercolunio sontes capitali afficiuntur supplicio: Reliquum est ut de ducario ipso & aurea æde dicatur: quorum ingens rerum apparatus si a nobis accuratius explicetur: tertium explebit libellũ nec ad huc rem plene prosecuti erimus: sed breuitate uerborum perstringam: ut ea solum memorentur quæ præcipua uisa fuerint admiratione digna: tribus ducarium ipsum patet lateribus ad aquilonem aureæ ædi accubat: qua austrum et zephyrum spectat crassioribus subnixum colunnis longissimas explicat porticus: quarum hæc publico pretenta est carceri: illa ad alios est publicos usus retenta: utroq; latere eminentior porticus his duabus imposita duplici columnarum serie suffulta totaq; iori usũ absumit: amplissima cõclauie porticibus ĩcubãt quorũ hoc qđ occidui ẽ lateris publicã de bibliothecæ fuerat destinatũ illud meridianæ oræ comitium habet: ubi totius ordinis suffragio magistratus creãt: duplex hic armãẽtariũ utrũq; cõitio cõtiguum: publicis armis refertum: sub quorum altero xl. Viri ciuiles: audiunt causas reliquum latus quod hodie ob nouã instauratiõẽ ẽ pene dimidiatũ sub ueteri structura uetustissimã nicolai ediculã habet: & tribũal pro quo publici aduocatores causas audiũt: supra ueteri ĩstituto senatus habet: reliquum ubi uetus fuit prĩcipiũ sedes q̃ medio ferrariensis belli tẽpore deflagrauit materia quidem nobili sed opere ad huc nobiliori ab uno ad fastigiũ est nuper instauratũ: aureæ ædis forma: quæ eadẽ est & diui marci crucis uidet mihi figurã exprimere: queadmodũ fuit ĩ historiis a me demõstratũ: & ut: ab imis patibus superbũ apparatum scribere incipiam: pauimentũ habet partim tessellato distinctũ opere. partĩ marmoreiis tabulis aliis q̃ nõ parui precii lapidibus munitũ: in quibus (uix aliquis credat) semipedales spectãtur carchedonii ad aram maximam columnæ duæ a labastritæ

lapidis: plures ad hec circa aram maximam & columnæ & tabulæ ex porphirite & laconico marmore: facies templi ad dimidium fere, tabulis compacta est marmoreis: quicquid ide ad fastigium tollitur purissimo fulget auro: altissime testudines greca neci operis diuorum habent simulacra. quæ mœsta præsentia non plus uenerationis spectantibus incutiunt q̃ horroris: uestibulum cum exteriore facie eodem opere et materia predictum sed eo superbiore aspectu quo marmoreæ columnæ multiplici serie & a fronte et a lateribus omnia conuallant: in ipsis laterum fastigiis crebrisq; pinnaculis marmoreæ diuorum statue geniis colludentibus ordine imposite: in uestibuli supercilio quattuor æneei equi alacri statu prominent quod spectaculum nō parum affert ornamenti opulentissimo alioquim templo: plumbeæ tegulæ: ædem: forum: & curiam operiunt: diui marci corpus occultiore conditum est sacrario ac omnino paucis noto: ad aram maximam gemmata tabula inter publicos spectantur thesauros: Hæc ibidem semper: illi sanctiore asseruantur loco: frequens hic clerus cum antistite quemprimicerion uocant: & hæc de situ & illustribus locis urbis: nunc pauca in uniuersum dicam: ommium sacrarum ædium quæ tota urbe sunt aut quadrato lapide aut tessallato opere tabulisq; marmoreis substrata sunt pauimenta: omnes circa aram maximam et in Vestibulis peregrini habent lapidis columnas: plereq; aureas testudines circa aras aureæ tabule quas pallas Vulgo nominant: plebanicæ ædes quæ singulæ singulis sunt insulis sitæ suum quælibet antistitem est sorsita plebanum hunc uocant) famulantem habet & clerum a quo canonico ritu sacra transiguntur eaq; ad organorū cātū hoc in Virginiis ipsis: hoc ī cæteris ædibus sacris collegiū habētibus ita ut sine rubore affirmare possis hanc unā ur

bem in toto orbe uere sacrificulam hodie nominari posse & debere: atq; sacrorum cultu cerimoniaq; sollẽni nulli earum quæ in terris sũt post habẽdam: tota ad hæc quacũq; pedibus pagratur lateribus munita: priuat ædes domesticatim puteos habent: quæ aquis ĩcubant ripas ad naualem usum: atria porticus: uestibula: columnis dalmatici histri ne lapidis fulta: sed ĩtus hæc magisq̃ foris spectantur: ex eadem materia: cenacula: fenestræ partesq; ædium eminentiores: nulla ferme ẽ recens domus quæ nõ aurata habeat cubicula: nec procul aberat: quin iam ædes pro tectorio essent aurum habituræ nisi luxuriæ in dies magis incũbẽti legibus itũ esset obuiam idem in muliebri cultu: splendor. qui & ipse paucis annis sæpius est coercitus: nulla inualescente luxuria fuit tam mediocris fortunæ fœmina q̃ nõ in auro cõspiceretur: nulla quæ nõ aureos torques immensi ponderis collo induceret: utrũq; lege ut dixi ademptum quo factum ẽ ut iã omnis delitiarum impetus in gemmarum & unionum ostentationem incubuerit: quum igitur ornatiores in publicum exeunt: quicqd a medio sursum ẽ gẽmis & grandioribus splẽdet margaritis uirorũ cultus ĩ urbe ciuilior q̃ foris: a pueris uestibus ad pedes demissis utunt̃: atq; illis ipsis plurimũ nigris: uiolaceus colos satis frequẽs: sed cocchus adhuc frequẽtior: æq̃lis utpote ĩ libera ciuitate habitus: permissum cuiq; colore: amictu: ueste qua uolet uti quo fit ut nullũ ĩter ordines prĩo aspectu appeat discrimẽ: capillus uulgo flauus ac fluidus: ita ut adhuc iuuenes plæriq; calui fiant: color cãdidus: statura magis procera q̃ breuis tacitus icessus ac curiosus: sermo grauis & demissus & q plus grãæ sibi uẽdicet si aliq̃ sit ex pte adulteratus: pr̃iciorũ studia aut ĩ re publica administrãda aut ĩ negociatiõe sita: philosophiã nõ nulli attingũt qdã ẽt & eloq̃ntiæ studia: ac facilis ĩ utroq; profectus: quo appa

ret totius gẽtis ĩgenia nõ minus ad liberaliũ artiũ cultũ capessẽdũ q̃ ad id qđ curãt natura cõparata: medius ordo mercaturæ & opificiis uacat: uulgus remigia explet: uictus oĩbus: magis nitidus quam sumptuosus parsimonia & lege & natura quæsita in cæteris moderatur.

Liber tertius de suburbana regione.

Itus urbis: uiæ: tẽpla: areæ: riui: Pontes: omniaq; ædificia publica & priuata: & cum his ciuiũ cultus & mores: sic habent: nunc de suburbanis dicam locis: quæ narratio eo erit ut spero iucundior quo & magis uaria maioreq; uetustate referta: cæterum littoris natura rara alioquin uisu ac nescio an usq̃ alibi terrarum mirabilius operata: grãm afferet nõ mediocrem: residuæ huic ĩstituti operis lucubrationi: habet ut breuiter dicã: ueneta littorum ora quæ ab ostio padi maxime in aquilonem uerso: initium sumẽs ad gradatas usq; aquas quæ aquileiæ ĩ fluctu præiacent littore plurifariã abrupto procurrit: marinos fluctus in placidissimi stagni speciem conceptos. qui æstu pelagi in uada adacti: passimq; fluminibus occursantes nouum quoddam exhibent naturæ certamen: nunc terra sibi quicquid idest: nunc aquis uendicantibus & quod magis adhuc mirari possis sedet ĩterim amoenissimum littus perpetui certaminis: arbiter: q̃n auctor potius: hinc non uno anfractu maris æstum ĩstagna transmittens inde admisso procul a se terram distinens: & ipsum totum pene cultum: & ut ĩtra se cætera colãtur ab omni maris iniuria suo obiectu defendit: quo fit ut alibi uineta: orti alibi: salinæ: piscationes tẽpla: turres: ædificia publica & priuata: Effusæ toto stagno existant: Et quum aquæ omnia intra littus optineãt: imperat tamen aquis humanus cultus: sed quãtumcũq; alternãtis naturæ id spatium est: quod obiectu littorum diximus his fini-

bus contineri longobardicis tẽporibus: fuit priscis uenetis ex re
gione quam longe lateq́ in terra italia ad id tempus habuerant
reliquũ: fuerant antiquæ uenetiæ fines quod in historiis mõstra-
uimus abdua: alpes: padus: & adriaci littoris ora: aq̃leiã usq́ sed
barbaricis armis ex omni continẽtis ora ueneti depulsi ex foede
re: hos ut dixi sunt fines sortiti: id totum suburbanæ regioni da
mus cuius explicatio ut magis sit persspicua eã in. x. partes & qua
si regiones diuidemus quas in fronte ipsa fluuiorũ ostia prescri
bunt ĩtra littus ad inter nos suos instagna exitus ipsi animũ me
atus dabit itaq́ heridanus fluuiorũ ut poeta ait rex: instituite nar
rationi exordiũ: is boreali suo ostio quũ athesi qui tridẽtinis mõ
tibus ortus ueronæq́ infusus in adriam euoluitur: primam cõsta
tuet regionem plinius eum padi fluuiũ carbonarias nominauit
fossas quas hodie fornacest dicunt: suspicari libet: aut antiquam
ostiorũ rationem omnino mutatam aut liniun non oĩa uidisse
quum nõ padi sed athesis ostiũ recentes accolæ fossiones uocẽt
extrema regionis ora ĩculta ut pote aburbe ad. cccc. ferme distãs
stadia nec circa littus omnino palustris sed densa uirgulta solũ
fructetaq́ & arbores admodũ raræ uestiunt: intra lauretũ a litto
re tria millia passuũ uitalis phaledri principis opus ut plures an
nales habent adrianorum clade insigne: adrienses his locis a ue-
netis ingenti prælio uicti opes & celebritatem omnem in perpe-
tuum amisere peruia præter oppidum ex athesi ĩn padum naui-
gatio extremo riuo secus. athesim turris cognomẽto noua sed
facie puetusta supra uaste paludes & in his antiquæ ædis uesti-
gia quæ diuo andreæ fuit olim sacra nunc prophana omnia ĩn
de ad caput aggeris nihil memoria dignũ sedet locus extrema
athesis ripa ubi fluuialis agger sumit initium ita ut hinc non ali
unde nomẽ loco factũ suspicari possis extrema regionis linea

a pado producta per paludes: a tergo in extremos oppidi fines decurrit centum quadraginta stadia mari procul relicto: nullibi regio latius patet: nobilior quæ sequitur fossionibus & brundulo quem athesis & bachilionis scissiones faciunt compressa in cultū qua fossiones spectat littus eadēq; pene facies quæ & primæ regionis nihil ea parte memoria dignū præter georgii ædē athesinæ ripæ accubātē. palustriq; uastitatē iteriecta ī eadē ripa lazari phanū q̄ ex athesi bebias rectis aqs nauigat' sedet bebiana turris fluuio q̄ postea ad brudulū emittit cōtigua: omnia supra infraq; paludibus: modicisq; pascuis īsessa: hic nāq; athesis suarū aquarū ipatiēs se se in eas nō uno loco exonerat inde bachilionis scissio: quam audio ab locorum accolis brentonē uocari: cuncta in undatione complent. locaq; obiter in accessa faciūt toto hoc palustri ferme tractu qui longissime mari recedit præter bebianas molas infra athesinarum corriuationū & brētonis confluentem sitas: nihil quod opus sit cognoscere reperio: circa littus qua clodiam spectat uineta passim & horti terram obtinēt proximū ueneti portū clodiaco bello genuēsibus iterceptis occulsere his littoribus ptīacissimi illi duorū populorū conatus pluribus hæsere mēsibus hostibus in apertum abire nolētibus: terram uenetis & mare illis ptinaciter ihibētibus: sed illa ī historiis latius: sequit' regio humano cultu omnium de qbus dicere orsi sumus memoratissima: brundulo & bachilionis ostio interiecta ī hac clodia sita quærēte, me quandoq; a proximis locorū accolis cōptū ne hrēt ūdæ brūdulū id ostiū diceret' negabāt se haberē quid respōdere possēt: sed quū ex illis cognouissē brētonē uocari ptē illā bacchiliōis q̄ athesinis aqs cōgressa id ostiū faceret non absurda est uisa coniectatio. brundulum existimare a recentioribus dictum quod ueteres brentulum dixissent nomē a brētōe fluuio ut māifeste appet ductū. sed id nō ita tradimus

ut nō liberam aliis de ea re coniecturā relinquamus: in frōte por
tui obuersa michaelis ædes atq; inibi turris uestigia quæ genuen
si bello uenetis tormentis concussa repente cōcidit nec sine ho-
stium clade chinatius taurissimus auctor est petrum aurium cū
quo ligusticæ uires circa clodiam cōciderunt improuisa illa tur
ris ruina oppressum: nec procul inde introrsum in stagno blasii
phanum nunc uestigia uix extāt: clodiaco bello ueneti hoc quo-
q; loco: iteruas liguri aquas uallo obstruxere adhibita nauiū sta
tione nullo circa clodiam loco magis utrinq; est laboratū: Quic
quid soli īter mare & paludes a brundulo ad oppidum patet: mi
ro hoīum studio colitur olitorii orti īteriectis uitibus frugiferis-
q; arboribus: longe lateq; īsulam optinent: uliginosum solū ac-
colarum īgenio magis q̄ locorum natura ferax: foueis aggeri-
busq; arcēt aquarum alluuioem cœterum īcredibilis īde uis om
nium olerum: omniumq; hortensium herbarum uenetias cōue
hitur: adeo ut in urbe rerum oīum alioquin ob assidua negocia
opulentissima: nulla sit uberior annona. cassæ palustri calamo:
ac cementitiæ quædam sparsim: oībus prædiis uisunt̄: quæ ibi-
dem operātium arguunt sedulitatem: clodia undiq; īterius aq̄s
alluit̄: auctores q̄dam eam ab athestanis & silicensibus qui hūni
cis temporibus in stagna ex cōtinentis ora profugerāt cōditam
prodidere: quod ī historiis aperte diximus: sed ueterum scripto-
rum plæriq; qui tēpora illa pluribus ætatibus præcessere: fossæ
clodiæ meminerūt: bifariā olim culta & circa littus quā paruam
noīauere clodiā ea genuensi bello ītercidit: & hic ubi hodie urbs
duorum millium passuū circuitu sedet incolumis peruius utrin
q; usus fuit pōte stadiorum quattuor aq̄s īposito cuius uestigia
nūc quoq; mediis uisunt̄ aq̄s: tam frequēs olim utrobiq; cultus
ut ierardus roseus publicus clodiensium scriba homo spectate

fidei q longissimos mecū de locorum rōne trahere solebat ser-
mones in municipalibus monumētis legisse se affirmaret utraq;
clodia censeri olim solita hoīum omnis promiscue sexus & æta
tis capita.xv.quum hodie.v.non amplius censeant ambeunt il-
lam undiq; canales:nauigabilisq; riuus mediā intercessat: ædes i
ea sacræ.x.& in his uirginis una cum antistite & clero:Extra ad
meridiem francisci phanum post genuense bellum īstauratum
&.Io.baptistæ alterū stad.quattuor ab urbe:circa portū q auer-
sa parte est quem bacchilio annuis facit turris aquis ĭcubās eam
lupæ ab initio noīatam certe cōstat:sed cām non reperio: multis
uelut canaliculis & quasi occultioribus semitis circūiecta oppi-
do nauigātur stagna:& in his salinæ īteriectæ:nec procul his me
morabilis fossa illa quā paucissimis horis franciscus carrarius ir
reqeto opere ut clodiæ laborātibus subueniret ligustico bello ef
fodit:stagna supra hæc loca late discurrūt creberrimis uallis(sic
ān.spatia quædā harundineo uallo septa ueneti uocāt)ad pisca-
tiones quæsita medio ferme tractu turris nasariola a proximis
nasarioli aquis:scinditur ut dixi circa conchas bacchilio qui su-
pra uincentiā ad gēnas uillas ortus perq; patauinū agrum lap-
sus:paludibus īmergitur:inde post scissionem altera ex parte: in
athesim:miror plinium ex patauinis agris tantum fluere dixisse
ea pars quæ dextera athesim uersus abiit supra eam turrim iterū
scinditur in partes duas quarū hanc nasariolum uocant : illam
brentonem:his plane locis recentioris uenetiæ fines maxime ac-
clinant:adeo ut nusq̄ fere suburbana regio minus pateat: pandi
tur quarta regio a bacchilionis ostio ad medoace portū : oīa ītra
littus aquæ sibi uēdicāt:nec præter uetuste ædis ruinas quæ sco
pulo bacchilionis alueo propinquo circa portus uisunt (Diuo
marco sacrā fuisse memorāt)& salinarū turrim quod unū clo-

diaco bello præsidium totis stagnis ueneto est retētum: nihil re
latu dignū occurrit: est turris ipsa nō multū īfra bacchilionis in
flexū qua regiōis fines præcipue cōtrahi docuimus: littus ipsum
in stagna obuersum facies dico īterior passim humano splēde-
scit cultu eiusq; rō clodiaco perq̄ similis: uicii plures ordīe olim
oppida: philistina: nūc corrupto noīe pelestrinā uocant: duæ ad
huc sacræ ædes: & cū his paucissima ædificia: ipsa genuensi bel
lo ītercidit: olī frequētius habitata: & quo ueneti amniū mittere
magistratum solebāt: Corregiū: pastina: albiola quæ & ipsa ligu
sticis tēporibus coli desiit: hæc loca prisci ueneti: e cōtinētis ora
deiecti ab initio tenuere: ubi albiola fuit sola nūc ædes uisit᷑ atq;
ea pricipi apostolorū sacra medoaici seu ut alii scribūt meduaci
portus a nostris mathemauci dr̄: huc licet medoacus fluat: adiu-
uat tamē aq̄rū uim nō mediocriter siochus ex patauino & ipse
agro stagnis īfusus sed medoaco cōgressus ad littus nomē nō p
fert ex eo æstimare æquū ē: factū eē ī patauinis finibus nō igno
bili oppido nomen: q̄d indoctū uulgus sacci plæbē noīant quū
siochi potius sit dicendū. Hic ē portus ille quē uictor ligur post
clodiæ expugnationē ualida classe īsedit quē nō multo post me
tu ne a tergo circūueniret᷑ trepide reliq̄t: hoc quoq; littus illud
unde aliquot ante ætatibus soluerat moles illa ueriusq̄ ratis gal-
licis armis īstructa qua soluta: tā īsignis ē abhoste cædes accepta
ut proximis aq̄s quēadmodū suo dicet᷑ loco nomē dederit orit᷑
medoatus ipse in alpibus ad decimum ferme lapidem a tridēto
ignobili lacu plinius duos medoacos celebrat quorū hic edronē
cuius proxime memini faciat ille circa fossam clodiā: celebri por
tu adriæ īfundat᷑: hinc puto esse q̄d duplicē ēt brectā recētiores
fecere nouā q̄dē: unā uectē alterā & ab urbe magis aurā sequit᷑
quæ uerissime oīum quas diximus suburbana appellari pōt q̄p-

pe quãe urbẽ ipsam aliqua ex parte cõtingat duo cã ĩ ora portus pscribũt:medoaci proxime regionis cõfiniũ:& q uenetus dr̃: uetustissimus. Medoaci alueus is uidet̃ mihi esse:quẽ hodie brẽtam uocãt:strabo auctor grauissimus:a mari inqt:(quum de patauio ĩterim loqueret̃)sursum habet nauigationẽ fluuio p paludes.cc.& L.a magno portu stadiis:portus ipse eodem quo fluuius noĩe medoacus uocat̃ qbus uerbis nemo nõ apte ĩtelligit medoacũ eũ esse quẽ hodie brentã uocãt quo magis minor ausos esse ex recẽtioribus quosdã fluuiũ ipsum:timaũ appellare uirgiliano credo carmine adducti quo timaus patauio proximus uidet̃ significari:sed quẽadmodũ in libris de aqleiæ uetustate docuimus:in carnorũ ora ultra aquileiã scatet timauus sic.n.proximi accolæ eius fõtes appellãt:sic ædes sacra fõtibus propinquaa timauo cognominata ẽ.c.plinius & in atinate inqt cãpo fluuius mersus post.xx.millia passuũ exit:Et ĩ aqleiensi timauus nec debet quẽpiã martialis carmẽ diuersum trahere q euganeũ uocat timauum quando idem alibi eum aquileiæ fecerit accolam: Et tu lædeo inquit fœlix aquileia timauo:hoc credo fuit quod quidam duplicem timauum celebrare sũt ausi:sed de patauino grauem nullum habent auctorem præter martialem qui ad uirgilianum carmen allusit.id siquis altius rimetur aliud quidam diuersum a timauo demonstrari intelliget:sed de medoaco hactenus qui proximo etiam oppido nomen dedit:prisci ueneti id condidere ac tam frequenter olim cultum ut ducaria illic sedes quandoq; fuerit:anno inde ab urbe condita circiter septingentesimo incendio prius inde maris alluione intercidit:est nunc recens aliud:nec multum loco distans:undiq; aqs & opere munitum : cũ annuo magistratu:& introrsum contra littus popilia ab his qui post tradouici principis cædem ducarium occuparẽt : non quia

ipsi paricidii auctores essent sed ultores potius uideri uoluissent
hi priusq̃ in æquum destenderẽt pacti dicunt̃ ut eã isulam acci-
perent icolendã:qdã annales habent relegationẽ eã fuisse nõ pa
ctionem:desiit & ipsa genuensi bello habitari nũc præter ædem
unã sacram & mercenarium tugurium omni alioquin cultu de-
serta est:hæc cõtra medoacũ a tergo aũt leonardi phanum por-
tui propinquũ respiciunt canalẽ orphanũ sic a memorabili gal-
lorum cæde ut credere par est noiatum mediũ amplectunt̃ mox
eodem quo medoacum littore almi spiritus ædes: cõuentus fre-
quens:perspicuus & pene recens apparatus: relligio igens: sed
quãtam initiatorũ uita:q̃ pia hospitalitas etiã num maiorẽ faci-
at:pari pene spatio clæmens:petri gatilosi opus:& ara & piũ ho-
spitium aræ contiguũ:a tergo in ora lazaretum uetus: in speciẽ
parui oppidi cõmunitam huc ab initio qui pestilentia in urbe lã
guere o cepissent ad contagia tollenda deferri consueuere: nũc
altero ad hunc usum publice quæsito:nõ nisi morbo defũcti eo
deferuntur:quos utiq; placuit nõ prius urbem igredi q̃ nõ mor-
bi tantũ sed cœli quoq; grauioris omnem excussam arbitraren
tur offensam:multa in orbem utrobiq; cubicula:supellex:& quæ
in tali discrimine desiderari possunt publice parata: quo præsi-
dio ciuitas pestilentibus annis supra q̃ dici possit leuatum conta
gione:inibi lazari phanum:discretoq; cœnobio elephãticorum
cætus:suburbanus portus regionis confinium & in oscio gemi-
næ turres utrinq; aquis icubantes:tam hæc q̃ illa præsidio tenen
tur:lumina inde noctu nautarum cursum ex alto dirigunt:itror
sum:citeriore ripa nicolai cognomento littorei ædes:eam domi-
nus contarenus princeps statuisse dr̃ conuentus multa relligio-
ne:uisuntur adhuc his locis uestigia muri clodiensi bello ad su-
bitos hostium icursus arcendos mira ut in historiis tradidimus

celeritate cõfecti:ide ad georgii arã quæ cõtra comitiũ sita ẽ:ni-
hil circa alueũ relatu dignũ eius loci in urbanarũ rerũ relatione
meminimus.a georgio ad grarũ arã retro aquæ ad duo stadia
nauigant᷑:ara uirgini sacra ẽ:cõuẽtus & relligio multa:edificio-
rũ apparatus ĩgẽs hortiq; amoenissimi circũiecti:hinc præter iu
daicã nauigãtibus angeli sese offert uirginiũ & ipsum cõtareni
iã dicti opus:pari inde iter capedine:georgii cognomẽto algani
solẽnis cõuẽtus:auctor loci & relligionis petrus iustinianus post
alganũ:officina leuca qua graui machina cimbæ ex stagno ĩ me
doacũ seu brẽtã transuehunt᷑:ad leuã supra amnis deflexũ locis
minus stagno obnoxiis hilarii turris:nec procul ĩde curanella
& in finibus supra ignobilẽ cõfluẽtẽ quæ curania dr:ubi cũ pa-
tauinis ob finiũ ambiguitatẽ est q̃doq; armis disceptatũ:& hæc
de q̃nta regione:sex tã quæ urbi aduersa pte cõtigua ẽ:suburba
nus portus quẽ uetus medoaci fluuius effecit & silis ostia conti
nẽt ostia ipsa trinos portus uulgo noiant:nulla regio ĩcolatu fre
quẽtior:& ut ab littore(qd in cæteris referẽdis:adhuc fecimus su
mat᷑ exordiũ:Geminarũ turriũ altera pena ĩfrõte tollit᷑:de eius
usu in proxima regiõe:tota ora colit᷑:medioq; fere tractu herasi
mi portus ignobilis:ac citra ultraq; raræ prædiis ipsis casæ ĩterie
ctæ:ĩtra a littore lazaretiũ nouũ:usus tristis sed frõs loci lætissi-
ma:oĩa hic maiore sũptu q̃ ĩ ueteri illo cõparata ĩterior & magis
alueo propinq̃ andreæ phanũ:certosinus cõuẽtus nescias maior
ne sit loci r̃ligio an amoẽitas uisit᷑ hic ursati iustiniãi ex pio mar
mor̃ sepulchrũ affabr̃ cælatũ:tẽplũ ab imo hodie ĩstauratus:no
biliorũ lapidũ appat᷑ pene ĩcredibi:subiecta ẽ oculis nup mihi &
ãtonio chromio scribæ tãta inibi eiusmõi lapidũ copia ĩ præsẽtẽ
usum quæsita ut uix dimidiũ italie tãtũ dẽ hr̃e crederet᷑ & quod
magis oĩno miret᷑ aliqs uarius in illis & numerosus color laco-

nici hic lapidis emulus ille sinadici ait thasii alii numadicum alii angusteū imitant̄ nō nulli ēt ophitē & alia pleraq; genera a ue-teribus lōge celebrata & ne exoticā materiā arbitret̄ qsq̄:īdigēas lapides eos eē cōstitit circaq; alpes qua illæ ī italiā resupinant̄ te-mere a locorū īcolis recētissime reptos quo subiit aīum potuisse romanos ueteres ex proxīo sibi quere si oīa uidissēt:quæ laborio se alioqn q̄a procul italia ab eis ī ornāda urbe fuerīt acerbita sed sunt illi fortasse molē & in pegrino lapide secuti:q̄ alpes:ex iis q̄ uidimus cōiectare potui præstare nequerūt uicinior aliq̄to urbi helēa & ipsa suo cōuētu celebris:chistophori phanū urbi uicinis simū q̄ppe qd ad q̄ngētos nec āplius passus ab urbe distet.tātū-dē ad michaelē murianū:is festa frōte præteruectos excipit:utro biq; frequēs cōuētus:murianū īde:uicus sed q edificiorū magni ficētia & āplitudine urbs procul spectātibus appeat.lōgitudīe ad mille passus patet:uitrariis officinis præcipuæ illustrat̄:præclarū īuētū prīo ostēdit uitrū posse cristalli cādorē mētiri mox ut pro cacia sūt hoīum īgēia:& ad aliq̄d īuētis addendū:nō īertia ī mil le uarios colores īnumerasq; formas cœperūt materiā īflectere hic calices:phialæ:cāthari:lebetes:cadi:cādelabra:oīs generis aīa lia cornua:segmēta monilia:hic oēs hūane delitiæ:hic q̄cq̄d pōt mortaliū oculos oblectare:& qd uix uita ausa eēt spare nullū est prætiosi lapidis genus:qd nō sit uitraria īdustria imitata suaue hoīs & naturæ certamē q̄d qd & muria hic tibi uasa sūt:nisi pro fēsu sit prætiū:age uero cui prīo uenit imētē breui pila īcludere oīa florū genera q̄bus uernātia uestiunt̄ prata:atq̄ oīum gentiū hæc oculis maritima subiecere negocia:ut quæ nemo alioqn cre dibilia putasset:iā nimio usu uilescere occepint:nec ī una domo aut familia nouitiū hæsit īuētū magna ex p̄te uicus huiusmodi feruet offinicis:ædes ī eo sacræ duodecī:& ī his plebanicæ duæ: duo uirginia:cōuētusq; frequēs unus:altino profugi locū cōdi-

derē pſuaſūq; uulgo ē qđ q̄dā ēt annales habēt a portarum noi-
bus quæ altini fuiſſēt murianū & alia illi circūiecta loca mox or-
dine referēda nomē accepiſſe:hic ſoluētibus ītra mille paſſus ia-
cobi phanū cognomēto paluſtris celebri cōuētu occurrit:atq; de
inde medio ſtagno alterū carioſa facie oli nicolao ſacrū:propha
nū hodie oīq; cultu đſertū:maiorbiū q̄tuor &.xx.a muriano ſta
dia:& ut paribus auſpiciis cōditū ita lōgitudie & forma pene pa
ri:ædes ī eo ſacræ ſeptē:buranū ad q̄ngētos paſſus dextrū ſe of-
fert in carnorū orā nauigātibus quattuor hic tēpla:& ex his plæ
banicū unū:celebri cōuētu alterū:ſed torcellū qđ mediū ab his
q̄ in carnos tēdūt curſū eremigat̄ lōge oīum celeberrimū:&.n.
præterq̄ qđ magnitudine ſua nulli ē:eorū quæ diximus poſt ha
bēdū:pōtificiā ēt unū hēt ſedē:p paulū altinatē pōtificē eo trāſ-
latā quo ferme tpe cū oī ſacrorū cerimonia medoacū patauinus
migrauit antiſtes:ſedis utrobiq; figēdæ ſeuerinus romanus pō-
tifex factus ē auctor cōſtat primariū torcelli uicū a cōſtātio he-
raclii īpatoris filio q̄ ubi locus frequētius īabitari cœpiſſet eo for
te apuliſſet cōſtātiacū appellatū poſt pōtificiā ædē:q̄nq; aliæ ibi
ſacræ & his cū uirginio una:ſupra hæc loca ad cōtinētis orā late
fūdit̄ ſtagnū:ſūtq; circa flumina & riuorū ora ī ſtagnū rūpētia
loca īſignia cōuerſo ordine:dicēda ciconia teſſara:ſeueri phanū
martini phanū:cognomēto ſtratēſis margaria uicus:iuliani pha
nū & ī ſtagno ſecūdi phanū cū uirginio urbi ad octo ſtadia pro
ximū:regioq; oīum ſuburbanarū nobiliſſima ſic habet:ſeptimā
præſcribūt trini portus & planis flumīs oſtiū miror tā celebris
hodie fluminis nomē apud ueteres auctores nuſq̄ quod ſciā ce
lebrari niſi hunc ſuſpicari liceat eum eſſe quem plinius Ana-
xum in uenetis appellat quāquam idem auctor eum circa aqui-
læiā ſtatuit:Qđ preſenti opīoni repugnat:ſed quocūq; eſt no-

mine uocandus alpibus ortur mediusq; inter feltrum bellunũ q; lapsus: norticoso gurgite per confragosas ualles agitur nec prius mitescit q̃ in aptos euasit cãpos q̃q̃ sic quoq;: citatiore cur su iter trinos portus & liquẽtiã ad mare defert: in ora regiõis ac colarũ domicilia p q̃ pauca: atq; idẽ fere cultus q & aliarũ sed ea potissimũ pte qua trinos portus spectat: ĩtra uero circa silis alue um adriani uirginiũ: cõtra torcellũ sitũ: mox circa riuũ quẽ ma iorẽ accolæ appellãt uetusta turris cũ tẽplo magna ex pte diruto oĩa circũiecta loca situ & domorũ ruinis squalẽt manifesto ar gumẽto. frequẽtissimi olim cultus. sed gallicis pãnonicisq̃ tẽpo ribus priscis uenetis ide bellorũ iniuria depulsis loca ĩcoli desiis se hac quoq; pte stagna late regionẽ optinent pascuis aliqua ex pte interiectis a turri cuius proximæ meminimus fossa stadiorũ .xl. humano ope ad planẽ usq;: citro ultroq; frequẽs nauigat: & in fluminis ripa turris quæ caliǵinis nũcupat & pauca circa illã ædificia hinc secũdo alueo in octauã traiicit regionem. Eã duo grãdia flumina planis & liquẽtia amplectunt orit liquẽtia ĩ car norũ finibus haud lõge a pulcinico tribus uberrimis fontibus q ut ĩ carnorũ chorographia scripsimus ex bellunẽsi agro subter raneo meatu fluere credunt sed locorũ accolæ qbus id psuasũ ẽ argumẽto nullo euidẽtiori id probãt. Hæc regio ut minus aqs ĩsessa eo humano cultui habilior. sed sic quoq; parũ læta occur rit frõte præter rara in littore doḿicilia cætera solitudinis plene prata paludesq; uastæ obiacent littori: nec solũ ipsũ ullis uestit arboribus qd ipsũ adhuc magis ĩsigne facit dẽsissimum nemus mari medio regiõis tractu accubãs uel ex alto hadriã nauigãti bus cõspicuum galeolã a triremis forma uocãt ĩterius aquæ a flumine ad flumen nauigantur canalis duorum sibi occurren tium lemborum capax: in fronte circa flumen meritorium ho spitiũ: in cuius conspectu ruinæ ĩgentes & grãdia ædificiorũ ue

ſtigia quæ a uepriũ & hederatũ cõplexu ſe ſe mãgis ſuã magni
tudie q̃ hũano auxilio adhuc iudicãt ieſulũ nũc uocãt ſed æq-
liũ oli circa illa loca fuit ab his q lõgobardicis tpibus ĩ heracliãi
ob nimiã frequẽtiã recipi nequere cõditũ:& ipſũ priſcorũ uene
torũ opus:opitergio a rothari lõgobardorũ rege euerſo popula
riter inde cũ magno antiſtite in ſtagna ẽ cõceſſũ ibiq; ĩ heraclii
imperatoris gratiã urbẽ q̃ condiderant heracliã nominarũt: un
de profuga multitudo eodẽ tẽpore excluſa æqliũ ædificare co-
acta eſt:utriq; gallico tumultu quũ ea quoq; pte uenete opes ab
hoſte premerenť in riuũ altũ & medoacũ eſt migratũ: ſic utra
q; ciuitas deſolata:ſcio ego heracliã quãdoq; inſtaurari cõtigiſ
ſe ac mutato nomine nouã ciuitatẽ nuncupatã ſed hodie ne ue
ſtigia quidẽ ulla preterq̃ ſacræ unius ædis extãt:cætera nauiga-
tio ob lõga foſſa prius humano ope facta:mox ſpacioſo alueo:
largonẽ a rei argumẽto uocãt:habet ea nauigatio ſtadia ſupra
cẽtũ.xl. in tãta locorũ uaſtitate:culicina turris largoni incubat:
& in liquentiæ ripa meritorium hoſpiciũ:& uix parua ædes.mar
garite ſacra.nonã regionẽ liquẽtiæ & limenis oſtia cõſtituunt:
oriť quãdo de liquẽtia abunde diximus & ipſe limen.in carno-
rũ ora:mox mediũ portũ gruariũ interſecans cui loco nomen
etiã dediſſe uideri poteſt:cõcordiãq; preſtringẽs:circa caprulas
mari ĩfũdiť:preter piſcatorias caſas ſecus mare nihil memoria
dignũ & ĩ liquẽtiæ flexu a brianũ hoſpitiũ:mox ſtagna paludi-
bus interiecta caprulas uſq; eã urbẽ concordia profugi condide
re ſub id tẽpus quo atyla hunnorũ rex a q̃leiã euertit procedẽte
de ide tẽpore ſubita barbarorũ manus ex illyrico profecta fœde
populata eſt:tradonici pricipatu: hodie ĩfrequẽtiſſime coliť re-
ſtat tamẽ põtificia ædes cũ clæro:uiſunť paſſim circũiectis ſta-
gnis ueterum ædificiorũ ueſtigia:perſpicuũ ueteris fortunæ ar
gumẽtũ.& ad limenis ĩ ſtagna exitũ meritoriũ hoſpiciũ: ſed id

ad decimã regionẽ attiet quæ recẽtioris uenetiæ nouissima fuit eam limeniã dictus & gradus ĩsula (ali gradatas uocãt ãquas cõ stituũt: sed in hac referẽda nõ portuũ nõ fluuiorum qui utiq; nõ pauci sũt numero sed dicẽdarũ rerũ ratio habẽda quũ nudum littus nil habeat præter rara piscatorũ domicilia ĩtraq; paludes aut pascua modicis interiecta canalibus: qbus ĩteruæ frequẽtant aquæ portus igit & ostia in hũc modũ habent: post limenis ostiũ: ligunanæ portus siue basiliquæ tiliauẽti ostiũ: plinius duplex tiliauẽtũ nominat: sed unum agnoscit qui ĩ alpibus orit ut in carnorũ corographia scripsimus maurũ mõtẽ uocãt in quo fõte habet: post tiliauenti ostiũ lignani portus nobilissimus quẽ stela fluuius efficit oritur is in carnorũ cãpis magnaq; ex parte palustriũ aquarũ corriuationibus conflat: alsæ. fluc ostiũ: amphoræ ostiũ. natissæ ostiũ: q aquileiam ĩtersecat. plinius natissonẽ uocat: sed natisõ in eodẽ terræ tractu ut ĩ uetustate aquileiæ ostẽdimus diuersus agnoscit: gradus regionis cõfiniũ eã aquileia. hannicis armis eiecti tenuere: quo omnis sacrorũ põpa cũ patriachica migrauit sede: ea res grauium discordiarum materia ĩter utriusq; eccelsiæ antistites extitit: sed gradẽsis illa procedẽte tempore uenetias ẽ trãslata fortuna loci uariis casibus cõcussa utpote aquiliẽsi ecclesiæ unde fluxerat ĩuisa: & ob uicinitatẽ magis ĩiuriæ ob noxia nec uicia ĩde arma tãtũ: sed & barbara sepius ueneti arcuere uerũ nos nõ ad hec scribẽdã uenimus colit hodie pro ueteri fortuna oĩno ĩfrequẽter superest religio ad huc aliqua: ob ædẽ in ea uirgini sacrã: his oli finibus se tenuit uenetorũ fortuna hũnicis longobardicisq; armis ex ea terra quã bellica uirtute prisci ueneti suã multis ante ætatibus fecerãt: depulsa: cuius oræ ut magis pspicue pateat mensura: opere pretiũ est cognoscere quãtũ inter se distent ipsa fluuiorũ ostia:

atq; retro littore remēso a graditu aq̄s ad natisse ostiū stadia.xl ad lignā portū.clx.ad tiliauenti ostiū.xl. ad basiliquas plus duplo:ad limenis ostiū.xl.at liquētiæ ostiū tātūdē:ad plauim quattuor & quadraginta supra centū:ad trinos portus.c.quattuor:īde ad uenetum portum.xl.ad medio aci portum sex & nonagita:ad clodie portum.cxx.inde brundulū duo &.xxx. ad fossiones sex & quinquaginta hinc ad primū padi ostium alterū oræ confiniū tantundē:quæ ratio colligit ad mille & quinquaginta octo stadia quæ siqs ad passuū numerū redigat centū triginta milia passuū & amplius deliquid omnē suburbanā orā patere cōstabit:quo magis miror blundū forlinēsem in sua italia a laureto gradū octogita nec amplius milia passuum collegisse: sed nos hæc ab iis q quotidie citro ultroq; orā ipsam nauigāt diligēter ex plorata tradimus: amplitudo uaria:infrōte circa padū & caput aggeris qua longissime a mari fines recedunt:ad centum quadraginta patet stadia inde paulatim se coarctans ad cōclias & bachilionis inflexū linea acclinat:scandit inde rursus pari pene fastigio supra curaniā turrim:sic toto tractu gaudet amplitudinē uariaræ:hæc fœlix illa ora ī qua romano īclinante īperio suū ultro fortuna cōdidit caput:quæ hodie terra mariq; oībus gētibus frequenti cultu celebrat cuius īperiū modicis ut cætera prīcipiis ortū ab abdua ī pāphiliū & siriū usq; mare ē hodie propagatū:eoq; melioribus usa fatis qđ libertas in qua urbs nata ē semp gēti īcolumis māsit ppetuoq; duratura:si res humanæ hæ essent:quæ hoīum cōsiliis ppetuo stare possent. siquidē nullus unq̄ populus quod bona aliorum uenia sit dictū sanctioribus uixit institutis:nulli gentiū sic iura æquata: Accedit ad hæc regionis situs q is ē ut neq; maris sit fluctibus obnoxius:unde maior aliqs timeri possit ī cursus neq; ullis terrarū conatilibus:sed

incerta locorum natura & quasi diuina quadam prouidentia inter duo elementa suspensa quorũ neutri fas sit eam sibi ex toto uendicare: quæ alternantis naturæ ratio & cœlum ipsum salubrius efficit & accolarum ocia ab omni humana tuetur iniuria.

Finis: laus deo.

M. ANTONIVS SABELLICVS MAGNIFICO VIRO. A. CORNARIO PHILOSOPHIE STVDIIS EMINENTISSIMO VICENTIE PRAETORI.

.S.

Ræſagiũ fuit illud credo uir clariſſime quod ſeptimo ab hinc ãno ex ueteri carnorum ora uenetias appulſus librum de prætoris officio proxima apud me fœtura natum tibi in primis cognoſcẽdũ tradidi. accepiſti tu quidem uernam librum per humane ut ſoles amplitudinemq; tui nois & ſplendorem formidantẽ crepundiis etiã adhibitis moliter pertractaſti: tum uero lineamenta corporis nõ aſpernatus cætera ſi recte memini probare perſeueraſti: unũ ni fallor in eo uiſus eſ mihi deſiderare: ut quãdo menbra locorũ fortaſſis natura nõ nihil remacruiſſent pluſculum haberẽt aliquid & carnis & ſanguinis: tuo itaq; ſapientiſſimo iudicio non aliter q̃ celeſti quodam oraculo: cæpi mecũ continuo conſyderare qua potiſſimũ ratione ea reſarciri poſſet calamitas: cõſtititq; duobus in primis opus eſſe tẽpore & diligentia. quorum neutrũ ſine altero id ſatis præſtare poſſet: fuit itaq; ille diu in tenebris eratq; ad huc diutius futurus: niſi ultro p hos dies forte bibliothecam recognoſcẽti ſqualida bone deus ſed ſic quoq; haud in amabili ſe mihi fronte obtuliſſet: eum ego nõ nihil intuitus quia non adeo multa me in illo offenderãt quaſi ex duriſſimo ergaſtulo in cataſtam traduxi: ubi uel natura uel mangonica potius induſtria ita breui profecit ut dignus non multo poſt ſit mihi uiſus quẽ libertate donarẽ: ſed quum iam manumiſſus liberaliq; cultu eſſet inmediũ proceſſurus non uidebã cui honeſtius tutiuſq; deſtinari poſſet q̃ tibi uir clariſſime per quẽ ornari melioremq; fieri cõtigiſſet: ſed duriuſcule fortaſſe ad huc tecũ egimus. tranſlarione magis

longaq; necessaria usi nunc omen illud magis q̃ consilium fuis se dicam: quod nostra hæc lucubratio ad te primum sit delata: cuius erat noĩe aliquando in apertũ referẽda: quæ si tibi cultior pleniorq; q̃ antea uidebitur tuæ auctoritati ascribito: illud uero a tua amplitudine studiosissime cõtendo: ne eo consilio existi- mes hæc a nobis præcepta tibi missa: quod te illis aliquo modo indigere arbitraremur: essem ego uere stultus si uiro in philoso phiæ studiis eminẽtissimo: quippe qui ueneta achademiam mul ta noĩs celebritate plures annos rexerit. ciuilis administrationis præcepta proponere auderem: quin id potius feci ut quũ hæc legeris sentiesq; istam administrationis formã tuo sapientissi mo consilio institutam: his quæ breuiore hoc libello continent̃ ex omni parte respondere: uberiorem tuorũ studiorum uolu- ptatem percipias: simul ut & alii qui nõ ita saperẽt. si quãdoq; ĩ hanc forte lectionem inciderit per te haberent quibus in præto rio munere obeundo præceptis uterent̃ reliquum est: ut uicenti nos meos quod cõstati omnium prædicatione facis q̃ cõmenda tissimos habeas: eaq; animi prudentia & moderatione tractes: quæ tua sit sapientia & mãsuetudine maxime: digna. ex oĩbus tuis officiis immo beneficiis potius quæ & multa & magna in me contulisti erit illud certe mihi longe gratissimum: Vale:

MARCI ANTONII SABELLICI DE PRAETORIS OFFICIO LIBELLVS

DE PRAETORII MVNERIS ORIGINE

Rætoris maiestas & amplitudo quãta ab initio fuerit non solum nomen: quod ex eo: ut uarro tradidit est factum: quia iure: & exercitu is magistratus præiret. sed lucilii quoq; carmen testatur: ergo inquit prætorum est præire. cæterum ipsa originis ratio ueterem arguit muneris huius dignitatem uulgato nãq; consulari honore: quem .ro: plebes p summã contentionem optimatium factioni extorserat: senatus contra miro studio adnixus optinuit: ut unicus magistratus ex suo ordine crearetur: penes quem & publici et priuati iuris esset potestas: huic curulis sela data: trabea cæteraq; fere ornamenta: quibus consularis dignitas ĩstrueretur. numerus fascium diminutus ut sex lictores illũ non duodecim ut consules præirent: q̃q̃ a emilio paulo iberiam ex prætura sortito publico decreto duodecim datos scribat plutarchus: pompeius festus prætores eosdẽ olĩ fuisse suspicat᷑: qui & cõsules fuere: liuius quoq; haud obscure demõstrat eos q̃ publicos olĩ diuulgarẽt exercitus una a maioribus pretores appellatos quo factũ sit ut & prætoriũ impatoris tabernaculũ sit dictũ. & cohors prætoria: & castrensis porta: ac non nulla huiusmodi alia hinc non aliunde nomen sint sortita.

De praetorii muneris incrementis

Erum quia ab initio inter ciues ius tantũ dicere sit solitus: iccirco urbanus dictus est: procedente uero tempore cum peregrinorũ multitudo ingẽs petẽdi iuris causa in urbẽ afflueret: neq; prætor unus causarũ turbæ par esse uideret᷑: alter ab eo prætor creatus ẽ: qui ab ipsa dicundi iuris ratione peregrinus est nominatus: superãte demũ multitudine eo usq; eorum

numerus est auctus:ut duo de uiginti quandoq; suis se tradantur:& enī sicilia sardinia & hispania prouinciis factis totidem ferme:quot prouinciæ essēt creari cepti sūt.cornelius sylla quattuor numero adiecit:per quos de sicariis & paricidiis questio haberetur.c.caesar duos:quí rei frumentariæ præessent augustus & claudius princeps numerū uariasse dicunť hec & pleraq; alia ii q de urbis magistratibus scripsere ut preesse ita nō iscite tradiderunt:liuius auctor grāuissimus tantū prætorū numerū nullo quod sciam)loco retulit nec plures apud illū fere creari solitos reperio quam prouinciarum numerus postularet duobus duntaxat numero adiectis quorū hic urbanā iuris dictionem:ille peregrina haberet:sed inter omnes constat tā eos qui romæ sub sedissent quā qui prouincias essent sortiti dicūdi iuris ab initio potestatem habuisse si quidē qui foris rē.pu.administrabāt aut per se aut quod sæpe euenisse crediderim si maiore aliqua belli cura occupati fuissent id munus per legatos obire consueuerūt: scio ego eos qui hoc munere postea.fūcti sint a non nullis non prætores sed præsides uocatos:nos uero licet hæc quæ breuiter tradituri sumus ad omnes. qui ius ubiq; dicant æquæ attinere sciamus:rationem tamen loci in quo hæc scribimus secuti de prætoris officio libellum inscribendum duximus:sed iā ad præcepta transeamus deq; ipsius magistratus electione q̄q̄ id liberi populi aut principis sit officium primo loco disseramus

DE ELECTIONE PRAETORIS

Vi magistratus huius electionē habituri sunt si prouintiæ & ei:quem eligunt: Consultum uolunt utriq; .n.uelle debent:si item reipublice cuius imprimis ratio habēda est:ingenium & ætatem in competitoribus spectabūt. nam qui Diuitias et nobilitatem sequūtur: superbiam & auaritiā comi-

tes futuro prætori destinant: siquidem nunq̃ satis expletur habendi sitis: sed ita sane euenit ut quanto plura qs habeat eo maiore habendi ut satyrus ait laboret cupiditate: quod ipsum non solum prouinciæ: sed reipublicæ quoq; perniciosum esse cõsueuit. M. crassi exitus id olim declarauit ẽ præterea qs nõ uidet in stulto et insolenti ingenio domestica nobilitas nisi aliud quã intolerabilis superbiæ materia: qua nihil in iis: qui rem publicam gerunt esse potest odiosius: uerum non ita hæc dicimus: ut tutius obscuro loco natis quã nobilibus prouinciam comitti existimemus: quo nihil dici posset ĩeptius sed si alterũ in suffragiis secuturi simus ignobilem uirtutem citius probemus: quã furiosã nobilitatem: magis cõtinentem paupertatem quã rapacissimas diuitias nemo alioquim: non plane uidet domesticum splendorem: preciosamq; supellectilẽ ad magistratus exstimationem augẽdam haud mediocriter spectare redeo nunc ad ea quæ in primis ĩ ipsa electione aduertenda duximus: si igit' pacata erit prouincia: quia totum ferme prætoris officium in iuris dictiõe atq; forensi umbra uersabitur iure prudentem & moderatum ferocissimo cuiq; prætuleris seuerum & grauem: uiolento: ac pertinaci: gaudet prætoris comitate forum non minus quã martio uigore militia nulla est uirtus: quæ magis ualeat ad conciliãdã forensis turbæ auram. quã prætoris comitas: Comitas dico quæ non omnino grauitate careat: ætas quoq; diligenter spectanda est: Vt. N. iuuentæ temeritas ita senii perpetua est comes prudẽtia: Sed ne hoc ipsum quoq; ita asserimus: ut omnino negemus posse fieri ut aliquis sit idem senex & stultus: Contra iuuenis & prudens: Verum eum uero aliquid uidisse putandũ est illos q rites quibus lege cautum est ne ante certum tempus consulatus

aliud ue imperium cuipiam demandaretur:certe aliquid censebant esse oportere in eo:qui rei publice præsit: Quod res nulla præter ætatem ipsam præstare possit:Sed res ipsa non ita semper habet:haud enim minus natura interdum ipsa hominis peccat quã ætas. M.marcellus quum iam sexagenarius esset ultra modum pugnãdi cupiditate laborasse dicitur.quippe cuius colloquia:studium consilia atq; ipsa nocturna ut plutarchus tradidit insomnia eo spectarent ut iusta acie cum hoste confligere liceret quod iuuenile studium ut in homine parum ob ingrauescentem ætatem ad pugnam idoneo temeritatis uicio caruisse nemo quidẽ dixerit.sed ultima eius expeditio id facile declarauit quæ non illi solum sed collegæ quoq; ipsius pnitiosa fuit quãquã rerum gestarum gloria id uitium in eo homine merito celauit quod in.M.crasso. cuius paulo ante mentionem feci & C.flaminio qui rem publicam ad trasimenum præcipitauit euenire non potuit. Contra scipio ille qui maior affricanus est cognominatus quum per ætate adhuc non liceret. rempu. capere Hispaniam tamen extra sortem adeptus eo consilio prudentia & maturitate prouinciam administrauit ut breui tempore carthaginenses quattuor eorum imperatoribus quattuorq; exrcitibus fusis fugastisq; ex utriusq; hispanie possessiõe deiecerit huius ad huc pene adolescentis est uox illa notissima male se ciuẽ unum seruare quã mile hostes perdere.non ĩmerito igitur eius indolem miratus hasdrubal suspicatus dicitur quãtum periculi non patriæ solum sed uniuerse quoq; aphricæ ab eo uiro iminneret uerũ hæc eo tẽdũt ut neq; sẽp hãc ætatẽ temeritatis danemus neq; illam omnino absoluamus habebunt itaq; horum quæ diximus ratiõem qui magistratum aut suffragio aut priua

potestate creaturi sunt:et ut rem omnem breuiter colligam pleno erit functus officio:qui quantum in se fuerit dabit operam ut huic prouincia demādetur:qui huiusmodi uirtutibus sit praeditus quae ad.id.munus obeundū maxime uidebuntur necessariae:gratiam omnino abesse uolumus:quae : ut in omni publico negocio periculosa est:ita in hoc periculosissima: sediam de primo ipsius praetoris officio dicamus:

DE PROVINCIAE OPTATIONE

Raetoris designatōne uulgata: is qui populi senatus ue aut principis beneficio prouinciā adeptus est:si prudētis uiri officio uti uolet haud continuo purpuram ut sic loquar & fasces arripiet:oblatam dico dignitatē non temere adibit:sed quum iis unde honor oblatus est gratias egerit: poscet sibi tempus dari ad deliberandum:sit nec ne prouinciā aditurus: q^d si e republica suaq; esse cognouerit id facere :paratum se esse dicat eorum uti.beneficio.iterū uero secum reputet quantū oneris sibi ex futura prouinciae administratione emineat:cōsyderetq; diligenter terrae situm:graui ne sit caelo an salubri cōsyderet mores & ingenia incolarum:quae interdū magis noxia sunt q̄ caelū quae si nesciat ex aliquo interim q eorum non ignarus sit discere curabit:consyderet terrae statū pacatus ne sit an bello obnoxius:sed haec his praecipiuntur:quorum magis interest q̄ reipublice prouinciam capessere:cum itaq; haec omnia diligenter secum prospexerit:tum se ipsum metiri incipiat ingenium:mores doctrinā:corporis firmitatem ac si se parem futuro muneri cognouerit atq; talem ut quantū hominis prudentia praestari possit.pulchre sit prouinciā obiturus:quādo non solum nobis nati sumus ut praeclare a platone scribitur: sed patria ipsa nostri ortus partē sibi uēdicat partem amici:rectius is(quis nō uidet) in

luce hoium atq; in ea humanæ uitæ parte uersabitur in qua mul
tis utilis esse possit:sibiq; & suis splendorem comparare quã pu
blica cura solutus in priuato ocio senescere:præclare q̃dem id fe
cerit:Sed illud quod dicam adhuc præclarius:Si se oblato mune
ri nõ idoneum senserit.Nã qui melius se uno cognoscere id pos
sit est nemo delatam sibi dignitatem repudiabit excusabitq; in-
terim aliquid qua propter appareat magis non potuisse: Alieno
uti beneficio quã noluisse ueneti ut prudentissimi ingerenda re
publica:ita in illa adeunda uerecũdissimi hunc morem publice
priuatimq; in iis seruare solent:q̃d quod parum.Ciuiliter contra
q; morem patrium facere putarent̃ q in huiusmodi deliberatio
nem nõ certum sibi tẽpus depoposcerit.Cõsulet itaq; nõ sibi so
lũ:sed rei publice quoq; atq; illorũ ẽt æstimationi p quos electio
facta est:nõ.N.dãnare uidebit̃ alienum de se iudicium)qui uene
tum hunc morem diligenter seruauerit.Est.N.ut uerecũdiæ ple
nus ita & necessarius.

De delectu prætoriæ familiæ.

I igit̃ prouinciam receperit:illud oĩum primũ curabit
des ignatus prætor:ut eorum:quos ex prætoria ut dr̃ co
horte.esse uolet mores & uitã diligẽter teneat:nec quẽquã(si fie
ri põt)sibi comitẽ destinet:q nõ sit idem & notissimus:sitq; talis
quẽ neq; quæstus ullus neq; priuatũ cõmodom ab officio possit
auertere:cui ob spectatã fidem negocia:& multa & magna tuto
cõmitti q̃ãt:uellẽ ego oẽs si fieri possit inocẽtissimos eẽ si minus
ab his quorũ opa in admĩstrãda prouincia prætor usurus est pec
candi uoluntas:ut absit oĩno oportere dixerim.sint dico ita ĩsti-
tuti ut si p occasionem delinquere possint nolint possunt oculi
frons:uerba nos fallere lõga cõsuetudo uix põt:sint itaq; multa
prius familiaritate noti:q̃bus dignitatem suã cõmiserit prætor

uerum qa nemo est ut uulgo dr: q̄ oino uitio careat: satis eos pro bos duxerit quos neq; supbia neq; auaritia laborare senserit: quarum altera humanitati: Altera abstinētiæ inimica est: Necessitudo & gr̄a in hoc quoq; parum ualere debebūt: ille his necessitudinibus lōge alios anteire putet' qui sua prudētia humanitate & inocētia prætoriā dignitatē maxime augere poterit.

De prætoriæ familiæ cultu.

Erspiciet mores suorum ut diximus prætor: sed nec cultum ipsum oino neglexerit: q nō tam superbus & sumptuosus q̄ nitidus & decēs eē debebit: & breui talis: q magis gratiam cōciliet q̄ inuidiā: hoc quoq; de domestica supellectile præcipiēdū puto nemo amat: quæ in alios suspicit & mirat' ut ignis .N. semper summa petit inuidia: q̄q̄ si quid eiusmodi est: ut inuidia carere possit. Nam nō omnino negauerim aliquid eē: quod in alio miremur & amemus luxuriam tamen uni famulantē nullus unquā ualde amare potuit:

De comitatus moderatione.

Vum ita omnia diligenter prouiderit atq; in prouinciā profisci parat: nō imprudenter fecerit: si ex cognatis & necessariis: qui officii gr̄a eum sequi uolent. aut nullum: aut quā paucissimos secum ire permiserit: ne imodicus ille comitatus sit grauis iis: qui uenientem in prouinciam prætorem. aut publico aut priuato sumptu excipere cōsuere: in hoc quoq; uenetorum modestia satis qdem spectata est: qppe qui imo aut altero ad sūmum ex oi necessariorum numero admisso cœterum his cōtenti: quorū ministerio prouiciam administrare cōstituerunt minime grauē suum accessum cuiquā esse patiuntur.

De prætoris officio in prima cōgratulatione.

Dita uero prouincia: qa primores ciuitatum & oēs fere

quin lucæ hoīum uersantur studiose ūenienti illi se obuiam effundunt tum primo congressu inter ipsas congratulationes quā maxime poterit uultu:uerbis:gestu:circūfusam turbā in ar-cipitem comitatis suæ ac sæueritatis opinionē adducet: habeant ab initio:quod simul amene in eo & reuereanť.ubi uero progre di urbem uersus cæperit atq; aliquis ut assolet ex principibus. Ci uitatis proximus adequitauerit nō grauabitur imo pro negocio non paruo habebit:eum ad se uocare:quem si aut phama prius aut ipso alloquio(Nam ut æra tinnitu ita hoīes sermone noscun tur)prudentem rerūq; humanarum non īperitum nouerit:tum ex illo perspeciē mutui sermonis nō pauca de rōne & statu pro uinciæ:deq; ciuitatis moribus intelliget quod ipsum si ad futu-ram administrationē nō multum conferet:haud q̄dem aliquid non prodesse poterit.

De prima concione prætoris.

Ed quū urbē īgressus fuerit:atq; in prætorio siue ī foro pro cōciōe steterit:sceptrū:& reliqua dignitatis īsignia sūpturus nō ab re fuerit de mō suæ futuræ administratōis aliq̄d disserere quo aīo:quo cōsilio:qua deniq; rōne sit prouinciam ad ministraturus:seq; nil antiqus habiturum quā ut patrius mos:le ges:īstituta:atq; oīa seruent quibus prouinciæ & ciuitatū regi-mē & moderatio ad eā diē stetisset:recte :iudicata: prudēter de-creta:ac cætera fcā dictaq; optimi cuiusq; uel eorū īprimis quos ipsis prouincialibus q̄ charissimos fuisse senserit tū laudabit ma xime:tū eorū se emulū futurū declarabit proderit quis non ui-det huiusmodi concio non solum ad conciliandam benignita-tis & Iusticiæ phamam Sed ad eloquentiæ quoque opinionem quam hii:qui in foro uersantur in. Magistratibus non solum laudant sed longe .etiam suspiciunt.& reuerētur. nec immerito nulla re magis cohibetur forēsis temeritas quæ pene tota ī garu

litate uersatur:q̃ tempestiua prætoris facundia.

De domestica admonitione.

Ista demum concione quum se in prætorium receperit cõtinuo domesticos quasi secretiori adhibeat concioni & qua parte prouinciæ cuiusq; opera uti uolet demõstrabit:inibi cõiugem(si cõiugem habebit)liberos & reliquam familiam monebit ea rõne:prouinciam sibi demãdatam:ut illi nõ solum præsit:sed prosit ẽt:ac quãtũ in se fuit oium cõmodis consulat: uelle se monereq; proinde neq; eorum putet in prouinciam a se ductum ut imperium in quẽquã exerceat:Sed potius ut suæ sit uoluntatis minister:tu itaq; coniunx nõ solum non peregrinaberis p prouinciæ oppida:& conuentus:sed ne in uulgus qdem exieris nisi sacrorum causa:nec siquid uideris in prouincia:quod tuos delectet oculos:Delectasse placuisse ue dixeris:ne in suspicionem uenias uoluisse te:dono & gratia consequi:quod aperte cõ cupiueris:Afferentur tibi munera fortassis non pauca:illa meo i iussu non modo nõ attigeris:Sed ne respexeris quidem:illustrium uirorum:ignobiliumq; matronas:quæ officii causa ad te uenerint:benigne liberaliterq; atq; uno uultu omnes accipito:Nullius aduersos rumores admiseris:De fama huius uel illius minime laborato:neq; ornatus corporis is sit:qui nobis inuidiam parare possit.Deniq; me prætore te eam geras:quam in priuata for tuna gerere consueuisti.

De monitione liberorum.

Iberi ãt tui sexus a te cõtinẽtiã:& sãctitatẽ distãt. mares nõ gladiatoriũ ludũ nõ cõuẽtũ imoderatorũ iuuenũ nõ triuiales tabernas frequẽtent:nõ thermas occasione(ut fit)lauandi nõ ganeas & cauponulas:ubi eos uenenũ potius:quã merũ potare optauerim:sed sapiẽtiæ aut dicendi magistros studiose colant:

illorum lateri hereant aut si ætate prouecti id facere erubescunt: aucupia: & uenationes exerceant: forum nunq̄ nisi festis diebus nostriq; aut deducendi aut reducendi gratia ingrediantur: Ambitiosas assectationes fugiant ne diuersarum partium eo obsequio haberi incipiant.

De monitione legati.

Egatus noster iura ac leges intueat͛ has mihi sibiq; omnium ciuilium actionum duces destinet: hoc ipsum prætorii præfectus sibi statuendum sciat. Reliqui apparitores nō obliuiscentur se nostræ uoluntatis ministros a me ductos nō prouinciæ præsides: quorum quisq; eo magis gratia: fide: & auctoritate penes nos ualebit: quo maiore fide studio: & inocentia erit præditus: Cæteri uero nisi in officio pstiterint cum neruis & carcere rem eis futurum denuncio.

De apparatu bellico.

Ac salubri usus admonitione si prouincia suspicione belli laborauerit de præsidiis: Cōmeatu & urbium munitione cogitare incipiet: hæc partim per se partim per uiros fidelissimos: atq; eosdem impigros q̄ celerrime poterit obeunda curabit: Speculas præterea oportunis locis statuet: exploratores ad præsentiendos futuros hostiū motus destinabit & breui omnia impigre prouisa uolet: quæ ad cōmissæ prouinciæ salutem attinere uidebuntur.

De iuris dicundi ratione.

Ecundum hæc: quæ diximus ad forensia officia animū adiiciet: atq; omnium primum curabit illud: ut in dicendo iure (Sit summa seueritas: eam (Dico) quam neq; gratia ulla neq; odiū uariare possit: huic sūma grauitas adhibēda est: q̄ nō grãæ solum: sed suspitioni ēt resistat: facilitatem quoq; ad hæc re

quiro in audiēdo:in decernēdo lenitatem:diligētiam in disputādo ac satisfaciendo:esset qs non uidet ipsa seueritatis facies dura nimis:& aspera nisi qbusdam humanitatis mitiget condimētis:xenophon ille socraticus quum optimi iperii effigiem exprimeret tanq̄ præcipuas uirtutes in eo:q aliis præsit grauitatem cū comitate cōiunxit:quod prudentissimus philosophus nō fecisset nisi illorum neutrum sine altero rectæ administrationis officium iplere posse credidisset:Erit itaq; prætoris iuris dictio grauis & seuera sed quæ his uirtutibus non careat quibus sublatis nullum humanitatis officium constare pōt.

Qualis esse debeat prætoris uultus quum ius.

D I C A T

Vid:quod iudicis in adulabilem oris habitū : uulgo dānari uideo:& quasi pro execrabili haberi:quare chrysippum aliqd uidisse putandum ē:qui iusticiam in illis libris : quos περι καλου και ηδονισ idest de honesto:& uoluptate scripsit : neq; humili : neq; atroci aspectu sed reuerenda quadam tristitiæ dignitate nō obscuris uerborum coloribus figurauit:quo filo illius simulacrum cōsumatissimo opere expressum hodie utinensi foro uisitur.

De iracundia frenanda.

Racundiam quoq; cū ab omni prætoria actione: tū imprimis a tribunali ipso abesse oportere arbitror :quippe quæ recti iudicii uerū tricariū dici pōt:nihil est.N. quod magis a suo officio hoīem dimoueat q̄ is affectus:q unus uere a stoicis dictus ē:nō trahere mētē hoīs:sed præcipitare. Intēpestiuas igit̄ causidicorū iterpellationes: odiosam dicacitatē: Alterna iurgia Amarissimas exprobrationes:indigna forēsiū linguarū cōuitia: cōstanti seueroq; oris habitu:honestius q̄ iracūda aliqua obiur

gatione castigabit: in obiurgationē uel iustissimam reclamabūt fortasse temerarii rabulæ: in eam uultus moderationem nisi stultus aliquis & temerarius reclamabit nemo.

De matura causarum cognitione.

Vdicium nullum: aut decretū temere interposuerit nec p legatū: nisi cā pspicue cognita īterponi patiet: in quo nō grām nō metum: nō emolumētum ullum non hoīs cuiuspiā dignitatem: nō suam: nō alienam opīonem sed iura: leges & aeqtatem respiciet: has duces quoadusq; uolet sequet uelle aūt debebit sp: q̄q̄ nō negauerim posse fieri praua quādam callidaq; iuris īterpretatione: ut cū iure agi uideat tum apta agat iniuria: unde illud sūmum ius sūma iniuria: huic fraudi prætoris doctrina: & prudētia occurrat necesse est: ne quum se ius sequi credat prauam: & inhumanam ut sic dicam oratoris alicuius persuasionem sequatur: Si erutus fuerit iuris scientiæ dico peritus: a recto iudicio si uolet nō recedet: nec eum transuersum (ut dicitur) traxerit quispiam. Verum si is erit: qui p iuris inscitiam facile decipi possit: quia quid sit rectum non omnino intelligat tum legatum ita enim a maioribus appellatum existimo: quem nunc uicarium appellari uideo idētidem moneat: ne quid temere agat: qn diligenter potius matureq; perspiciat ubi lateat ueritas: latet. N. nō nunq̄ non tam sua natura q̄ argumentātium: calliditate.

DE CALLIDA IVRIS INTERPRAETATIONE EVITANDA.

Arcus cato cēsuit carneadē acadæmicū romā ab atheniensibus missū ad oropi cām orādā nullo pacto ī curiam admittēdū quoniā illo uiro argumētāte ītelligi non posset ubi lateret ueritas. nec immerito: Nam multis iuris Doctis

audientibus in uestibulo curiæ ad ostentanda & ingæniis & eloquentiæ facultatem acri disputatione ostenderat nullam esse iustitiam: quod si uir ille sapientissimus ueritus est uniuersum senatum unius acuta disertatione posse decipi: quid mirum si uel sapiẽtis etiam prætoris mẽtem a frequenti oratorum cætu quandoq̃ circũueniri posse suspicemur. Maturabit igitur nõ præcipitabit iudicium suum prætor: nihil temere decernet. In cunctis nõ ab re fuerit assidentis legati opinionem sciscitari nescio etiã an tutius fuerit: honestiusq̃ illi multa delegare: in quibus acri denunciatione demõstret prætor uelle: Iubereq̃ se iuris & æquitatis in offensam formulam seruari.

De moderata animaduersi

Vndem pene tenorem in puniendo seruandum crediderim: quẽ in dicundo iure oportere diximus nisi quod iracundiam nõ modo frenari: sed excuti etiam atq̃ lõgissime ab eo ablegari oportere arbitramur: qui supplicium de aliquo sumpturus sit: nunq̃.N. Iratus ut præclare a marco tullio dicitur: qui ad iudicãdum scelus accedit mediocritatem illam seruabit quæ inter nimium: & parum est: quam peripathetici iure laudãt: sed quo pacto hãc in aliquo reperire possint: ipsi uideant: qui iracũdiam perpetuam dant homini comitem: qua nihil moderationi magis cõtrarium esse põt: sint itaq̃ legum similes: qui ad puniẽdum accedunt quæ ad ultionem nõ iracundia: sed æquitate ducunt᷑ meminerintq̃ simul duas oĩno esse: ut platoni placuit puniendorum scelerum rõnes: aut is in quem animaduertitur: corrigatur: ac melior fiat: aut ut exẽplo cæteris sit: qui sontem male affectum cospicati præ metu reddantur meliores cuius animaduersiõis genus græci τιμώριαν .i. pœnam appellant: quidam uero in quibus est anneus seneca tertiam addunt causam ut subla

tis malis cæteri tutiores fiant quũ itaq; prodesse uelit is qui ad puniendũ accedit ira omnino eũ carere decebit qui affectus om nis officii ĩpatientissimus est. sit itaq; uultus prætoris in ipsa ani maduersione quali sapientem esse oportere ex persona sua plu tarchus ostendit: is. N. ut gelianus ille taurus diserit: quũ seruũ neq; ac cõtumacem flagris admouisset essetq; ab eo increpitus quod ira dictus aduersus quã multa disputasset in eo libro quẽ περὶ ἀοργησίας. i. de non irascendo scripserat plurimis se pla gis mulctaret. cui ille leniter & uultu minime turbato nunquid ego quũ tu uapulas irasci tibi uideor: ex uultu ne meo: an ex uo ce: an ex colore an & ex uerbis correptũ esse me ira intelligis. mi hi quidem ut opinor neq; oculi truces sunt neq; eos turbidum neq; ĩmaniter clamo neq; ĩ spumã suborẽ ue efferuesco neq; pu denda dico neq; pœnitenda neq; oĩno trepido aut gestio quæ omnia signa sunt eius qui ita affectus sit: talis inq̃ sit: necesse est: punientis uultus: sed nõ satis id erit nisi animus quoq; hoc affe ctu sit liber: plato in contumacẽ seruum animaduersurus: pul sassem te inqt nisi iratus essem: putauit uir ille ueritatis Amicus nullo pacto ab irato animo modũ in ulctione teneri posse

De seueritate in animaduersione seruanda.

Ed quum hæc disputo irãq; omne ab huiusmodi præ toria actione excludo seueritatem tamẽ nõ modo non tollendã sed adhibendam quoq; censeo q̃q̃ nescio quonã modo hæc fa cilius cohæreat ciuilibus actõnibus q̃ his de quibus loquor ut in illis comitatis condimento gaudeat in his uero tota in rigorẽ iustitiæ exeat: sed non uideo qua ratione quispiam humanitatis obliuisci possit: difficile est. N. ut pyrrho ille heliensis dixisse tra ditur. penitus hominem exuere: ego ut dicam quod sentio non hominẽ: sed immanissimam belluam iudicabo qui alieni sup-

plicii cupiditate teneat quiq; inter amarissimos gemitus & pro funda eorũ qui torquentur suspiria si nõ uult saltẽ aĩo moueat

De questione:

Ebet fateor quæstionantis uultus clementiæ obliuionẽ præ se fere q̃ diu sit in reum agendum ne si initior iterim appareat misericordiæ fiducia adductus pstet nagare quod alioquin longioris cruciatus metu fuisset dicturus: uerum spectanda est causa qua pp ille adhibitus sit quæstioni: spectanda uita: mores: ingenium & ĩprimis corporis firmitas: quæ omnia non obscure demonstrant quantum cuiq; instandũ sit at reperti sunt qui cruciatorũ fletu & eiulatu non minori uoluptate afficiantur q̃ suauissimo aliquo tibiarum cãtu hos ego uerius tortores q̃ prætores appellandos contenderim: uẽdicet itaq; in hãc quoq; prætorii muneris parte sibi locum humanitas in qua sublata non est cur quispiã uere homo dici possit summa autẽ omnium hæc est ut nullam putemus esse prætoris actiõem ad quã humanitati & clementiæ non pateat accessus sed iam nimis longo fortassis sermone hæc: quæ ad forum attinẽt executi sumus nunc ad domesticũ institutum redeamus & pauca: quæ ad huc de prætoris officio dicenda sunt breuiter absoluamus.

De humanitate domi seruanda.

Vẽadmodũ seueritas in forẽsi luce primariũ inter prætorias uirtutes sibi locum uendicat & merito: est. N. perpetua iustitiæ comes: ita humãnitas quum in prætorium uentum est sit illa quæ cæteris dominetur affectibus: hæc facilem ad prætoris cõspectũ oĩbus paret accessũ. pateãt ostia & aures querelis omnium: tam diu quisq; dicat q̃ diu dicere uoluerit dummodo is sit qui per se sciat dicendi modum inuenire: nullius inopia aut solitudo foribus illis excludatur: omnia plena sint mansuetu-

dinis & humanitatis: nemo illinc tristis abeat quod eorum: qui aliis præsint proprium est curare: ut titus ille uespasiani filius: qui per manum a patre traditum orbis imperium mansuetissime administrauit: dicere solebat: cuius rei adeo studiosus fuit ut oium consensu humani generis delicias appellatum quidam scripserint sint apparitores: & domestici omnes tales: qui domi credantur habere unde facilitatem mansuetudinem & modestiam assiduo discant.

De moderatione domesticorū.

Ed quia parū erit prætorem eum esse quē diximus: nisi his quoq; uirtutibus: qui illi & publice priuatim apparent sint prediti. iccirco idētidem admonēdi sunt nequid auare superbe arroganter ue faciant tantoq; īpensius siquid deliquerint puniendi sunt et in suo officio cōtinendi quāto eorū natura ex dignitatis insolentia pronior in hæc uitia esse solet: nulli conuicium faciant: nullā humilitatem contendant: a nullo precium aut munera accipiant tam diuiti q̄ pauperi ad pretorem aditum patefaciant: sciātq; se ministros esse & non qui in quempiam per se exercere habeant imperium.

Quid cuiq; credendum sit

Orū cuiq; tantum credendum est quātū eorum fides postulat ut quisq; optimus fuerit repertus ita dignissimus iudicabitur cui multa & magna credātur negotia sed ut hos publice priuateq; administratiōi recte admiseris ita eos qui a flagitio non abstinebunt q̄ rectissime arcueris catio ille qui uticēsis cognominatus est quum ī cyprum prouinciam quæstor uenisset: repudiato suorum ministerio multa per se obiisse dicitur: Quæ illis haud tuto Committi posse arbitrabatur: sapiēter

hercules haud.N.recte alienam phanā ei credideris :qui suam facile contēpserit:sunt itaq3 identidem admonendi ne quid do mesticorum consiliorum in uulgus referant in quo uicio pene assidui sunt omnes qui illustrium uirorum ædibus uersantur. est.N.ut satyrus ait ligua mali pars maxima seruii:sunt itaq3 nō minus solū sed uerberibus ēt & uinculis(si opus sit)coercēdi do mestica quidem disciplina magis q̄ natura silentiū imponet:ca tonis illius maioris serui sæpius rogati quid domi fieret semper se nescire respondisse dicuntur:

De annulo prætoris

Ec annulū quoq3 his recte commiseris unus scriba sit illius custos:scribe digito & tutius & honestius quā ser ui aut apparitoris alicuius spectabit' q̄q̄ ne huic quidem nisi cū opus est tradendū dixerim:debet.N.annulus nō alienæ mentis sed illius solum.cuius imperium est esse testis:

De prouincialium assentatione euitanda:

Itandæ ad hæc prouincialiū studia et assentationes : q̄ bus admissis nihil esse potest iis qui rei publicæ præsūt pernitiosius:frons ut diximus:oculi:uultus persepe mentiuntur oratio uero sæpissime:huiusmodi hominibus aures haud quā quā præbendæ sunt:eorum adulatio aut nō audienda aut si au diueris leuis existimanda non pauci reperti sunt ac quottidie re periuntur:qui uanis huiusmodi opinionibus inflati in turpissi mos prolabūtur errores:nec tum uelim eos aperte damnari aut eum ignominia repelli sed in moto uultu aut paulum ex porre cto labello oculoq3 pene risum significante audiri:ita inquā ut quum multa in gratiam fuerint locuti nullam sciant se fecisse fidem:nihil profecto est quo magis id uitium frigescāt quā si se leuitatis dānari sētiat metietur se ipsum prætor nec se ut sa-

piens satyrus ait extra quæsierit: haud. N. difficile erit quũ omnem suæ administrationis rationem diligenter reputauerit iure ne laudetur iudicare.

De delatoribus audiendis

Ari acrimonia & seueritate delatores audiendos dicerẽ nisi quod iis rei publice causa serius accipiẽdi sunt defe runtut nõ nunq̃ ea quæ et si uana iudicari possunt ab illis tamẽ: qui publicã gerunt personam ne sui muneris uideantur obliti qua si pro ueris sunt recipienda: quod si ea quæ delata fuerĩt ta lia sint unde periculũ prouinciæ aut ciuitatũ alicui aut maiestati iminere possit matura inquisitione cognoscenda sunt: leuia. uno & quæ cognoscere uelle nullũ sit opere preciũ omnino dis simulanda.

Quæ familiaritates recipiendæ sunt.

Os uero in familiarũ numero habere non dedignabitur nã nõ pauci haberi cupiẽt a quibus nihil præter gratiã & beniuolentiã spectari cognouerit cognoscere autẽ id poterit ex eorũ uita moribus & fortuna ne queq̃ temere admiserit ĩmo uero nullũ nisi: qui tã se prouincia abeuntẽ amaturus sit q̃ ab initio fuerat pollicitus: multis sordidi homines sui cõmodi causa sub primã administrationẽ magistratuũ studiosissimi uideri cupiunt satagũtq; omni officio illis gratificari: quod simulatũ studiũ mox cum ipso regiminis processu turpiter senescit

De muneribus non omnino capiendis.

Vnera. quæ speciẽ quandã aucupii habere credunt aut nulla aut quã pacuissima accipiet ea scilicet. quæ oĩno suspicione carebunt: siquidẽ donãti uoluntate & studio cognito facile & ipsa datorũ numerũ deprehendit ratio: uerũ parũ fuerit suas manus ab huiusmodi illecebris cõtinere: nisi uxor: li-

beri ministri quoq; id fecerint: atq; ab omni munere non minũs quã a candenti ferro abstineãtur sordescat ne cessecst omne fer me lucrum huic qui ex prouincia uult incolumen phamã repor tare. que nullo alio uicio facilius periclitat' quã auariciæ suspitio ne: simulquoq; illud meminerit quod preclare a platone scriptũ accepimus oportere eos: qui rei publice presunt sic ciuium utili- tatem tueri ut quicqd agunt cõmodorum suorũ obliti ad eã re ferant: sapienter qdẽ: nemo. N. & sui & alieni cõmodi æque stu- diosus fuit unq̃: obliuiscatur (opus est) omnis domestici emolu menti: q suæ phamæ uult consulere. C. gracchum gloriari soli- tum accepimus. sacculos: quos pecuniæ plenos in prouineiã de- tulisset se domum uacuos reportasse.

De factionibus compescendis.

Iuiles discordias superba odiosaq; factionum nomina quæ magnas sæpe ciuitates euerterunt aut ĩperii maie- state tollet aut si ita sint. ut inueterata odia tam cito tolli nõ pos sint: non abre fuerit prætorio edicto seueraq; animaduersione ad tẽpus cõsopire: mira quis nescit opus erit prudentia ad hoc ipsum quod dicimus consequendũ. sed maiore quadam. cauen dum est ne quandoq; cõmissa prouincia fame aut peste laboret dixissem ne laborare incipiat nisi alterũ præstare diuinũ sit poti us q̃ humanũ satis uero consuluisse uidebitur: q alterutrã pestẽ si non illico ortam non tamen adhuc grassantem consilio & di ligentia oppresserit.

De prouinciæ lustratione et ultima satisfactione:

Ec interim grauabitur intra annuũ munus semel ac sæ pius si opus sit oppida municipia & conuentus prouinciæ circu ire nec magno ad hoc utetur comitatu ne aut ob nimiũ sũptũ sit ciuitatibus eius accessus grauis: aut nimis formidabilis quod

non modo non iocūdus esset sed odiosus etiā: oderunt. N. quē metuunt ut est apud henniū quim potius sint omnia humanitatis plena nullus terror nisi malis prætendat: qđ uel ipsū seueritatis & iustitiæ nomē prestare poterit: reliqua moderationis plena esse oportet intelligāt omnes eū ut custodem non ut tyranū ut hospitem non ut exploratorē & publica & priuata tecta subire cato ille senior cuius sic nuper mētionē fæci cū sardiniæ prætor urbes adiret sine rheda adiisse dicitur publico uno ministro sequēte: qui uestē ferebat & turibulū: quo rem diuinā faceret sed quū alioquin ob seuerā animaduesionē esset omnibus formidolosus eius tamē accessus ut modestiæ erat & continentiæ plenus ita omnibus iucundissimus. demum circūacto anno ante q̄ prouīcia decedat et se & suos oī alieni æris onere exoluet uoletq; & publice & priuati ōnibus satisfactū quū itaq; hæc oīa præstiterit optimi prætoris functus erit officio eximiamq; ex ipsa prouincia laudē omni qđē triunpho præstātiorē merito reportabit

Telos.

MARCVS ANTONIVS SABELLICVS MAGNIFICO ET PRAESTANTI VIRO MARCO ANTONIO MAVROCENO PATRITIO VENETO EQVITI SPLENDIDIDISSIMO

.S.

Verunt ad hunc diẽ non pauci maurocene uir clarissime qui te celebri doctorũ hominum cætu circulisq; frequentioribus quibus si quando per ocium dat᷑ opportunæ admodum insereris sæpius prædicantem audiuere: post duo præclara naturæ munera quod & homo & quod proximũ illi est in libera esses ciuitate natus nihil maius te habere quo nomĩe deo optimo maximo gratulari oporteat quã quod hac potissimum tempestate nasci cõtigerit qua paucorum hominũ industria romanã linguam quæ diu inculta ac pene extincta in tenebris iaciunt: ab omni sorde diraq; barbarie seruatã uideres mirariq; proinde te ac uehementer probare recentiorũ hominũ ĩgenia. quæ si nõ ea sint ut cũ ueteribus illis quæ eruditissimo olim seculo floruerũt merito cõferri possit at certe ĩ modicis ob id laubibus efferẽda qd romanũ decus uetusto ĩdicare seruitio sint adorta rẽ multis ætatibus aut hoĩum ignauia neglectã: aut desperatiõe mĩme tẽtatã hæc quũ ad me p plures detulissẽt uisus sũ mihi nihil ĩepte facerẽ si nrã hãc de latĩæ lĩguæ repatõe ueluti πελετην qdã και ἄυτην ταχυτατην tibi uiro clarissĩo cognoscẽdã traderẽ: ut quãdo presens studiorũ successus ita tibi cordi esset & hac breui lucubratiõe cognosceres qd eotũ cuiq; p quo tã inepte loq desinimus deberi oporteat: cui sermoni ut aliquãto maior ĩesset auctoritas omẽm de te ipsa disputatiõe benedicto prunulo liniacẽsi & Baptistæ guarrini filio uiris ut plane nosti multa auctoritate & eruditiõe dedimus qd interĩ uisa fuerit aut ni-

mis indulgenter recepta aut uerecundius accusata: illorum moribus ascribito uterq;.n.quod credo te nō ignorare)probo sane est mitiq; īgenio:magisq; ad defendendū quā accusandū cōparato:q̄ppe qui uehemēter cupiant suam cuiq; phamā quasi honestissimi laboris:præmium integrā constare:sed nostro ne an illorū potius noīe hæc lectio tibi magis placitura sit incertū habeo:illud pene persuasum mihi est:fore ut si reliqua magnopere sordescant:tot tamen uirorū illustrium memoria per quos paucis annis latinā linguam quasi postliminio recepimus aīum non iniucunda tangens nomenclatura nobis id præstet ut siquando hæc uir clarissime legere incœperis cætera quod mihi uehementer erit gratum nō inuitus per legas.

Vale.

MARCI ANTONII SABELLICI DIALOGVS QVI ET LATINAE LINGVAE REPARATIO IN SCRIBITVR

Sauarisius.

Hic certe res habet ut tu prædicare soles sabellice: aut unæ sūt hodie in toto orbe uenetiæ: aut nulla urbs alia. Quam splendore & opulentia huic præferre possis. Nunquā huc accessi (accedo autē sæpissime) Quin ipsa ciuitatis facies mihi maior solito ocurrat ac quodāmodo admirabilior. Qd̄ cum plærinq; alii sibi euenire aiunt: tum iuliarius hic noster quē uix hodie a prima luce ad tertiam diei horam a germanico emporio dū omnia mercaria uia ꝑ ociū cupit explorare ad sublicii pōtis bibliopolas traduxi: Vbi q̄a neq; ortatiōe neq; cōuicio ide auelli potuit: librorū indicibus hærentem a me relictū ad multā diem quod uix unquam euēturum putassem: quum ex foro me ad priuatum hospitem reciperem: Eodem pene uestigio stātem sed adhuc magis occupatum offendi: sabell. habet id urbis genius sauarisi: augetq; non parum amplitudinem & formā ipsam: incredibilis rerum omnium apparatus: Cuius tam magnitudo q̄ uarietas nouum semper aliquod primo intuentibus obiicit spectaculum: sed dicat iuliarius. Qui hodie (ut ais) refertissimam excussit bibliothecam: an in tāta nouorū scriptorum copia quāta paucis annis in his studiis emersit: aut locupletior q̄ antea sibi latina lingua aut emendatior facta uideatur (iuliari) sunt nō pauci (ut dicis Sabellice) qui alia atq; alia uia romanas litteras nuperrime iuuere: nam præterq̄ quod omnia fere emendatiora occur-

runt:non deſunt qui quottidie aliquid noui in cōmunem uſum
proferant:Quæ & ſi non ſunt talia ut iacturam illam:quam no
ſtræ litteræ gothica tempeſtate fecere omnino reſarciant/leuant
tamen inopiam & egeſtatem quam dira illa calamitas latino no
mini attulit:Quod malum ita uiolenter omnia īuaſerat ut a cla
de illa lōge uetuſtiſſima ægre ad hos annos reſpirare ſit datum.
Aliquid igitur effecerunt noſtrorum temporum uiri: per quos
ſi nō rem ipſam:umbram tamē & uerū latinitatis adhuc nomē
retinemus.Siqdē horū ductu & auſpiciis romanus ſermo oēm
exuit ſqlē oēm barbariem:quibus ſordibus diu fuerat īmerſus.
Soleo iccirco me beatiſſimum putare ac naturæ gratias agere
quod hac potiſſimum tempeſtate naſci contigerit: Quaſi non
linguam ipſam florentem:ut olim: aut qualem ætas illa aurea:
qua tot uiri ſummi una claruere poſteritati tradidit: meliorem
ac quodammodo omni ex parte inſtauratam uideremus. ſauari
ſius.reſartam potius iuliari:Inſtauratam ne dixeris:Quod neq;
tu neq; æqualium quiſquā:& ut audacius dicam ne mortalium
quidem ullus uidebit unq̄:ſunt(quis non uidet)humana omnia
in lapſum prona:ſed quæ in melius mutentur difficillima.iulia-
rius.recte quidem iſta ſauariſi:ſed quo nomine ſucceſſus hic lit
terarum appellandus ſit:Quum maius ocium nacti erimus lice
bit cognoſcere:nunc illud abſte uehementer cupio audire: īmo
diſcere potius ſabellice.quod & huic quoque ſauariſio erit non
ingratum:quid cuiq; eorum qui recentiſſimis temporibus lati-
nam linguam iuuere:debeamus:ſi quidem alii alia in publicum
uſum contulere:quæ ſiquis æqua ut dici ſolet lance expenideſſe
uolet:haud omnino ſimilia:ſed alia aliis preponderare fateatur
neceſſe eſt:Verū qui hæc te uno melius diligentius ue æſtimare

poſſit eſt nemo: quippe qui: & ab ſimultate omni: & ambitione longe abes: nec facis (ut pleriq;) qui pene prius oderunt: quæ legēda traduntur quam uiderint: quin omnium indifferenter laus: æquæ (ac tua) eſt tibi cordi: quo fit ut nullius iudicio: ut pro ſauatiſio deſpondeam ſimus libentius acquieturi ſabellicus callide me hercule (ut ſolet iuliarius) blandoq; uerborum ambitu inſinuatus experiri uoluit: poſſet ne me in ridiculum aliquod facinus impellere: ut fabuloſum illum phrygii æſopi aſinum imitatus leoni ſua præmia decernerem: ſcilicet ut quū multos uno tēpore in me concitaſſem tum forte male multatum uideret iuliarius Quid multatum ais. an ariſtarchus & ariſtophanes: qui nō ſolum aliena ſcripta attentiſſima examinarunt cura: ſed quoſdam etiam: poetarum numero exemerūt: aut marcus tullius aut fabius: qui nihil diuerſum apud nos feciſſe uideri poſſunt riſu digni aut odio ſunt habiti (Sabell. Immo ob id ipſum fortaſſis græci illi quorum mentionem feciſti pleroſq; ſui temporis poetas ſilentio præteriere: ne maior ab illis poſtea maneret inuidia: quod noſtros quoq; in quibuſdam feciſſe ex eorum ſcriptis facile intelligi poteſt: At mihi id nullo modo contingere poſſet quando eorū de quibus futurū eſt iudicium pleriq; adhuc ſint ſuperſtites: Eleganter quidem: & accurate cicero ut cætera multorum ſcripta in ſuo expendit oratore: ſed in duorum ſui ſæculi gramaticorū altercatione dum eorum alterius: declinaret inuidiam iudicium in iocum uertit: Nec fabius minus prudenter qui ſcriptores ſuorum temporum phamā iubet expectare: quod quum ita ſit non eſt cur noſtram ullam de ea re ſententiam expectetis: At poſſum quoniam tanto ſtudio id requiritis: & uacat (ut dicitis) audire: grauiſſimū uobis de hoc ipſo ſermonē referre

quem duo uiri illustres hoc anno multis præsentibus in uestibu lo curiæ habuere: Erat tum forte uenetiis baptista guarinus homo (ut citus) multi nois uesterq; (ni fallor) ciuis: uenerat is cum alphonso herculis estensis filio qui a patre officii gratia fuerat ad agustinum barbadicū principem & senatum missus: Ita igitˀ accidit ut eodem tēpore quasi de industria pleriq; docti uiri patricii ordinis unum in locum coiiuissent & in his hermolaus barbarus Hieronymus donatus. M. dandulus: Sebastianus priuolus nicolaus lipananus: qui nō multo post in romanam curiam concessit: daniel rainerius & alii nō pauci præter philosophiæ studia humanarum etiam litterarū uehementer cupidi: Aderat & benedictus prunulus homo īpense doctus: qui trigesimo & amplius ab hinc anno publice in hac urbe est professus: Tot uiri tū forte in uestibulum curiæ conuenerant alii alia credo de causa eratq; iam cœptus haberi sermo de his q̄ recenti seculo aliquid in cōmunē latinæ linguæ usum edidissent: quū illis & ipse diuersum negocium secutus superueni: Erantq; mecū non nulli nostratiū litterarum sane studiosi: hic ego ab uniuerso cœtu familiari uultu acceptus quia de re litteraria sermonem haberi non dubium erat: Placuit his quæ dicerentur interesse. primas igitur ad dicendum prunulus sortitus erat partes: Vnde uero sermo esset ortus non libuit requirere: satis habui quod illi tum primum instituto oportunæ affuissem: Si igitur ea quæ tunc uir ille ornatissime ac disertissime de romanæ linguæ reparatione ē locutus quæq; postea eo petente a baptista guarini filio in eandem sententiam breuiter & allurate disputata sunt audire uultis: ut diligentius potero subiiciam: nam quid ipse de ea resentiam: neq; uos (ut dixi) requirere oportet neq; expectare. iuliarius iam uero istud ipsum quale sit uehemēter cupimus cognoscere sabellice: quum ob eo

rum qui illa diseruerunt præcipuãam auctoritatem: tum quia ni-
si tu probasse: nullis adduci præcibus potuisset: Vt relatu digna
iudicares: perge igitur si placet & quod tantorum hominum sit
iudicium. fac præcor intelligamus: nam quod ad (nos attinet) tã
libenter ista ex te audire parati sumus: q̃ si illos ipsos qui de ea
re diseruerunt audiremus.

Sabellicus.

i Ncipiam ego: quando ita placet amicorum optimi: ac
primum omniũ illud dicã quod me maxime in pru-
nulo delectauit: usum fuisse uirum illum: ut natura ẽ
non infaceta: faciliq; ad omnia excogitanda ingenio: translatio
ne in dicendo ualde rei accomodata: quippe qui in hunc ferme
modum sit exorsus ut diceret uideri sibi ea quæ romani senoni
co dicuntur bello passi: simillimum quendam habuisse exitum:
huic quem latinæ litteræ post longissimum annorum circuitũ
fuissent sortitæ: Disiectis inquit ad alliam. flu. romanis legioni-
bus: in præceps omnia abiere: non dux ullus: non imperium ad-
esset: non arma non circa urbem præsidia: quæ sæuissimi hostis
impetum distinerent. Quin repente omnibus solutis: nihil ex
tanto nuper imperio præter umbram nominis ac collem unũ
cum modico præsidio superesse: pauci seniorum qui ab super-
bo: & irato uictore sunt in rostris reperti ferro occubuere: Cæte-
ri sine imperio sine nomine disiecti: procul prima: procul penati
bus: uagi: deuii extorres sine cultu: sine hospitio errare: Sæuire
interim galli: tecta incendere: parietes disturbare: nihil sanctum:
nihil intactum relinquere: minari romano nomini excidium ac
simul intentare: mutari iccirco rerum omnium facies: nihil ex
tam potenti nuper populo nisi nomen superesse Barbari omnia

publica:omnia priuata præter arcem possidere:Deploratam uul go crederes rem romanam:nullam rem publ.nullum imperium in ea urbe amplius futurum.Instare dira barbaries Capitolium-qꝫ cum arce totis uiribus oppugnare:fuissetqꝫ demum uoti com pos nisi paucorum uirtute res propemodum perditæ nō solum suo retentæ essent uestigio:sed in pristinum etiam statum resti-tutæ:his tum malis roma defuncta est: sed longe fædior clades lōgeqꝫ atrocior quæ rem romanam gothicis temporibus postea adorta est: ibi eum publicæ:& priuatæ fortunæ periclitate dicū-tur:hic cæteris amissis sermo quoqꝫ quo nihil deus īmortalis ho mini utilius dedit:ad interitum perductus:maior itaqꝫ recens ca sus atqꝫ tanto lugubrior quanto plures gentes quam uetus ille attigit:siquidem unius tum populi fortuna lapsa est: his uero di ris temporibus quid romanis ipsis cum italia erat & multis gen tibus cōmune:fuit populus ille ferocissimus pluribus olim gen-tibus infestus:Multis perniciosus:at sermo omnibus utilis:& iu cundus:atqꝫ ob id longe charissimus: utra igitur ruina maior: hæc qua tot gentium bona:tam nobile cōmertium:tantam eru-ditionem:tantam humanitatem:miserabili modo obruit: an illa qua res temere quæsitæ:temere periturae conciderant.Nec uere-or ne parum considerate id bonū dixerim quod īnumeris popu lis urbibus terris & sentiētibus & dolentibus fuerit pene adem-ptum:Video quibus coram:& ubi habeatur hic sermo: neqꝫ.n. nunc in pesiana acta sumus.Quāq̄(per deum)nō uideo qd aliud bonū dici possit si hoc unum dici nō pōt quod tāta & tam lōga iniuria adimeꝛ nō potuit qđ uero nō potuerit fœlix exitus haud dubie đmōstrauit.sed sublatis nobilissimæ rei īstrumētis desue tudo secuta ē desuetudinē obliuio quæ propemodum cā fuit ut

diuino munere ppetuo careremus:sic sane res habent:ut ubi se-
mel inclinare cœperint facilius dilabant̃ q̃ ab initio coalescere cõ
tigerit:ademerat romanæ urbi multũ splẽdoris & dignitatis im
perii sedes:bizantium trãslata:secutæ inde clades multe alia post
aliã:Gothi:huni:longobardi:pluribus locis italiam fœda popu-
latione uastarunt:sed primæ ille gẽtes diræ nimis romanoq; no-
mini infestæ:quippe quæ oĩs diuini & humani iuris oblitæ:super
bæ & crudeliter uictoriam exercuere:nõ hoĩum cæde:non tẽplis
nõ sacro ullo loco:aut prophano infandæ manus abstinuerunt
oĩa diuina & humana barbara prophanauit temeritas: sed hæc
quia in gremio fortunæ sita:minus fortasse lugubria:illa clades
longe maior:illa & dolore & lamẽtatione dignior:quod urbs ca
pta non solum ciuilibus est exausta:publicis priuatisq; operibus
de formata:sed diuino etiã litterarũ thesauro.q̃ una re incolumi
cætera suo staræ uestigio uideri potuissent:bibliothecis publicis
& priuatis flãma:uel rapina consumptis nihil spei reliquum po
steris fecere:proh dolor quot tamẽ labores:curæ:uigiliæ:quot re
rum monumẽta paucis diebus ne dicã horis interiere:sed q̃ dira
sit tũ clades accepta ipsum postea tẽpus declarauit.remisit tẽpe-
stas illa:& si sero remisit tamẽ:Victi italis finibus barbari cessere
sermonis fæditas quæ passim inoluerat nõ cessit: recepit aliqua
exparte roma suũ cultum & nitorem:loquẽdi proprietatem nõ
recepit:& breui ubi semel fœda illa barbaries se illius ruinis insi-
nuauit:nulla ueri sermonis cura:nullum prioris linguæ deside-
rium incessit quẽquã:Auxit id malũ longa ætas quæ nõ solum
negligẽtiam peperit.sed diuini etiam muneris memoriam dira
obliuiõe ĩmerserat.iam enim(si uera loqui uolumus)nemo post
funestissima illa tẽpora ad annum hinc circiter q̃nquagesimũ
romana locutus lingua uideri potuit aut si quis extitit qui potue

rit id præstare nō magis est iter suos auditus q̄ si ignoto aliquo sermōe fuisset locutus: extēdit se igitur calamitas illa ad hæc usq; tempora: sed nūc qui primi omnium illam diu sepultam suscitare adorti sint: inde per quos sit in meliorem statum restituta aperiam quod si forte cuiq̄ aut plus q̄ æquū sit tribuere uidebor: aut adimere memineritis me dicere quæ sentio: sed q̄ oraculi loco minime sint habenda imo ne talia quidem ut non multo ueriora adhuc dici possint: presertī ab iis qui adsūt: qui de huiusmodi re firmiore iudicio sērētiaq; minus ambigua discerere potuissent uerum quia me primas sermonis huius partes sustinere uoluistis dicam breuiter quæ sentio: uos ita nostra accipite quasi cuiq; uestrū integrū relinquat͛ diuersa sentire si libeat ac quæ sēserit libere tueri: sed iā satis superq; exploratum habetis quo ad dicendū consilio uenerimus: nunc ad ea quæ dicere institueram reuertar:

Continuatio:

Erierāt (ut apette ostendimus) diuq; sine nomine: sine cultu: sine spe ulla melioris fortunæ romanæ littere in occulto fuerant quū in cisalpina gallia quod uix quisquā futurum putasset aræ admodū nec satis certæ reparāde rei scintille: uelut ex densis quibusdam repostisq; emicuere tenebris & enim neq; assertore uno opus fuit: neq; uno uindice ut tam petnitiosa pestis italiæ finibus pelleretur. est inbergomati agro uicus obscuri olim nominis: nunc clarus suoq; partu illustris: barzizam uulgo nominant hic gasparinus grammaticus ac rhetor sua tempestate illustris: qui in hac urbe ut audio mox patauii inde mediolani multa nominis celebritate litteras docuit magis fœlici consilio quam quod tantæ cladis resarciendæ spes ulla prætenderetur primus omnium ut audio ad ueteris eloquentiæ umbrā

Gasparinus Barzizan Gramm. & Rhetor

nā ex re tā nobili nil tum præter id unum ſupererat oculos retorſit: quum mille & amplius annos ex quo gothica illa tempeſtas terram italiam inuaſerat ſemper omnia in peius abiiſſent credo ea fiducia fretus quod in tris diuinos illos. M. T. ad quintū fratrem libros quum diutiſſime non extitiſſent primus inciderat quos ſitu et uetuſtate cōſumptos diligenti cura & ſtudio emendare adortus: tantum intentiore lectione profecit ut opus non ſolum deſideratum ſed deploratum etiā in publicū exibuerit: multoſq; ad eloquentiæ cultum exemplo: & hortatione excitarit. fabius quintilianus: tum primum et ipſe intranſalpina gallia repertus per quem aut repiri contigerit ſuo loco dicetur huius opera non nihil ueteri creditur ſqualore deterſus: ſcripſiſſe dr̄ cōmentarios in uaria ciceronis opera ſed qui nulli hodie extent epiſtolæ ad hæc & orōes pleræq; adduntur liber preterea de ratione ſcribendi unus quid de ipſius figura & proprietate dicē di ſuſpicari poſſimus: ipſa tēpora ad monent: oportuit quis no uidet infirma ut ſemper alias tam audacis conatus fuiſſe principia: ſed quemadmodum ſæpe euenire ſolet ut quæ uel modicis orta ſunt initiis maiora indies accipiant incrementa ita accidit ut iam inde multis aliis quidem poſt alios ad id conſilium iuuādum prodeuntibus breui res eo proceſſerit ut nō minus iā ſpei adeſſet q; ab initio animi fuerat ſed omnium qui ſub id tempus extitere: leonardus aretinus præcipua dignus laude occurrit uir philoſophiæ ſtudiis & eloquentia clarus nec in hiſtoria minus celeber pleriq; romani pontifices circa cōſtātiaci cōuētus tēpora illius opera iecretioribus negociis uſi dicunt: nouiſſime a florētinis publico decreto accerſitus in eorum urbe eſſe perſeuerauit ſtudiorum monumenta uaria feruntꝰ quæ ex græco latina fecit manifeſte arguūt quā facilis natura illa fuerit diuerſiſq; rebus

Leonardus Aretinus

accomoda grauis nūc & dēsus ut in basilio illo nescio quo anti
stite & in xenophōtis tyrāno nūc cādidus ac fusus ut in emilio
catone sertorio:& aliis quos ex plutarcho acceperat ut nulla sit ī
illo uirtus quā in hoc aliquo modo desyderes uelles tamē cice-
roni nihil addidisse:nā ī figura alioqui pstitit age uero quā dili
genter & accurate platonicam illā dicēdi facultatē in gorgia &
phedrōe expressit quā erudite ī economicis politicis ethicisq; li-
bris aristotelis grauitatē & acumē sed hæc miora uideri possūt
facile est in alieno libro esse disertum sed in suo difficile. eiusdē
sūt quattuor gothicæ istoriæ libri nā cōmētarii primi belli puni
ci ad polybium merito referūt̃ eiisdē & epistolæ quā plurime ī
ordinē digestæ:eius quo.xii:historiarū libri quibus florētinorū
ē gesta cōplexus de his(nā cætera eius opuscula consulto prete-
reo)si ī uniuersū indicare uelimus possumus de eo dicere quod
et de thimagene fabius intermissā scribēdæ historiæ industriā
cum noua laude reparasse:multæ præterea uariecq; in illo uiro di
cendi uirtutes:quas si quis altius inspiciat adhuc tamen aliquid
in elocutione requirat.sed id temporum potius quā hominis ui
tium:nec magis in eo accusandum : quam in pogio qui eadem
floruit tempestate fuit is quoq; usci sanguinis mediaq; floren-
tia natus:facundo ingenio & supra omnes quos nostra nouit
ætas faceto:quippe qui libellum de ea re lepidissimum reliquit:
opus ipsum uulgo legitur:estq; in multorū delitiis dicūt̃ & ora
tiōes extare.& epistolæ ad amicos quāplurimæ & de idiæ situ li-
ber unus:diodorus quē latinū fecit uulgo legit̃ alia que ex gre-
cis nr̄a r̄ddidit ad māus nō puenē sed ut breuit̃ dicā oīa illius ue
nustate potiꝰ et copia probāt̃ q̄ elegātia hic certamīa illa ppetue
q; alt̃ catōes aduersus laurētianas cēsuras ei suborte sed utcūq;
eius scripta accipiēda sit dignus certe laude uel ī primis qd̄ quē

Poggius
Florent.

elegantiorem sequeretur aut cuius exemplo scriberet præter eũ cum quo apertas exercuit simultates ea ætate habuit neminem: sed quãtuscũq3 fuit se propria uirtute efficit uerũ non magis ea quæ scripsit ad latina studia suscitanda quã ĩ iis quos ueteri iniuria amiseramus conquirẽdis hominis studiũ & industria profuit: constans phama est fabiũ quĩtilianum alterũ latinæ liguæ lumen: cõstantiaci conuentus temporibus: ab eo ex gallia romã deportatum: quẽ ignotũ squalidum: tetroq3 pedore carceris cõsumptum in apertum rettulit: attulit ea res illi multum nominis & celebritatis quanquam iã antea inter illustres italiæ uiros primas sibi partes uendicabat: fuit inde romæ. nouissimis temporibus & ipse publico decreto accersitus florentiam concessit: ubi iam grandis natu uitam cũ morte cõmutauit horum igitur primi illi in meliora studia conatus nõ nihil sane profuerũt: pleriq3 n. partim extraneo parti emulatione ĩ spem maximã adducti nõ solum illorũ trium uirtutem ĩmitandi. sed si paululum ãniti uellent superandi etiam incredibili studio animũ ad eloquẽtiæ cultum crexere: et in his guarinus pater tuus baptista fnisse mihi uidetur: mapheus uegius laudensis: paulus uergerius iustinopolitanus: prosa hic ille metro sua ætate clari: uidimus uegianũ carmen uelut appendicem quãdã uirgilio annexum: nescio quid ẽt illius cuius uideri uoluit emulus redolens: sed ad genium illũ castissimũ nõ accedit: uergerii libellus de ĩgenuis moribus passĩ legitur: maiori pene elegantia quã in hominẽ eius. ætatis cadere debuisset. suauis quidem nec interin ociosus: grauissimisq3 respersus sententiis ut pote qui philosophie prius operam dederit quam ad scribendũ uenisset: fuit is chrisoloræ constantinopolitani auditor cuius & fransicus barbarus auus tuus hermolæ tuus accuratissimas orationes & epistolas dum lego: dum sauissi-

Guarinus Veron.
Maph. Vegius Laudens.
Paul. Vergerius Justinopolit.
Chrisolora Constantinopol.
Fran. Barbar.

mũ eum librum quẽ de re uxoria scripsit non possum non mul
tum hois eruditionem admirari: prosequere eum maiori laude:
immo uero iudicio nisi uererer ne suspectus esse inciperem ut i
ueneti nominis uiros celebrandos nimiũ propensus: non igitur
magis de eo ipso hoie meam expectate sẽtẽtiã: quã siquis quæ
rat quid de leonardi iustiniani eius æqualis sũmiq; oratoris eru
ditione & ingenio sentiam: elegãtissimæ eius orationes: cymono
plutarchi & luculus quos ille ex græcis romãos fecit: ut alia eius
ingenii monumenta preterea facile declarant quid ille in cõem
liguæ usũ afferre potuisset. si nõ ad rythimos animũ adiecisset
quãquam in eo quoq; genere nõ mediocrẽ cõsecutus est laudẽ:
charoli aretini horũ ætatibus interiecti nihil ad hunc diem legi
mus eius musa ideo fortasse clara. quia philelphi studiis præci-
pue infesta. dicitur & ipse græca tractas se studia ut merito su-
spicari possis hũc quoq; ex chrisoloræ officina de promptũ nã
guarinũ patrẽ tuum baptista quãtuscũq; fuit ab eo factum ne-
mo est qui dubitet: is uno quãtus in utraq; lingua extiterit ut de
eo dicã quæ & ᵈ isocrate accipimus: eius discipuli facile declarãt
strabonis europa quã ille nostram sua industria fecit: et quæ in
platonis uitam & aristotelis est ingeniose commentus. et ex plu
tarcho quædam in latinum uersa uulgo leguntur: dicuntur &
orationes ab eo non nullæ et epistolæ quã plurimæ relicte quas
neq; uidi nec sum cum aliquo locutus: qui se eas legisse dicat.
sed ex iis quæ uidere potuimus coniectura assequor q̃d illa quo
q; lectio præstare potuisset: et quod omnium operum illius ma-
xime gratum fuit: catulum municipem suum situ & squalore
confectum lucemq; ex diuturnis tenebris reformidantem: ita
absteesit. ut sine maiore rubore in publicum exire non dubitarit
profuit itaq; ille eximia eruditione multis: sed morum sanctita-

Leonardus Iustinianus

Carolus Aretinus

Victorinus feltren.

te optimoq; uiuendi instituto non paucis quā uirtutem multi et in uictorio feltrēsi eius æquali æque mirati dicuntur: adeo ut nihil dubitare possis uerissima esse quæ de utriusq; īstitutiōe uulgo ferunt. utrūq; ab in eunte adolescentia nescio quo rauennate uiro integerrimo dicendi magistro usū: si quidē haud parui refert qualē a teneris quisq; ānis sit preceptorē sortitus. ut mores igitur ita studia pene paria: par etiā et ætas uicinis inter se propi quisq; urbibus nati propinquioribus professi: feltri hic ille uerona nx genitus. hic mantuæ docuit ille ferrariæ: uterq; suo principi charus sua fœlis uterq; familia fœlis uitæ exitus: alterius tamen phama aliquāto maior: quanto uidelicet feltro maior est uerōa: sed quantū hi duo. laudis docendo meruere. tantū fortassis forliuiensis blundus eorū æqualis scribendo meritus uideri potest quippe qui plura ut scitis in historia scripsit q̄ recentiorū quisq̄ circunferuntur eius decades quæ ab romani impii inclinatōne ad eam qua scripsit usq; ætatē plenissimā cōtinent historiā: eidem urbem romam instauratam eidem triūphantem debemus addo & italiam illustratā quæ omnia ut libere dicam quæ sētio meliore fide tradidit: quam euentu: ut pote is qui non nulla quibus ea perquirēda dederat temere crediderit: nam per se omnia uidere potuisse absurdum est credere quū neq; ex auctore uno sed pene innumeris: atq; illis ipsis ambiguis & uariantibus multa querenda essent: nec ipsa dicendi figura multum ei fauoris cōciliat nam prȩterq̄ quod ubiq; fere lutulentus fluit dum neruorum robori studet: præpinguem nimis & obesum se reddidit ademitq; nimia corpulentia uenustatem historiæ sine qua prodesse quidem potest: delectare uero minime sed. hæc ille accura naratione rerumq; uarietate compensat: florentini lapi antonii

Blondus foroliuien.

Lappus florentin.

tudertini & aliorum quorundam ſcripta aliquid certe commo-
di latinis ſtudiis attulerunt: ſed ad id quod amiſſum erat repa-
randum non magis utilia quã quæ non paucis ante annis fran-
ciſcus petrarcha: & ioannes bochatius ſcripſere: uterq; alioquin
clarus: hic mythica hiſtotia ille rithmis eminens. ſuſtinuerunt
itaq; pleriq; graſſantis barbaricæ impetunt: propulſare tamẽ nõ
potuerunt: uindicarunt ſeruitio quidam ciceronem: fabium ca
tulum: ſed hoc ſacra ueſtaleſq; curru in tutum deferre fuit: do
cuere rhetoricem alii aliquanto accuratius docuere & gramati-
cem & hoc in quirinalem per hoſtium ſtationes cum ſacris trã-
ſire: non nulli latinam edidere hiſtoriam: aut grecam in latinũ
uertere: neq; id aliud quã gallos ex arce umbõe deturbare: erãt
nihilominus hoſtes ĩtra mœnia capitolium obſidere finitimos
ſollicitare: eorum ſigna longe lateq; uagari camillo duce opus
erat: qui barbarum acie uictum non ſolum urbe: ſed ita etiam fi
nibus eiiceret cui igitur ſummus ille honor contigit huic uide-
licet a quo patrium ſermonem maxime uindicari oportuit: ro
manus fuerat furius: non externus qui barbaros urbe expluit: ro
manus et hic qui barbarum ſermonem prorſus ſuſtulit. ſtruxe-
rat furius ille intra urbem legiones: quas in hoſtem direxit ſtru
xit et laurentius uallenſis accuratiſſimos elegantiarum libros ĩ
fœdam & horidam barbariem. uicit dux ipſe primo intra mœ-
nia: mox quod reliquũ hoſtium fuit ad unum foris cõfecit eo-
dem non alio ſucceſſus hic quoq; romæ primo: mox reliqua
italia inueteratum malum oppreſſit: reſtituit ille patriæ adépta
ſigna: hic adéptum ſermonem: uterq; dignus ꝗ pater patriæ no
mineť ſed eo alter dignior qđ plus certe fuit ſermonẽ quo nihil
ab ipſa natura eſt hoĩ utilius datũ quã urbẽ ciuibus reſtituiſſe
ſuis nec imitatus ẽ hic de quo loquor malos medicos ꝗ cũ alios

Antonius Tudertinus

Fran. Petrarca et Jo. Bocaccius

Laurentius Valla Rom.

recte curare soleant: se ipsos nequeunt tradidit ille elegantiarū praecepta romanae linguae neruos sed nihilo accuratius tradidit quā seruauit. legite (si placet) herodotum quem ille ciuitate donauit: citentur exclisiis ut poetae dicunt) campis ipsius manes: deturq; latinae scire num negabit sua esse illa quae uideat an potius caetera agnoscens & in primis eximium candorem: tantum mirabitur musas quibus: opus inscripserat ionice desiisse loqui caeterū omnia meliora. an aliud de chucydide & homeri iliade praedicari potest sed ī eo scribendi genere nō pauca accidere potuerunt quae illū duriorē redderēt age modo et si uacat illa cognoscite quae proprio eōte manarūt. epistolas: orationes dialogos et alia pleraq; quae nō ita omnibus uulgata sūt an est eo homine quicquā purius sunt qui in his quoq; eū duriusculū existimēt sed eruditio illa ni falor est: floruerunt cum eo romae & reliqua italia uiri multi illustres: atq; aliquanto in scribendo emendatiores qd iccirco fortasse illis contigit quia ad manus ut dr̄ habuerunt quem potissimū imitarentur aut quod euenire potuit in eius scripta inciderunt: q̄q̄ id quoq; esse potuit in causa ut ubi illi pristinam scribēdi formam uulgo repudiari uiderunt: ac pro barbaris haberi qui non omnia exacte & accurate dicerēt: ipsi quoq; quisq; pro se ad id animum intenderunt: ut nihil in emēdatum: nihil temere ī aptum referrent uerum sic quoq; uisi sūt hii de quibus loquor aliqua suspiciōe digni quāq̄ eorū scripta aliquid habeant. quod non oīo romanum dici possit: usq; adeo taenaciter haerēt quae a teneris didicimus ita inq̄ ut ubi semel recepta sit ne meliota quidē. si aliquo modo contraria uideāt̄ āpli us admittant sed omnium q tunc fuere duo clarissimi poete extiterūt: frācis cus philelphus: & antonius panormita. uterq; suo prīcipi charus: hic alphōso regi ille philippo mediolanēsi sed al-

Fran. Philelphus. Anton. Panormita

ter eo forte maior:qa nō minus orator q̄ poeta:græceq; & latinæ doctus:nec a studiis philosophiæ ab horrēs:quod apte eius opa declarāt.sfortiadē:Satyras:epigrāmata:& alia quæ carmine cō- plexus ē uariis iudiciis excipi uideo:Nā ego nō tātū in hoc gene re mihi tribus ut qđ alii sentiāt:nō libēter aduertā probāt multi ī eo facilitatē:copiā:iocūditatē qdā torrētis more nūc tumidū ni- mis nūc mīus humilē aridūq; fluere arbitrant̄ uidimus epistolas dialogos:orōnes & alia multa ptim latina:ptim q̄ ipse ex græco uerterat:præter orōnes quæ pene.lx.numero ferunt̄ ad centū & amplius scripsit uolumina:de qbus si ex iis quæ extāt licet iudica re dicā quod & multi:fuisse in eo uiro facultatē dicēdi eximiam naturēq; oībus eloquētiæ partibus accomodatā:sed iudiciū īqui busdā defuisse:reqrasq; iure in eo qđ & in anneo seneca fabius: oportuisse cū suo īgenio:alieno iudicio dicere:Quicqd.n. natu ra illa uoluit effecit:Dulcis:candidus & facetus panormita sed la sciui carminis amator atq; ob id probis uiris minime legendus: *Æneas* nec pius pontifex mihi excidit æneas antea noīatus:poeta qdem *Piccolomini* magnus:sed orator adhuc maior quem ēt si inter nouos hysto *seu Pius* ricos repōas:cui cedere debeat haud facile reperias.extāt(ut ora *Pontifex* tiones.epistolas aliaq; eius monumēta prætercam) geographia quæ asia īscribitur:& in blundi historias.Epitome:quid præter aliquid elegantiæ in eo requiras nil certe est siquis huic beatissi- ma dicendi copia comparandus est:& si in elocutione aliquanto *Bapt.* maior unus oīum meo generis iudicio baptista albertus florenti *Albertus flor.* ni merito conferri potest:nullus quod sciam nostra tempestate mathematicis artes elegantius tractauit:eius de archaret̄ & opus id præcipue arguit extant & alia eius monumēta extat quæ siqs accuratius pergat scrutari tantū in elocutōne ei tribuet quātum latinorum qui nostra memoria fuerunt fortasse nemini eminen

tissimi q̄q̄ diuerso genere Bessarionicenus antistes:& georgius trapezūtius:uterq; graii sanguinis:hic platonis oppugnator: ille defensor:sed alter(ut fert̄)& ut res ipsa declarat:in philosophia maior:in elocutione alter ut pote qui de rōne dicēdi nōnunquā̄ scripserit:Rhetoricemq; docuerit. Nec gregorius tifernas nihil meritus ē qui aphricā strabonis & asiā nostris studiis adiecit cognoscitur & eius carmē tam piū quā elegās. Nicolaus uero perotus sipōtinus antistes post laurētiū quē uelut homericum illum achillē semp excipiendū duxi: oīum quos diximus latinæ elegātiæ longe studiossimus merito habet̄. Nihil ipsius polibyo candidius:nihil minus elaboratum:quum elaboratissima alioqn oīa appareāt. Quid igit̄ epistolis quā illius noīe circunferunt̄ grauius:nollem eū in apta cōuitia & simultates īdignissimas psona quā sustinebat tā aperte desciuisse: ars grāmatica quam ī cōem usum edidit:(Quod paucis eius generis scriptoribus solet accidere) Vulgo ut uideo probat̄ sunt qui cōmētarios eius quos cornu copiæ īscripserit:se uidisse dicant rē ad huc īdigestā:sed quæ plurimū alioquin hēat eruditionis. porcelii poetæ elegiæ & ipse amorū īdices nisi materia laudi obstaret oīno plus grāæ erāt hitturæ:sunt q heroicum carmē & epigrāmata se uidisse dicāt leporē in eo probāt cūcti:eruditionē:& grauitatem adimūt. Quæ duo mario quoq; philelphi filio defuisse:quum cætera illius scripta:tū eius bucolicum carmē manifeste declarat.fuit alioquin prompro igenio:memoriaq; tenacissima. Quippe q uestigio stās uno cētum ordine dictātibus cōfestim cuiq; suam: eo quo acceperat ordine:complexam carmine redderet materiam:fuit ad hæc rotato sermone:ut pote graii sanguinis matre natus chrysoloræ filia:plura fronte polliceri quā recessu præstaret: Vix ex eo quicq̄ docto hoīe dignum uideri pōt profectum:oīa præcipitata poti-

usquā ædita:Cultior accuratiorq; onibonus leonicenus quāquā
poeta ille:hic rhetor:at si utriusq; scripta cōferas: cōpositius huc
soluta:quā illū:frenata procedere orōne dixeris. Bernardum iu-
stinianū patricium uestrū qui illius orōnes uidere: uerborū pon
dus & sn̄ias mirati:īter recētium oratorū pricipes reponēdū au
tumant. Eius libri de origine urbis huius nō dum in lucem uene
re:sed ut in sūma sint expectatione ea qua nouimus faciūt. Dixi
nolle me uenetorū ingenia cēsere: ne ambitiose uidear id facere
sed nescio quonāmodo undiq; illorū uirtutes sese nobis īgerūt
quæ si oīno declinarē tam me hercule accusandus essem quā il-
le q nobilissimā aliquaq; imaginē gaudeat procul spectare:īten-
tiusq; miretur longius uisēda:eadē uero oculis admotā non ad-
uertat:Nam ut de aliis sileam:quis ē tam stupidi īgenii aut ab hu
manarū litterarū studiis tam alienus:q in petro barotio pataui-
no antistitæ:eodēq; ueneto:utrūq; dicēdi genus nō suspiciat &
miret' īdici quādoq; ī eius carmē nihil grauius uidi unq̄ nihil ma
gis piū magisq; religioni accomodatū:cupio uehemēter uidere
opus ab eo de optimo genere moriēdi nuprime absolutū:in quo
audio oīa diuinæ quodāmodo ab eo disposita: sed ad externos
redeo offertq; se mihi ultro theodorus gaza d quo propemodū
dici pōt:qd & appollonius ille de cicerone olim dixisse fert' : adē
ptā ab illo græcis eloquētiæ laudē:nūc cōtra graii sāguis hoīem
latinis ademisse:nihil eo uiro cultius:nihil castius:nec uereor ne
ambitōe id a nobis dictū uideri possit fuit ille græcus(ut dixi)ue
rū quū eius theophrastū lego:quē dico latinū fecit aut aristote-
lis libros:qui de animalium natura inscribuntur admirari nō de
sino ac dubitare:utrum incredibilem illam uerborum proprieta
tem:nostri a græcis acceperint:an ille a nostris potius:Grandem
nouāq; præterea laudem consecuti mihi uident' : & si in alienis

Marsilius Ficinus Flor.

rebus interpraetandis: studiis tamē grauioribus. Marsilius feci-
mus florētiæ qui oīa platonis opa in latinum uertit: & hermola-

Hermolaus Barbarus

us hic uidet̄ q temistium & aristotelis opa latinis adiecit: præsti-
terunt meo iudicio quod post iclinatā eloquētiā nemo: ostende
runtq; hi nō rem: sed eos qui eiusmodi opera antea in latinum
uertere: in causa fuisse quod q ad nostram usq; ætatem philoso-
phati sunt parum romanæ sint locuti: sed hic noster (nec amor
me fallit) maiore elegantiæ obseruator: q̄q̄ in illo quoq; nihil sit:
quod uel delicatissimū offēdere possit lector. Quid quod & di
uinæ lr̄æ. in dies ne uideo magis excogit̄ qd. n. in hoc præclaro

Picus Mirandulanus

studiorū successu mirādulam pici hepaplo uidimus aut cultius
aut elegātius nemo meo iudicio post lactantiū & hieronymum
melius i eo scribēdi genere latinam custodiuit elegātiam trāseo
altissimā eruditionē quæ pspicuæ demōstrate uera esse quæ ad
nos de eius studii acrimoniā iam pridē phama deferunt̄: cōtigis
se illi adhuc unum quod & reiectiorū nemini ut græca & caldea
studia: romanis iunxerit: subiiciā adhuc aliquos quorū scripta

Pomponius Letus & B. Platina Laurent. Valle discipuli

iā pridē legunt̄ occurrūtq;: i primis pōponius sabellici nr̄i præce
ptor: & platina: uterq; (ni fallor) laurētii uallēsis auditor: pōponii
pauca oino extāt: sed illa ipsa accuratissime cōscripta: nouimus
quæ de legibus sacerdotiis & magistratibus ad. M. pāthagatum
scripsit: q̄q̄ & de arte grāmatica edidit præcepta: oīa mira uetu-
state redolētia: arguūtq; plane hoīs studiū qd̄ i recognoscēda ue
tustate præcipue fuit occupatū. platinæ historia & quæ de hone
sta uoluptate scripsit: omnibus nota sunt: extat & elegantiarum
libellus qui eius noīe circunfertur: Est & ipse uetustatis amator
egregius: sed adhuc plus gratiæ habiturus si quædam in usum

Jo. Calaber I. Simonetta

non recepisset: aliquid certe mihi in eodem genere laudis meriti
uidentur. Io. calaber Cui est simonetæ cognomen: & Donatus

Atioalus florẽtie natus:hic præter plutarchi quedã in latinũ uer sa gestorum caroli qui italiam longobardicis: armis diutissime præssam barbaris uictis in antiquam libertatẽ restituit breuis au ctor:francisci sfortiæ prolixior ille:hic q̃ tuscũq; est:suus est non alterius:cultior ille:sed qui philelphilima sit nõ nihil ut creditur adiutus Exciderat mihi cãpanus antistes:quẽ siue elegantia siue dicendi acumen:reqras siue cãdorem potius:aut uenustatẽ:recti us uetustis scriptoribus:q̃ recentibus annumeres: Nec galeotus narinensis:nihil præstitis:& si quæ scripserat omnino stare cõti gisset:Extãt tamẽ adhuc aliqua:ut de hoĩe opusculũ:& alia quæ dam parum nota:in quibus uideo nõ nullos uerborum proprie tatem desiderare. Cærera neq; insulsa neq; parum perspicua di- xeris. Angeli sabini turrensis belgicum carmẽ non legimus:sed quia in pontificis bibliotheca repositum aiunt:cogimur non dũ uisum probare:& si nõ desunt qui se legisse dicant: damnentq; aperte opus ut parum elaboratum:maior in cõmentando aucto ritas. Nec corolanus capicus parũ uno est libro nutritus quo ille .p.mocenici qui postea princeps fuit gesta est complexus uirum ex dalmatica illa ora eam dicendi facultatem hac quisq̃ tempe- state expectasset:redundat breuius illa historia multis quidem ciuitatibus & quod me potissimum dolẽtauit nihil est quod in il lius elocutione requiras:nec est aut ad palladium nigrum p quẽ proximis annis romane habere in ea terraste in antiquũ sunt sta tum restitute eius studia referras: est.n.cereolanus iam grandis naria quippe quem diu ante illius in dalmatiam accessit profo- casse oportet in pontani uiri clarissimi carmen nunquã incidi: sed multum ei ab omnibus tribuni uideo in eo genere: estq; ĩ hi storia(ut audio)nihilo minor quam rumor est eleganti iã pridẽ stilo texere:retiti strotii poemata præter phamã ipsa pontificis bi

Donatus Acciaiolus Floren.
Campanus
Galeotus narinens.
Angelus Sabinus
Capicius Corolanus
Pontanus
Retius Strotij

bliotheca in quã reponi metuerunt præcipue cõmendat. cõieci-
mus quãdoq; in eam lectionem oculos placuitq; maxime elegia
nihilo his iferior ac nescio an maior ẽt habendus: Hæmylianus
cimbriacus: cuius elegiæ & epigrãmata sparsim legunt̃: multus
in eo uiro lepor sed maior adhuc grauitas: probat̃ a multis q̃ car
men uiderunt eius asteris: sic.n.audio ab eo rhodiacum bellũ ĩ-
scribi: pariq; laude extollũt enconniasticõ ex eadẽ officina nup
ad fœdericum iperatorẽ deprõptũ: Baptistæ mantuani uiri car-
melitana religione carmen: nequeo satis admitari ob incredibi-
les uirtutes: scripsit ad hũc diem nõ pauca: & de uita uirginis: de
oratoris & poetæ laudibus: de contemptu mortis: quod si ex iis
quæ ad nos delata sunt: licet de hoĩs ingenio in uniuersum iudi
care: quem illi in hoc genere dicẽdi præferas hodie habemus fer
me neminem: multũ ingenii & in .M.octauio phanẽsi: multum
in forliniesi fausto: uerũ uterq; amorũ cantator: & ob id minus
q̃ ille de quo loquor celebrandi: quid cosmicus. nunq̃d sine pia-
culo illius musa præteriri põt silentio: quã tota iam italia mirat̃:
sed quia ex illa officina nihil depromptũ uidi ne q̃d temere di-
cam: alii uerius de eo ferẽt testimoniũ nõ magis de eo dicã q̃ de
calimacho qui adest: ne in grãm uidear aliquid hic fari audio ta
men elegias quas secum ex sarmatia attulit a plerisq; incredibili
fauore exceptas: & cũ his atilæ uitã ab eo nup æditam progym-
nasim credo id fuisse calimache: eius historiæ quã te iam pridẽ
aĩo meditari audio: subiiciet his aliq̃d haud imerito. Io. torteliũ
aretinũ: & iouinianũ parthenopeum: iuuerũt illi idustria uterq;
sua nec multũ inter se diuersa uerborũ utriusq; linguæ copiam
scio præter hos eẽ adhuc q̃ plurimos igenio & doctrina illustres
q̃ alia atq; alia ad dicendũ uia ingressi: nomẽ aliquod & phamã
ex suo labore & idustria tulere: sed quia idcirco ad hanc narratõ
nẽ accessimus: ut per quos potissimũ latina lingua nobis restitu

ta sit exponeremus:hi mihi digni uisi sunt q̃bus ob uariam ope
ram ipsi rei nauatã quicquid hoc est ꝑ quod romanus sermo su
um ueterẽ splendorẽ recæpit:acceptũ referremus. præterii sciens
multos q diuersa oĩno meditatiõe ad hoc ipsum efficiẽdum usi
non minus(Vt arbitror)ac nescio an ẽt plus aliquid q̃ illi quorũ
mẽtionem feci:latinis studiis profuisse uideri possũt: uerum q̃a
illorum quasi glossemmata quædã poetarum carminibus co-
hærent:a quorũ lectione ob ætatem iam ingrauescẽtem:cõsulto
abstineo nõ habeo quid de his dicere possim. sed adsunt hic ple
riq; q id comodissime præstabũt:uel duo in primis q si forte ab
essent ob iudiciũ. excellẽteq; in his studiis doctrinã:potissimum
ad id munus requirẽdi essẽt. Ab illis igitur quæ adhuc de roma
næ linguæ reparatione dicẽda restant quæritæ. nã quid a me ĩ ea
materia amplius expectare possitis est certe nihil. accuratissimã
prunuli disertationẽ ĩcredibilis ẽ assẽsus secutus laudare oẽs ĩ il-
lo ĩmo mirari potius nõ minus tot uariarũ rerũ memoriã q̃ con
stãs & acre iudiciũ. sed quũ dicẽdi finẽ fecisset deiecissentq; om
nes in baptistam guarrini filium oculos nemo nõ erat q nõ aper
te intelligeret aut eum unũ prouinciam illam aditurum aut ali-
um ex his qui aderant neminẽ. tũ prunulus iterum orsus ego in
quit baptista uir clarissime nõ magis oedipus sum quam teren-
tianus ille dauus uerũ ab initio diuinare libuit fore ut nos duo
hanc feruidam cœnaremus ollam quãdoq̃dem ad primã rei mẽ
tionem oẽs in nos ambos(ut græci olim)achille & aliis ducibus
ad troiam cessantibus ĩ duos aiaces oculos defixissent. at q̃a no
strũ q̃d in multis eẽt iudiciũ audiuere nõ ẽ dubiũ q̃n iã & tuum
in his quæ restant cupidissime expectẽt:tu uero quãdo(nõ illis
mõ)q id tantope cupiũt audire. sed rem mihi quoq; facturus sis
gratissimã. si quæ de nouo hoc scribẽdi genere ad q̃d multi nr̃a

tempestate omne suum studium adiecere sentias ordine diserue ris. Da operã quæso ne tot eruditorũ hoĩum expectationem fru stratus uideare: nec est cur aliqd pares excusare: quum ne morã quidẽ in te ullam (Vt uideo) sint laturi: assentiẽtibus cunctis hor tantibusq; ne grauate id prestaret: Tum ille prunulũ familiari ter respiciens: Effecisti inqt hodie uir doctissime: qd ne iniquus qdem fecisset lanista: ut prius oplomachũ in harenam cõpuleris quã ad pugnã satis idoneũ cognoueris: Oportuit (credo) prius quærere: an is oĩno essem qui rectum de tot uiris illustribus iudi cium ferre possem: quã nobis tam graue onus ĩponeret͛ sed qua si oia adessent prouinciam non dũ etiam decretam me obire uo luisti satis quidẽ amice sed ĩperiose nimis: uerũ idcirco credo qa tutius sit peregrinũ hoĩem: quã ciuẽ ad officium minime uolun tarium cõpellere: sed memineris nos in libera ciuitate esse: Vbi æquo uiuitur iure posseq; ego quasi lege papia: ciuium numero exclusus: istud ipsum munus detrectare: uerũ quia nõ te solum sed quicunq; assunt ita uelle intelligo ne uestra magis causa uo luisse uidear quã nõ potuisse. Dabo operã ut quã breuissime co gnoscatis quæ nostra sit de nouo horũ ĩstituto sñia qui diuersa quædam (ut dicitis) scribendi rõne nouum quasi dogma indu xerunt.

Bap. guarrini disertatio.

Rimum itaq; oĩum illud cognoscendũ puto de quo in terdoctos quæri solere uideo fuerit ne ope prætium id facere ut in ueteres poetas quod pleriq; præstitisse gloriant͛. cõ mentarios ullos haberemus. Nec desunt qui id nõ solum nõ lau dent sed uituperent ẽt maxime negentq; in tanta librorũ copia quantã paucis annis miranda hæc succinctaq; ĩprimendorũ li brorum rõ peperit curiosiore ulla cõmẽtatione studiosis hoĩbus

opus fuisse:quippe q̃ ipse oĩa:si paululũ adniti uoluissent:rectius explorassẽt.unde eo maior esset profectus secutus quo maiore fide et studio ueterum monumenta euoluere solem quã recentiorum:est præterea quis non uidet longe purior: & ob id forte suauior gustu:aqua ex uiuis fontibus.q̃ riuulis hausta adiiciunt et illud tardiora fieri ingenia ea lectione: quũ nihil per se interi curent inuestigare nihil cõmisci:nihil deniq; libero ingenio dignum moliri:credi ad hæc seruile quidam alienis semper præceptis parere nihil nisi quæ prius monstrata sint aggredi audere esseq; ob id nulli qui maiorem animo profectũ conceperit eiusmodi cõmentarios attingendos oriri insuper adolescentibus inde ac pueris maiorem oĩo cladem.quod multi cõmentariorum fiducia freti sine litteris.sine iudicio :ad litterariam professionẽ temere decurrunt.tum uero perdita quadã audatia poetas ipsos eorumq; interpretes.quos utiq; non intelligunt:inuertentes: de prauantes omnia confundunt et enim quũ aliquid scire uideri uolunt nemini parcunt ne illis quidem per quos proficere deberẽt:ibuũtq; miseros adolescentes multi ĩeptiis et q̃d oĩum pessimum est cogunt etiã falsis opinionibus(ut aliquid docuisse uideantur assentire ac scriptores ipsos prius odisse q̃ per ætatem possint intelligere hæc illi quibus si quis temere accedat haud omnino uana afferri uidebuntur:sed res longe aliter habet: nã & ab initio neq; ea quæ nunc fuit librorum copia:nec omnibus in hac quoq; ubertate bibliothecæ sibi parandæ est concessa facultas:sed detur & hoc ipsum:non omnibus idem est animi uigor.non eadem in conquirendis rebus industria in obseruandis diligentia:mutandis iudicium quod nisi recentiorum industria hac quoq; parte fuisset pditis rebus opitulata : in obscuro ad huc essent illi per quos romanam linguam uindicari opor-

tuit: satis. n. laterent: si a nullo aut a q̄ paucissimis intelligerētur: quod uero multos aiunt ob eā rem supra q̄ prestare possint audire: utinā eo semper statu res humanæ fuissent ut non plures reperti essent qui uideri malēt q̄ esse docti: fuit itaq; pernecessariū romanas litteras hac quoq; ratione suscitari: frustra. n. ueteres scriptores postliminio receptos uidissemus: nisi & ciuitatis iura recepissēt: quod sine eius modi patrocinio aut nūq̄: aut sero cōtigisset. uerū quū multi sint q̄bus hoc nomine debere uelimus: cui plus oporteat quā domitio ueronensi municipi nr̄o haud facile reperio quippe cui quēadmodū prunulus modo laurētianis studiis emēdatissimā hāc loquēdi rationē: ita precipuā poetarū ueterumq; scriptorū enarrationē ascribere nō dubitabo: nā præterquā. quod multiplices & uarios edidit cōmētarios in ualeriū marcialem papinii syluas: iuuēnalē: sappho: propertiū. ibim iā & in silium italicum & in ciceronis ad atticum epistolas utpote iam paratos ut ipse in quadam testatur epistola edere maturabat: cœperat ad hec pausaniam in latinū uertere: quū īmatura ē morte preuentus: & quod omniū maxime nr̄is studiis calamitosum fuit quartū obseruātionū librū habebat in manibus quod opus eius īteritu īnterceptū: in occulto ad huc est: uidimus earū obseruationum quasdam illius scriptis quasi flosculos inspersas: quas ille ideo indice nobiles fecerat ut ī maiore suscepti operis expectationē studiosos erigeret. sed quo maior fuit expectatio illa: eo certe lugubrior frustratio desyderiumq; defūcti maius. multum sane in eo homine amisimus. nihil erat tam arduū & difficile quod de se natura illa non spōte polliceri posset: sed est certe nec fallor tacita quædā fatorū inuidia quā potiora semper ex humanis decerpat: periit ille admodum iuuenis: cui si longior uita contigisset: multo emendatiorem hodie latinam linguam haberemus: nec eo inficias habuisse eum āb initio quorū-

Domitius Veronen.

uestigiis insisteret:nã quod ad ipsos in ualerium marcialẽ com
mentarios attinet:multũ diuq; sipontinus antistes:et pomponi
us:qui omnium primus id opus romæ interpræta tus dr̃ in ea le-
ctione ut audio lucubrarant dictarantq; nõ pauca :cõscripserat
& angelus sabinus quẽ ille fidẽ tinũ appellat:aliquot ãnos ante
in iuuenalẽ quæstiões quasdã accuratissimas. sed hic noster ut
natura erat facili promptoq; ad cõminiscendũ ingenio:nõ solũ
quæ ex illis accepisse uideri potuit est executus:uerũ per se mul
ta etiã addidit:atq; ea ipsa cognitu utilissima:nec me fugit esse
omnino aliqua ĩ eius scriptis quæ præcipitata potius uideri pos
sint quã edita sed simultas & emulatio duo aures stimuli est illũ
ad eorũ q̃ scribebantur immaturam copularunt editionem fue-
rũt præter hos & alii multi q ĩ iuuenalis satyras scripserũt quo
rum omniũ uidetur mihi præcipua memoria dignus: georgius
merula alexandrinus: qđ ex eius scriptis facile colligi potest re-
rũ obseruator diligẽtissimus.nihil ex illa eruitur officina .quod
non idem sit &maxime laboratum:iureq; nõ minus diligentia
in homine laudes quã naturã:extant & alia eius monumẽta ob-
seruationes quædã:epistolæ nec adeo multæ:quæ eodẽ quo dixi
nomine ualde:probantur.sed nos hæc oĩa melius docuit ille diu
publice in hac urbe nũc cõstans phama est animũ ad historiam
adiecisse.in cuius uidendæ expectationẽ iam multos frequentia
litterarũ ad amicos erexit:age uero num et paulus piscinẽsis co
gnomẽto marsus.parũ præstitisse uidet̃:q tã significanter oẽs
romãos ritus ĩ fastorũ enarratiõe explicauit qd ĩ poetices appara
tũ dici põt qđ ille legẽtiũ oculis nõ subiecerit.ut assim pene: af-
firmare:plus illius lectionẽ q̃ nasonis cuius se ĩterpretẽ exhibuit
ad eruditionẽ cõferre.mira ĩ hoĩe dicẽdi facultas:atq; eo maiore
admiratõe digna:quo natura illa ad carmẽ multo q̃ ad pedestrẽ

Georgius Merula Alexandrinus

Paulus Marsus Piscinus

orationem fuit promptior: nullus nostra tẽpestate extẽporalior poeta. illius carmẽ ẽ fastis insertũ. ex eo datur intelligi quãtus in poetica futurus fuisset se si tẽporare uoluisset ingenio: prestitit itaq; is in comunẽ usum oĩo aliqd: sed multo plura eius; cõterraneus petrus marsus cesensis: is nõ ad poetas solũ explicãdos: sed ad oratores quoq; & philosophos studiũ adiecit extãt eius ĩ siliũ italicũ cõmẽtarii multa eruditiõe referti: sed lõge utiliora quæ in ciceronis opera cõscripsit: eloquẽs ut põponii auditorẽ agnoscas: & qd plus ẽ propemodũ philosophus: sed quãtuscunq; in philosophia ẽ: cũ argiropoli cõtuberniũ efficit. acutior in poetis explicandis cultiorq; meo iudicio. antonius uolscus et ipse pomponii auditor: diligens in nasonis heroidibus: sed ĩ propertio diligentior: pari pene laude nominandi sunt cillenius & parthenius ueronẽsis catulli hic ille tibulli interpres: sed alter ciuica ut sic dicam corona pene dignus. qui ciuem seruarit suũ: seruauit .n. quæm multis nodis uictum soluerat: sunt qui philippum beroaldum bononiensem & ipsum in propertium commentarios elegantissime conscriptos aut iam edidisse dicant: aut nõ multo post etiã editurum sed de his quæ non dum uidimus. quid dicã nihil habeo: nec excidit mihi florẽtiæ academiæ decus maximũ christophorus laudinus: cuius dicendi copia uulgo (ut uideo) probatur. accusatur tamẽ in quibusdã ut parum diligens tãquã plane cõstet ea illud nõ præstare: quæ aut in curia: aut consulto præteriit: uelles ad hæc beatissimam illam dicẽdi facultatem ad maiorem usum comparatam: quã ut imperitæ multitudini seruire uoluisset. T. liuium et pliniũ duo latinæ linguæ lumina: nõ sine piaculi suspitione omnibus uulgauit: sed tantũ abest ut sit in altero id quod maxime optabat consecutus: ut nemo obscure prese ferat duriorem esse plynium iam tuscum factum q̃

Petr. Marsus Cesensis
Antonius Volscus
Cillenius Parthenius Veron.
Philip. Beroaldus Bonon.
Christophor. Landinus

antea romanus fuisset: pataauium uidebit quo animo sit laturũ ut patauinitas illa quam pollio in liuio deprehenderat: quãtum in eo uiro fuerit uix extet amplius: nos ueronenses nam non dubitamus eũ uirũ nobis uendicare: nihil ad huc in eo amisimus. sed habuit fortassis ille patrii sermonis rationẽ: quẽ longe lateq; propagatũ iri eo modo putauit. recte q̃dem nam multa & magna patriæ debemus sed meo iudicio rectus se patriã: omneque tuscũ nomẽ proprio labore: & industria nobilitate potuisset potuisset quidẽ: nã nihil est ea natura uberius: nihil ad omnes eloquẽtiæ partes tractandas aptius: fontius et ipse non patũ in persio meruit: sed illius orationes maiore quodã fauore excipiunt̃ statii achilem franciscus maturantius tractabiliorẽ redidit papiniana illa duritate candido sermõe emolita: sed ĩ uerrinis actionibus explicandis maiorẽ utilioreq; se prestitit: quãquã materiã diligẽtius quã artẽ tractauerit uelles et poetice uacasse: nihil eius inusa cultius. at ubertinus ille crescẽtinas qui familiares ciceronis epistolas diligenti enarratione familiarissimas reddidit: nõ minus meo iudicio mereret̃ quã q̃ pegre profecturis uiaticum officiose cõparet: nulla lectio est in qua teneriora ingenia facilius coalescant. sed multa prius in eo opere ignoratione rerũ subo scura: multæ dicendi uirtutes parum intellectæ quæ res in causa fuit ut qui omnia altius scrutari solent diu non temere eã lectionem adierint at nunc cõmunis facta. et in qua adoloscentes uelut in primo studiorũ limine paulisper imnorati mirũ ĩmodũ proficiant: at hercle oliuerius a gerianeus quãquã omniboni leoniceni cõmentariis adiutus multa in ualerium maximũ eaq; eleganter est commentus: sed neuter omnia uidit. io. britãnicus brixiensis & ipse in achilẽ papinii & ĩ persium cõmẽtarios elegantissime cõscriptos edidit ĩ nõ dicit magis quã de antoṫii phanẽ-

Fontius
Fran. Maturantius
Vbertinus crescentin
Oliuerius Agerianus
Io. Britannicus Brixien
Ant. Fanen

sis ĩ sex fastorũ libros enarratione quã ĩ sũma expectatione esse audio & si poeta hic idem optimus ſpigrãmatũq; & elegiarum scriptor elegantissimus sunt ad huc nõ pauci quos de industria in hunc locũ distuli:nõ quia iis quorũ meminimus sint aut ĩge nio:aut eruditione inferiores:quin potius tales ut ĩ alterutro or- dine reponas honestissimũ sibi locũ uendicent: occurrũtq; pri mo ex tribus celeberrimis italiæ gymnasis. tres uiri clarissi mi quos tanquã hominũ flores nõ erit absurdũ extra ordinẽ nomi nare :et ut ab roma incipiam ubi latinæ litteræ & nate sũt &.cõa luerunt:sulpitius uerulanus quẽ grandẽ mihi ab initio phama obtulit:sed maior omnino uisus ubi illius artẽ perlegi ita erudi- tæ omnia ac tã grauiter disposita ut adempto indice nihil in to- to opere eẽ dicas quod in nostra tẽpora reiicere possis:sed ex ali qua potius ueterum officina depromptũ quid eius carmẽ quid alia studiorum monumẽta.quæ eiusmodi cærte sunt:ut nihil in illis desyderes nihil adimere possis talem profecto ac nescio an maiorẽ ẽt florẽtia nũc habet quæm politianũ studiosi appellãt sitis credo q̃s sit de quo loquor clarus laurẽtii medicei contuber nio ingenio tamen & doctrina clarior:multi quidem uiri mecũ antea de eo sermonem habuerunt:constantiq; prædicatione ef fecere:ut priusquã hominem uidissem uehementer amarem ue rum ubi eius sylue ad me sũt delatæ prædicare nõ dedisti tulisse tandẽ nostra secula uiros hedera ut satyrus ait)dignos & imagi ne macra &.n.si uirtutes eius carminis attendas non est nisi me opinio fallit)quẽ ex iis qui hodie illustres habentur illi præferre possis q̃d eius miscellania an ẽ illis quicq̃ limacius exquisitius plane ea lucubratio demonstrat q̃tum uir ille & græce & latine profecerit q̃ acri in recognoscenda uetustate sit iudicio genue &patauiũ ĩuersus:q̃d calphurnio brisiẽsi copiosius q̃d ne erudi

Sulpitius Verulanus

Politianus floren.

Calphurnius Brixien.

tius an eius carmē mediocri uidet᷑ uobis laude dignū frāciſcus niger æqua eſt laude penſandus:ac neſcio an pp ea quæ ſcripſit etiam maiori:difficile ē iudicare maior ne orator ſit an poeta qᵈ ſi īgenii rō habendo eſt quē horū cornelio.uitelio præferre poſſis nō facile pſpicio una uel briui meditatione qua in georgeum merulā eſt īuectus haud dubie oſtendit᷑ qd ab eo expectari poſſit mō uelit ſtomacho ſequunt᷑ plærīq; alii. Ioannes ariminēſis cipicus coriolāi filius duo cymthis āconitanus hic ille cenotēſis ioſephus uicētinus. Palladius niger. Io. maroſticanus cātalicus lepidus preruis & alii multi qui ī cōem uſum aſſidue aliqd cudūt Sed eos quia uereor ne noſter hic ſermo nimis longus uideatur cōſulto prætereo q̄q̄ multi etiam eorū quos in ordinem redigi: nihil ad hūc diem edidere:aut quia ocium illis defuit:aut qᵈ ſua præcipitare noluerunt. Expectāda tamen a tāta indole ardua & ſublimia:ſunt & qui uulgo legunt᷑:quos cōſulto prunulum ſuppreſſiſſe:ſuſpicari libet:ſed de his ille dicere uoluit q aliqd autē præcipiēdo:aut eleganter tradēdo:latinū ſermonē locupletiorē emēdatiorēq; reddidere:qᵈ tātum abeſt:ut q̄dā quorū ſcripta legunt᷑ effecerint ut nullius rei niſi ſint minorē habuiſſe:quā proprietatis & elegātiæ rōnē:fuiſſetq; ob id ſatius:aut nihil eos ſcribere:aut ea quā tradēda erāt uernaculo edere ſermone: nā quū multa hēant illorū ſcripta cognitiōe digna:nō pauci ad ea temere cognoſcēda accurrūt.acciditq; illis.qᵈ & pueris a mr̄e deceptis q quū aridā ficū ab ea oblatā cupidiſſimæ uorarūt:Cœperūt q; antidotū in ea īcluſum ſētire:oderūt illā atq; irati ſatagūt ſimul oīa reddere:haud multū diſſimili euētu.q in illorū res incidūt:ſint mō bonarū lr̄arū ſtudioſi:nō poſſunt nō ſubirati ab ea lectiōe abſcedere quaſi doleant ita cōparatū:ut in ea ſine piculo uerſari nō poſſint:Eſt alioqn(qs neſcit) illorū īduſtria nō parū

probāda:sūtq; & ipsi digni q tā bonā segetē: melius colere didi cissēt.hi sūt igit (nā de reliqs q ad nrm non faciūt istitutū nihil attinet dicere) q romanā linguā mille circiter & amplius annos īdigno pressā seruitio.in antiquā libertatē uindicarūt:oiq; barbarica sorde prosus sublata:suū roma cæteraq; italia recepit sermonē:Digni quorū noia nullā sentiāt obliuionis iniuriā: Et.n. romanā linguā multi cōdidere:multasq; hoium ætates illius cœperunt incrementa:nunc pauci admodum paucioribus annis eā restituere:Satius pene fuisset nunquā ex græcia litteras ad nos delatas:nunquā instoricos:poetas:oratores habuisse.si tot claris īgeniis:tot fæcundis laboribus iniuria tēporū carituri fueramus minus.n.desiderāt ea quorū usus ad sēsū nō puenit. Multæ gētes litteras nō norunt:atq; ob id ne desiderant qdē. At terra italia quæ id diuinum munus non solum senserat. Sed aliis etiam gentibus ingenti gloria nominis dederat. Cui nihil ex tanto īperio quantum olim habuerat nihil præter litterarum decus reliquū fortuna fecerat qua maiore clade affici potuisset aut ī quē maiorem luctum incidere aut magis perpetuum quam si hoc quoq; cultu & uera laude fuisset demum spoliata. Sed iam exuta erat nisi paucorum opera res id integrum esset restituta. Debebit itaq; illis omnis posteritas laudabunt fœlicissimos labores Memoriā æternitati cōsecrabunt. Nam si clarissimæ quædā ciuitates ac populi statuas. Tumulos. Trophea aliosq; æternos honores decreuere is q aut de libtate aut de finibus fortiter dimicādo pro pria occubuerūt. quāto hōestius æqus quæ iis debēt præmia q amplissimū decus tot urbibus tot populi:tot gētibus restituere. sed q post nos erūt:uidebūt qd illis præstare uelit. nos certe q hæc uidimus q alterutrā rei fortunā pene expti sumus nisi

ngrati esse uolumus: sũma ope niti oportet ut de cõibus studiis tam bene meritos qui ex humanis decessere pia memoria: uiuos omni officio humanitatis prosecuti uideamur hæc guarini filius q̃ cum finem fecisset: cunctis eius sermonem probãtibus: cœtus ille ornatissimus solutus est. HABETIS iam reor hospites cha rissimi: quæ de latinæ linguæ instauratione tãto opere audire op tabatis. Quæ oĩa eo uobis certiora uideri debẽt: quo maiore sũt auctoritate & iudicio præditi illi a q̃bus hæc accepimus: & a pluribus doctis tum quoq; laudata: uerum illa ipsa: qualia sint: quũ per ocium licebit melius uos ipsi pensitabitis. Finis.

.τέλος.

M. Ant. Sabellicus Ant. moreto: brixiensi Sal.

Librum de latinæ linguæ reparatatione: quem toties efflagitasti misi tandem morete uir humanissimæ næc aliud fuit in mora: q̄ consilium: sciebam ego in celebri emporio homini negocióso uix tantum ocii dari ut tris de situ urbis libros: unumq; de prætoris officio: quos tibi cognoscendos tradidi tam breui p legeres: sed tu contentus credo illorum indicibus ut es in eos qui sacra colunt litterarum egregie officiosus ad hanc anhelabas lectionem quæ illustrium uirorum laudem contineret uerum meminisse oportet hos īter se libros cognatos esse: ac tua opera uelut in plumes pullos ex eodem nido deuolasse: quare magnopere abs te peto: ne patiaris illis quod & egypti filiis euenire sed aut per te rogo, uiuant oēs: aut nox una opprimat.

.Vale.

Hoc in uolumine hæc continentur.

.M.Ant.Sabellici de ſitu urbis uenetæ ad Hieronymum donatum libri tres.

.M.Ant.Sabellici de prætoris officio ad antonium cornarium philoſophum liber.unus.

.M.Ant.Sabellici de latine linguæ reparatione:ſeu de uiris illuſtribus.Ad.M.Antonium maurocenum equitem liber unus.

